

ІІ. 588. № 35

Шептицький Andrei

Голос пастура. 57 а / 35

ГОЛОС ПАСТИРЯ

ПАСТИРСЬКІ ЛИСТИ, НАУКОВІ Й ПОПУЛЯРНІ
РОЗВІДКИ, СТАТТІ Й ПРОМОВИ

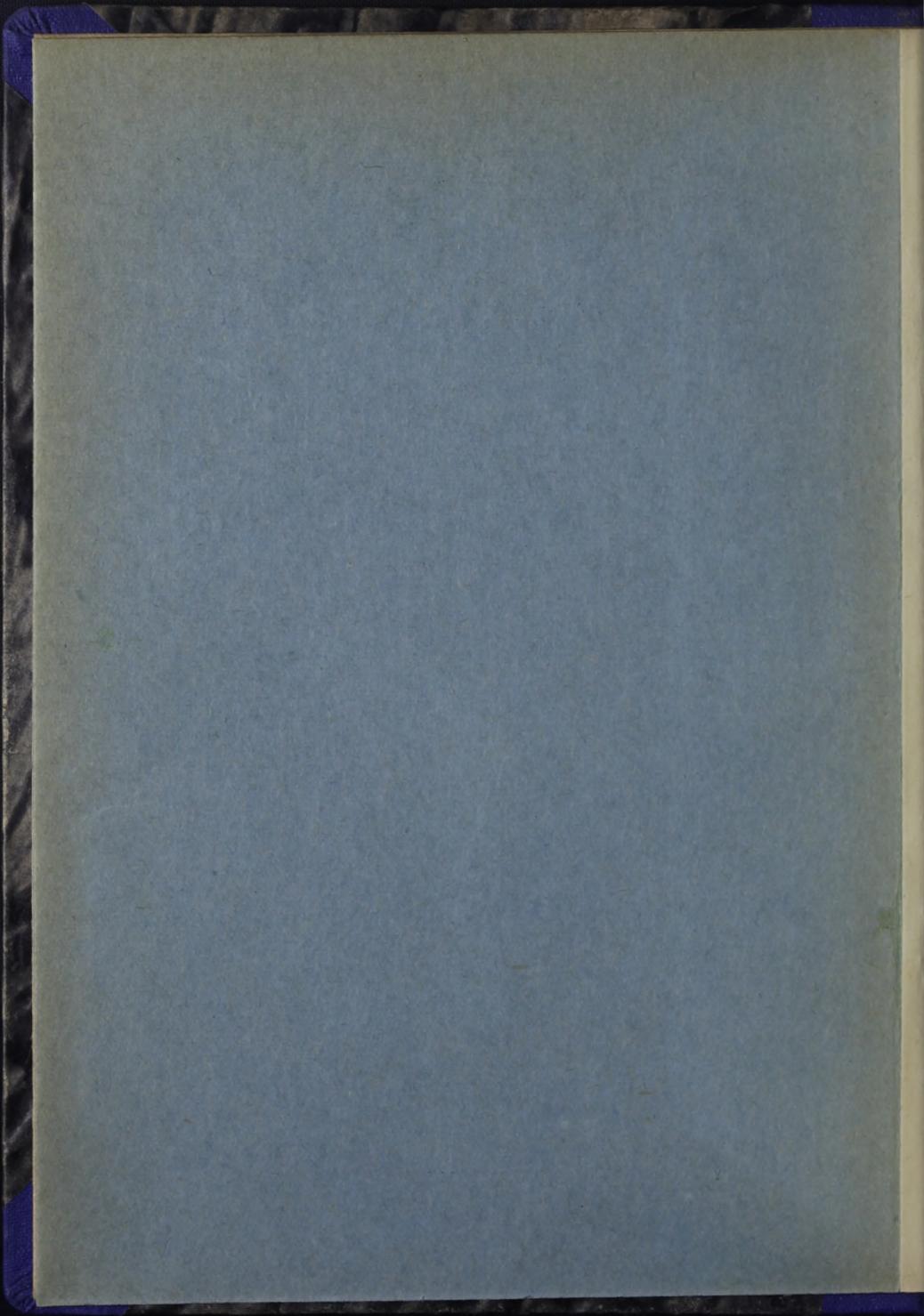
Й. Е. ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНОГО МИТРОПОЛИТА
АНДРЕЯ ГР. ШЕПТИЦЬКОГО

Т. 1. с. 252.

ПЕРШИЙ ТОМ

ЛЬВІВ 1935.

[Друкарня „Трібус”, Львів]

ПРЕОСВЯЩЕННИЙ АНДРЕЙ ГР. ШЕПТИЦЬКИЙ
Епископ Станиславівський (1899—1901).

Ніжр. 482

II. 588.435

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF BELGRADE
SCHOOL OF LAW (1951-1952)

I.

Перше слово Пастиря.

(Пастирський лист до Вірних Станиславівської Епархії, даний в дні св. Пророка Іллї, 1899. р.).

Сердечна звязь епископа з народом.

I. Ісус Христос, даючи святому Апостолові Петрові пастирську владу над людьми, сказав до Нього: „(Як що любиш мене,) — „*паси вівці мої!*“! (Йо. 21. 16.).

„*Паси вівці мої!* — Працюй над вірними, що відкуплені моєю Кровлю“.

Тії слова відносяться й до всіх епископів.

Тож, коли і я з Божої волі став Вашим Владикою, — то і від мене цього домагається Христос. І надіється, що з любови для Нього, щиро працюватиму над Вами.

А якжеж мені не любити Христа, — коли Він для мене всім: і вітцем, і братом, і приятелем!? Коли Йому все завдячу, — все, чим я є і що маю!

Якжеж із любови до Нього не піднятись хочби як важкої праці?

Тому склонив я голову перед Його святою волею.

І від тієї хвилі завязалася між мною, а Вами, Дорогі Браття, як найсильніша звязь. — Звязь направду найсильніша, — бо споєна рукою самого Христа!

А радше сказати, скріпилася і освятилася між нами звязь спільної крові, спільногого життя та спільної праці.

Від тієї хвилі, я, з приказу Христа, маю бути не

тільки Вашим братом, але й Вашим пастирем. — і вітцем вашим.

Вже тільки для Вас маю жити, — для Вас цілим серцем і цілою душою працювати, — для Вас усе посвятити, — ба навіть: за Вас, як цього треба буде, й життя своє віддати.

Привіт вірним.

2. А відзываючись нині до Вас уперше оцим своїм пастирським листом, хотівби я, Дорогі Браття, не тільки переслати Вам найщиріший свій привіт, — але зараном й відкрити перед Вами ціле своє серце тайуюсю батьківську любов, яку вложив Христос у мою душу...

Як уже сама природна любов до своїх дітей, — так іще більше: батьківська любов пастиря супроти своїх вірних, наказує мені з усім із вами ділитись, що тільки Вас обходить: Отже тішиться із Вами у радощах та плакати серед смутку, — радіти вашою доброю долею та терпіти у недолі...

Від нині не може вже бути чужим для мене ні одно почування Ваших сердець: Що вони відчувають, — те саме перенести на себе мусить й мое серце.

І вже нині бажавби я собі, (— коби лишен' воно було можливе на цьому світі! —) щоби між Вами і було ніякого терпіння, ні біди. Щоби всі Ви, — всі до одного, — і старі і молоді, — і вчені і неграмотні, — і вбогі і багаті, — щоби всі Ви були щасливі, — щасливі і в цьому житті, і в другому, — на віki.

Я так дуже хотівби обтерти слізози з очей тих, що плачуть, — потішити кожного, що сумує, — по-кріпити кожного, що слабий та немічний, — уздо-

**ровити кожного, що хорий, — просвітити кожного,
що темний!**

**Я хотівби стати всім для всіх, щоби всіх
спастi.**

Але щож! Всього нараз зробити годі!

Нині, — на жаль, — не ділом іще, а тільки словом, — бодай слабим словом бажаю заявити Вам свою дбайливість та батьківську любов супроти Вас.

Якжеж її маю вам заявити?

Отже нині враз із Апостолом кажу й заявляю, — а Бог свідком, що з чистим сумлінням заявити це можу: „Я сам бажавби бути відлученим від Христа за моїх братів, рідних мені по тілу“! (Римл. 9. 3.).

Нехай нині умру, — нехай у вічності не зазнаю щастя, нехай відлученим буду від Христа, — коби лишенъ Ви, Браття Мої по крові, були спасенні!

І з Апостолом теж повтаряю: „Як пістунка доглядає своїх дітей, так з туги до вас хотіли ми радо передати вам не тільки Євангеліє Боже, але й наші душі, бо ви стали для нас дорогими“. (І. Сол. 2. 78). Так Вас люблю, що радо готов я вам подати не лишенъ Божу науку, але і душу, — життя своє!

Бо Ви дуже дорогі моему серці.

А у тій своїй любові і готовості принести Вам, Дорогі Браття, не тільки Боже Слово, але і всі сили свого життя, — радби я надівсе зарадити сяк-так тим усім лихам Вашого життя, які, як знаю, і Вас не мало обходять.

Про дочасне добро і щастя народу.

3. Правда: першим моїм завданням: — шукати душ Ваших і бажати їм вічного щастя. — Бо і Христос прийшов на цей світ, щоби людей спасти:

Спасення душі, — то без сумніву справа найважніша; — то річ конечна, — то те „мало, чого (так дуже) потріба!“ (Л. 10. 42.).

Однаке нині про спасення душі не буду писати.

Зате усю свою і Вашу увагу хочу днесь звернути на тій невідрядні відносини у Вашому дочасному житті. Отже на Ваше здоровля, добробут, просвіту — і всі наші спільні, народні інтереси.

Такої мови Ви певно не сподівалися від мене. Бо чиж я лікар, чи хлібороб, чи політик, щоб говорити про здоровля, добробут, чи просвіту? Ні! Я справді не лікар, ні хлібороб, ані не політик.

Але я ваш Батько!

Д батькові не байдуже те, що його дітей живо обходить.

Ісус, поручаючи мені вести Вас дорогою спасення, дав мені людське серце і людську любов супроти Вас. Тож й простить Він, що нині, замісць від пропонування Божого Слова, зачну радше від тієї людської сторони вашого життя; гніватись за це не буде.

Бож прецінь й Він, заки зачав учити, взяв на себе біль і терпіння людей та ділився з ними через ціле своє туземне життя!

Бож прецінь і Він, на самому початку своєго проповідання, — першим своїм чудом в Кані Галилейській, — освятив родинне життя тай (через перетворення води у вино) виявив свою особлившу дбайливість для туземної сторони людського життя.

І опісля, коли навчав, — то уздоровляв теж хорих, подавав корм голодним, потішав терплячих; — так заєдно, — через ціле своє туземне життя.

Тож не дивуйтесь, що і я, Христовий слуга, зачну своє письмо до Вас від мови про Ваше здоровля тіла тай про Ваше дочасне добро.

Здоровля тіла.

4. Мене мусить обходити Твоє здоровля тіла, Твоє фізичне здоровля, Мій Рідний Народе! — Бо знаю, що лише́нь народи здорові і фізично сильні можуть бути щасливі. Знаю теж, що здоровля і мораль так тісно зі собою сплетені, що одно залежне від другого.

Недуга, — хоч може вона бути й допустом Божим, — то заєдно є вона перешкодою у виконуванні обов'язків. Хоча, терпеливо знесена, може бути й причиною заслуги, — то всетаки частіше буває вона причиною гріху.

А знову **неморальність**, — заєдно, а бодай дуже часто, підкопує та нищить здоровля.

Неморальний нарід сам себе віддає на певну загладу. Нечистота і піянство — то страшне фізичне самогубство, — то рак, що переходить з покоління на покоління! То гріхи, що часом іще й в десятому поколінні мстяться, обявляючись безсильністю, отупінням ума та ріжними недугами.

І якжеж не кликати мені до Вас на самого вступі своєї опіки над Вами, — (а кликати хочу так голосно, аби мій голос дійшов до кожної Вашої хати, — щоб кожний з Вас почув і зрозумів його! —):

Браття Мої Люди! Якщо любите своїх дітей і свій народ, якщо дбаєте про щастя і здоровля, — то **жити морально!** Не убивайте себе самих, — не убивайте своїх дітей, — не марнуйте (своєю неморальністю) основних, фізичних сил **своего народу!**

Бійтесь гріху! Страхайтесь дочасної і вічної кары Божої! — Лякайтесь тих страшних наслідків, які наносить неморальність на кожного зосібна, і на родину й на цілий народ!

Тож, Ви, Родичі, бережіть невинних своїх дітей, як ока в голові! — Бережіть їх перед згіршенням!

А Ви, молоді, всіх станів: памятайте, що від морального Вашого поведіння залежить у великий мірі Ваша доля вже на цьому світі! Тож цініть невинність і чистоту понад усі багацтва світу! Не вдавайтесь у товариство людей, які моглиб Вас зіпсувати!

Ви, що вступаєте у святий подружий стан, починайте нове життя з Богом! А Ваші подружжя хай будуть чесні, — святі!

Ви, що живете в диких подружжях, опамятайтесь! Не давайте згіршення людям! Не виставляйте себе і своїх дітей на посміх від людей, а кару від Бога!

Ви, Мої Браття хлібороби, — ви, що в деяких сторонах марнуєте ще майно і здоровля на горівку, — покиньте її! Будьте тверезі! Закладайте у своїх селях брацтва тверезості!

Памятайте, що п'янство нищить здоровля і підкопує добробут, — а дотого щей стягає Божу кару!

Нарід моральний, — фізично сильний, здоровий, і тверезий, — при своїй усильній праці та ласці Божій, легко здобуває собі, навіть й серед важких відносин, економічний добробут; — доробляється маєтку, стає заможним...

Старання про дочасні добра — та Христова Наука.

Праця та ощадність.

5. Люде часом думають, що наука Ісуса Христа стоїть на перешкоді у старанні про дочасне майно. Однаке так не є!

Так, як Г. Бог приказав першим нашим родичам працею заробляти собі на життя: — „*В поті твоєого лиця будеш істи хліб*“! (І Мойс. З. 19.) —, так наука Ісуса Христа накладає на нас обовязок працювати на себе самих, на діти та родину.

Кожний „*нехай працює* (— каже св. Ап. Павло), *роблячи своїми руками те, що добре, щоби мав з чого дати тому, котрий в нужді*“! (Ефес. 4. 28.): А знову на другому місці каже: „*Простимо вас, брати,... робити своє діло і працювати своїми руками, як ми вам заповідали*“! (Солун. 4. 11.).

Крім цього наука Ісуса Христа ще й помагає досягнення добробуту. Бо освячує і скріпляє те, що, по думці всіх розумних людей, є єдиною чесною дорогою до досягнення майна.

Вона вчить праці, ощадності та взаїмної допомоги.

І справді: ліпше працює той, що для нього праця не є лишень орудником до досягнення уживання, але і обовязком, наложеним від Бога. Така праця приносить не тільки дочасне добро, але і вічну нагороду.

Ліпше ощаджувати вміє той, хто на свою працю глядить, не як на свою виключну власність, але теж і як власність своїх дітей і будучого покоління, — а почасти й власність цілого народу. — І хто пам'ятає, що з Божих дарів має колись здати строгий рахунок перед Богом.

І взаїмна поміч успішна тай ліпша, коли основана вона на взаїмному пошануванні своєго добра й на справжній любові ближнього, опертій на спільніх переконаннях віри.

Так! Добрі християне лучше працюють; — є ощадніші і більше собі взаїмно помагають!

Тому то я не тільки, що не бороню Вам старатися про майно, але ще й хочу Вам сказати, що Ви ще замало дбаєте про своє добро. Замало вмієте шанувати свою працю, бо марнуєте її легкодушно!

Будьте працьовитими, ощадними, і тверезими! А праці своєї не марнуйте!

А передовсім тримайтесь своєї землиці! Не випускайте її зі своїх рук!

Стережіться лінівства! У всіх званнях і станах суспільства лінівство є заразою, — марнуванням своєго добра. Бо час, призначений на працю, є теж Божим даром, — і то цінним даром! Працею можна перемінити його у майно, а дармуванням та лінівством на велику шкоду — і то не лишенъ дочасну, але й тисяч разів більшу, бо вічну.

Працьовитий чоловік не має часу грішити. Такий чоловік є добрим мужем для своєї дружини, добрым батьком для своїх дітей, а для сусіда добрым прикладом і помічником. Є у нього що дати вбогому! І діти його ліпше виховані, і в господарстві його ліпший порядок, а з часом й достаток.

Противно ж лінівий чоловік, до праці тяжкий,—буде тягарем і для родини і цілої громади! Не тільки, що змарнує свій маєток, але ще й через своє лінівство станеться взагалі неспосібним до праці! Бо за лінівством увійде в його душу й всяка гниль, й всяка неморальна нечистота.

Як то мило поглянути на село, де нарід працьовитий,

— де вже зі сходом сонця всі беруться до праці! У тих людей і в хаті, і на обійсті, і в оборі, і на полі,— всюди гарно і все в порядку.

У них і страва ліпша тай здоровща! А від ліпшої страви, — більша й охота та сила до праці!

При таких людях і убогий накормиться, і сирота найде поміч, і вдовиця з голоду не згине! У таких людей і худобина ліпше тай справніше працює!

Подивіться на людей по чужих краях: Нераз буває у них земля й гірша, ніж у нас, але працею та ощадністю дійшли тії люди до того, що навіть й бідніший селянин має там кращу хату і ліпшу справу, ніж у нас й найбільший багач на селі.

Або і в нас самих: Розгляньтеся, Милі Браття, по селі, де люди ощадні і працьовиті! Як то вони скоро доходять до добробуту!

Тож і Ви всі отрятіться зі своєї оспалості! Візьміться усильно до праці, а, дастъ Бог, вже вкоротці поправите свою долю...

До організації!

6. Лучітесь разом в організації! Заводіть по своїх селах християнські крамниці, громадські шпіхлірі та всякі інші пожиточні установи! У нас, священиків, найдете завжди не тільки пораду, але теж, (оскільки це буде лише в наших силах,) й чинну поміч.

Памятайте, що лише тоді зможете по Божому жити та по Божому дораблятися майна, коли держатись будете св. Віри, св. католицької Церкви тай нас, своїх Духовних Отців. Коли будемо заєдно держатись разом, — тоді у кожному ділі виказуватимемо більшу силу. А противно: коли будемо розєднані, тоді ослабнемо і до нічого не дійдемо!

Памятайте, що Церква Ісуса Христа є безмірною силою! Бо силою Божою, — силою, що може подати вам поміч не тільки в справах, що відносяться до добра душі, але навіть в справах дочасних.

Памятайте ще й те, що наука, яку Вам голосять Духовні Отці, є Божим Словом. Тому мусите приймати її як зі самих Божих рук! Бож сказав прецінь Ісус Христос (до своїх висланців): „Хто вас слухає, — мене слухає, а хто вами погорджує, мною погорджує!“ (Л. 10. 16.).

Ви мусите мати довір'я до нас, священиків! Бож ми дбаємо про ваше добро, — бож в наші руки віддав Ісус Христос справу вашого спасення, — бож вас дав нам, як синів!

А коли домагаємось від Вас довір'я і послуху, то не йде нам про нас і нашу славу, але про Ваше добро.

Бо ми знаємо, що коли не будете вірити нашій науці, то не будете знати й науки І. Христа. І коли з наших рук не дістанете Божої благодаті, то й зовсім не будете мати її! Бо без священиків не найдете ніде ні Слова Божого, ні відпущення гріхів, ні жадної іншої св. Тайни.

А без віри в науку І. Христа неможливо подобатися Г. Богові.

А святі Тайни є джерелом Божої благодаті.

Сила народу — через Христа.

7. Але наука Ісуса Христа є не тільки для одиниць дорогою до добробуту, — але є нею й для цілого суспільства. Вона є найліпшою основою економічної сили народу, — сили, яку становить не сума маєтків, а пересічна заможність всіх громадян.

Тільки такий народ є багатий і сильний, у якому всі, або майже всі, (відповідно до свого становища), є заможні. Не много користі із багацтв суспільства, коли не розложені вони на всі верстви його, — а, по можности, й на всі одиниці його **рівномірно**. А таке рівномірне розложение їх неможливе знову без **морального закону**, який всіх нарівні обовязує.

Говорю це до тих із Вас, що шукаєте економічної сили без моралі, без Божого Закону. **Неможливий є економічний добробут без моралі**, — бо неможливий він без суспільного ладу. А суспільного ладу нема, — де нема рівноваги прав і обовязків. А такої рівноваги нема, — де нема етики.

Неможливий є теж економічний добробут, коли він опертий на етиці, яку понимається, як **справу приватну** кожного зосібна. Бо така етика є передовсім у кожного, (або майже у кожного) **ріжна** і через те замало має сили, щоб удержати суспільство в рівновазі. Люди з такою етикою, — хочби навіть й найчесніші, — **нагинатимуть нераз своє переконання до своїх потреб**, не могучи самі для себе поставити границі егоїзму. Через те, попри всі свої ідеали, стануть легко-матеріялістами. Бо їхнє приватне майно являтись їм буде часто, як не завсіди, річю **найважнішою**. Вони не зможуть піднестися понад себе самих і за по-нукою пристрастей, — незвязаних нічим, (— хіба що тільки безсильним світським законом —), полишати на боці невигідне переконання: — **ідеал**, який вимагає пожертвування, і стануть часто замкненими в собі мерзкими **егоїстами**.

Мораль, потрібна до економічного добробуту, **мусить бути незалежною** від людей та їхньої **самоволі**. **Мусить усіх однаково обовязувати!** —

**Мусить мати санкцію, вищу, ніж санкції трибуналів світу,
— так, що нарушення її каране булоб конечно якоюсь
безоглядною справедливістю, якої на цьому світі нема.**

Словом: **Мораль, потрібна до заховання су-
спільного ладу, — отже й до економічного до-
бробуту, мусить бути Божим Законом.**

Тому нема, і ніколи під сонцем не буде, — другої науки, яка булаб відповіднішою дорогою до ладу та економічної сили, як Євангелія Ісуса Христа! Бо нема і не буде науки, що в рівній мірі, як Євангелія, заховувалаб рівновагу прав і обовязків людей супроти себе, — яка визначувалаб границю самолюбства та любові ближнього, — яка так легко розв'язувалаб труднощі суспільного життя.

Тому, хочби навіть й всі Ви, Любі Браття, були ба-
гачами, — а як ішо не будете добрими християнами, —
то багацтва Ваші не будуть тривалі. Не тільки тому,
що не матимете благословення Божого, але ще й тому,
що не буде поміж Вами ні любови, ні згоди, (— так,
що нераз й брат братові ворогом стане, —) — ще й тому,
що не буде сили, яка повздержалаб кривдита са-
моволі злих й яка додалаб захоти до совісної та
чесної праці, як і несення взаємної помочи.

Не ставте дочасного добра вище Бога!

8. При старанні про багацтва, перестерігає Христос лишењь перед одним: **А саме, щоб люде не клали майна вище Бога, — вище сумління, — й вище вічного щастя!** Щоб Божих дарів самі собі на шкоду не повертали! Бо направду булоб то великою шкодою і правдивим лихом для чоловіка, колиб через майно кривдив оден одного, **колиб хто задля гроша за-**

пропащував свою безсмертну душу, відкуплену Кровю Ісуса Христа.

Так уживане добро не є вже справжнім добром чоловіка, а справжнім злом! „*Бо що поможет человеку, коли весь свет здобудет, а свою душу занапастить?*“ (Мт. 16. 26.).

І я за Христом повтаряю:

Працюйте, Мої Любі Браття, — дбайте про туземні добра, — цініть їх і помножуйте! З цілого серця уділяю вам благословенства до тієї праці.

Але при цьому не забувайте на те, що важніше: „*Шукайте перш (усього) царства Божого і Його правди, а се все доложиться вам!*“ (Мт. 6. 33.).

Тим Царством Божим називає тут Ісус Христос якраз моральності, зберігання Божих Заповідей та вічне щастя.

Отже дбайте перш усього про Боже Царство і все те, що до Нього веде! А працю і старання про туземні речі покладіть на другому місці! Тоді будете мати запоруку від самого Бога, що праця Вам пощаститься.

Тож працюйте, — але так, щоби, доробляючись дочасного добра, не стратили вічного!

Працюйте, — але з ласкою та благословенням Божим! Бо без нього далеко не зайдете і ліпшої долі на цьому світі не осягнете!

Слово до багатих.

9. Будьте щадними, але не скупими! — Ви, багаті, памятайте, що добра, які посідаєте, — маєте від Бога. А Бог приказав давати милостиню!

Памятайте, що кожний дар даний убогому, приймає Всевишній на свій рахунок: „*Істинно кажу вам,*

о скільки ви се вчинили одному з сих моих найменших братів, — мені вчинили!“ (Мт. 25. 40.) — мовить Христос.

Памятайте, що на Страшному Суді колись осудить Бог тих, що відіпхнули від себе біdnіших своїх братів: „Тоді скаже тим, що будуть по лівиці: Ідіть від мене прокляти в огонь вічний, приготований діяволу і його ангелам. Бо я був голодний і ви не дали мені їсти; був жаждучий і не напоїли мене; подорожний і не приняли мене; нагий і не одягли мене; недужий і ввязаний і не відвідали мене.“ (Мт. 25. 41.—43.).

З цілого Вашого майна полишиться Вам у хвилі смерти єдино те, що Ви дали убогому!

А коли спомагаєте біdnішого свого брата, — то памятайте, що він потребує не лишень Вашого гроша! Іще більше потребує він нераз чинної (моральної) Вашої помочі: — поради, потіхи.

Помагайте біdnішому не тільки від часу до часу, але (по своїй спроможності, помагайте) й так, щоб він міг піддvigнутися з біди тай стати на своїх власних ногах. Давайте убожчому нагоду до зарібку, — навчіть його, — покажіть йому, як він сам може правити свою долю!

Слово до убогих.

10. А Вам, убогим, що жалієтесь на біду, а часом навіть й на голод, — скажу ось що: Знаю, Мої Люbi Браття, що тяжка і незавидна Ваша доля! І колиб це було у моїй силі, забезпечив би я кожному з Вас життя тай обсипавби Вас достатками!

Та хочби й не знати що на цьому світі робити, — то годі біди з нього цілковито усунути! Наша земля була, — є, — і заєдно позістане „долиною сліз“.

Г. Бог не хоче, щоб ми тут, на світі, жили так, як

колиб вікувати тут мали! Дає нам біду й терпіння, щоб ми знали (і заєдно памятали), що ми тут на вигнанні, — що тільки там, у небі, наша справжня батьківщина.

І Ви, Мої Милі Браття, — Ви вбогі, що терпите, — старайтесь, о скільки це у ваших силах, усунути цю біду працею, ощадністю та тверезістю. Але не забувайте теж при цьому, що не без допусту Божого маєте таку долю! І що Г. Бог є й для Вас милосердим та повним любові Вітцем!

Що більше! Г. Бог полюбив Вас особлившою любовлю, коли сам зійшов з неба і став подібним до Вас, аби осолодити Вам гірку долю.

Народився в убогому вертепі, а через тридцять літ працею своїх рук заробляв собі на життя. — Тай відтак, коли працював над спасенням людей, був таким убогим, що міг направду сказати про себе: „Лиси мають нори і птиці небесні гнізда, а Син Чоловічий (=Ісус Христос) не має де голови склонити!“ (Мт. 8. 20.).

А науку свою зачав від слів: „Блаженні убогі духом, бо їх є царство небесне!“ (Мт. 5. 3.).

Щасливими назвав убогих! Бо коли виповняють цілий закон Ісуса Христа, — то мають перед іншими право неба.

Дотого приняв Вас за своїх братів, а своїм ученикам наказав, аби Вас шанували, любили, — аби Вам помагали, як самим собі.

Він до Вас перших звернувся зі своєю Євангелією! Зпоміж убогих вибрал собі теж перших Апостолів і через них розсіяв по світі свої неоцінені Божі дари: „Слухайте, мої улюблені брати, (— каже св. Апостол) — чи Бог не вибрав убогих в сім світі богатими в вірі і наслідниками царства, котре обіцяє Бог тим, що Його люблять“? (Як. 2. 5.).

Тому, оскільки це у Ваших силах, поправляйте свою долю, — але не нарікайте на Боже Провидння!

Стережіться квасу зависти та пожадання чужого добра! Бож Господь сказав: „*Не пожадай добра свого ближнього!*“ (Ісход 20. 47. — Х Зап. Божа). То значить: Можеш бажати собі такого самого добра, як він має, але не вільно Тобі сумувати з приводу його добра, — й не вільно хотіти його відобрести йому!

Якщо не заховуватимете тієї заповіди, — то до більшого добра не дійдете! А доля Ваша ще прикроюється!

Бо кожне терпіння стає лекшим, коли приймається його з відданістю на Божу волю.

Бажайте собі поправи своєї долі і про неї молітися! Тільки не надійтесь того, що неможливе! Бо надіючись річей неможливих, стратите охоту до праці й надіятим, що можливе до осягнення!

До науки й просвіти!

ІІ. Однаке до багацтва не дійде суспільність без справжньої освіти. Без неї навіть й те, що має, — легко стратити.

Тому то справедливо цінять люде науку і освіту.

Бо наука для вищих верств суспільства — то сила, під деяким оглядом навіть більша, ніж багацтва!

Нарід, який має учених, здобуває собі у інших народів признання і честь. І з таким народом мусять другі народи числитися!

А для людей по селах просвіта — то річ майже першої потреби. Темний, непросвічений народ легко марнує все, що має і дається на кожному кроці ошу-

кати. Дотого такий народ є неприступним для кожної, хочби й найліпшої думки! Навіть своєї святої Віри він не знає — і псує її найгрубішими поганськими забобонами!

а) Тому то Ісус Христос та Його св. Церква зовсім не противляться науці й просвіті! Навпаки: попирають та поширюють її.

Христос сам себе називає „**світлом**“:

„Я світло світу; (i) хто йде за мною, — (той) не ходить у тьмі, а матиме світло життя!“ (Йо. 8. 12).

І „правдою“ себе називає: „Я є дорога, правда і життя“ (Йо. 14. 6).

А ученикам своїм наказує бути „**синами світла**“: „...щоби ви стали синами світла“. (Йо. 12. 36).

На це й Він на світ прийшов, — на це й народився, — щоби свідчити про правду: „Я на се родився і на се прийшов на світ, щоби дати свідоцтво правді!“ (Йо. 17. 37).

В своїй науці часто відкликується до любові правди: „...кожний, хто від правди, слухає моєго голосу“ (Йо. 18. 37).

А накінець найважніший хосен своєї науки: — **свободу**, приписує саме правді: „... зрозумієте правду, і правда вас освободить!“ (Йо. 8. 32).

Тому й не диво, що наука Ісуса Христа заєдно причинялася і причиняється до безнастального поступу людської культури. Вона то саме освободила колись людей від пітьми поганства, — від поганської розпусти та найдикших забобонів, — і стала підставою нової культури. Це признають навіть й ті, що не є Христовими учениками, (— якщо тільки без **упередження** дивляться на Його діло).

І в нашему українському народі щойно зі світлом християнства почалася справжня культура. Бо в цілій нашій історії не найдете епохи такого великого й такого наглого поступу в культурі та просвіті, — як саме за часів св. Володимира Вел., коли то Русь-Україна приняла християнство.

Б) Та Христова наука віковою своєю працею зовсім не вичерпала ще своєї культурної сили. Вона й дотепер носить в собі незмірну силу поступу та просвіти. І кожний чоловік, — хочаб й блукав на бездоріжжях віри, як тільки з любовю до правди широко її шукає, — той скорше, чи пізніше находить Христа.

І в наших часах Христова Церква помагає людям у їхніх змаганнях до просвіти тай радіє кожним здобутком науки, чи культури.

Я теж з Нею тішуся. Тішуся з ревної праці над науковою та просвітою, яку розвиває наш народ. І до тієї праці ще й заохочую на майбутнє.

Здобуйте собі просвіту, Мої Рідні Браття! Працюйте над нею усильно, — цініть її! — Тільки памятайте, що **справжня наука не може противитися науці Христа**, — так, як правда не може противитися правді! Бо наука не є прецінь нічим іншим, як лише пізнанням правди, — а Христова наука є якраз правою.

Закладайте, Мої Браття, по селах читальні і захоронки для дітей! І дбайте, щоб діти ходили до школи! — Тільки, — заклинаю вас Богом живим, — вистерігайтесь всякої науки, що противиться науці Христа! **Бо така наука — то лож і темнота, — а не справжня просвіта.**

Тож держіться сильно святої нашої католицької віри, бо поза нею нема спасення!

Слово до учителів.

12. А Ви, що безпосередно працюєте над вихованням молоді, дбайте не менше над просвіченням її розуму, як і над ублагородненням її сердець. Подавайте молоді таку освіту, яка навчилаб її не тільки теорії, але теж і практики.

а) Учіть її, як має жити!

Збуджуйте в неї бажання і охоту до того, що є підставою багацтва та сили народу. Нехай вже малі діти вчаться любити свою землю, — свою Батьківщину, — нехай вчаться працювати для неї.

Нехай будучі покоління візьмуть в свої руки **торговлю і промисл**. Бо завсіди бідним є той нарід, який не має свого промислу і в якому торговлю ведуть чужинці.

Не той народ щасливий й багатий, що має багато теоретиків, — але той, що на всіх ділянках життя є **самовистарчальним**.

Виробляйте в молоді **самостійність та індивідуальність!** Учіть її більше числити на себе, ніж на інших! Учіть — не оглядатися на поміч ряду та краю, а **власною ініціативою дороблятися самостійного буття!**

У молодь, яка віддана Вашій опіці, вщіплюйте **сильні християнські переконання!**

б) Учіть дітей бути добрими християнами!

Виказуйте їм, що віра опирається на розум! Тому дбайте, щоб віру вони високо цінили, — щоби по її вказівкам жили!

Памятайте, що так, як у житті мораль, — так знову у кожній науці віра має бути провідним **світлом людини.**

Памятайте, що моральне виховання молоді не на-

лежить виключно до самих священиків; — що в рівній мірі належить воно до всіх, що беруть якунебудь участь у ділі виховання.

в) А що релігійні переконання, — віра, є основою морального виховання, — то виробляйте в молоді почуття правости та совісної праці! Бо коли дитина, уже від найранших літ своєї молодості, не привикне до совісного сповнювання обовязків, — коли не привикне до правости, — то колись буде легкодушно і несовісно розтрачувати чужі гроші. Тому нехай уже від малку учиться діти шанувати себе самих, а нарушення чужої власності, — чи буде це звичайна крадіжка, чи нечесна спекуляція, чи несовісне занедбування обовязку супроти других, — нехай нечестю уважають.

А передовсім своїм власним поступованням давайте молоді добрий приклад.

Приклад, чи злий, чи добрий, — то також навчання, — і то навчання без порівнання вимовніше, ніж слова.

Слово до родичів.

13. Виж, родичі, при вихованні своїх дітей, стережіть їх від гріху, та блудної, неправдивої науки, наче від смерти! — Уважайте на їхню обичайність! Дбайте, щоб знали катехизм і жили по його вказівкам!

У молоді серця вщіплюйте справжню побожність!

Памятайте, що християнське виховання є більшим добром, ніж усі добра світу! Колиб Ви навіть й не мали що лишити своїм дітям, — то як тільки подали їм справжню побожність, — як тільки навчили чесної праці та правости, — як тільки встерегли їх від неморальності, — то лишаєте їм в спадщині найбільше добро, яке тільки можете їм дати!

Слово до інтелігенції.

14. А тепер відзываюся до всіх Вас, що своєю наукою і культурою являєтеся немов природними просвітниками народу!

Отже до тебе, Українська Інтелігенціє, мое слово!

І Ви давайте народові приклад християнського життя! І Ви кріпко держіться св. Віри тає св. Церкви! І Ви співпрацюйте з нами, священиками, для добра народу!

а) Між Вами є чимало людей дійсно релігійних,— людей, що не лише признають Христа Богом і Спасителем, але й на ділі підчиняються Його законові тай проводові Церкви, що Її Христос наказав слухати. Много є між Вами теж людей, що держаться Божих і церковних Заповідей,— що заховують приписані пости,— що сповідаються і причащаються.

Така інтелігенція — то слава нашої Церкви.

Вона являється нераз навіть й справжньою помічю у трудному ділі, яке віддав нам Христос. Бо своїм прикладом заохочує менше просвічених людей до заховування Божих Заповідей. А опріч цього, через сумлінне виповнювання своїх обовязків, є додатною силою нашої суспільності, піддержуючи її своєю повагою, науковою і впливом.

б) Але є й поміж Вами багато таких, що вправді мають в серці віру, але в практиці усуваються від виповнювання Божих і церковних Заповідей.

Не можу не тішитися Вашим привязанням до своєї св. Церкви та обряду, але при цьому й не можу не боліти над Вашою байдужністю у практикуванні християнської віри.

Вже з повіреного мені Богом уряду обовязаний

я напімнути Вас, — щоб Ви були християнами не лише в теорії, але і в практиці. Бо християнство, Мої Милі Браття, — то не тільки теоретична доктрина, — але й практика життя! То закон, з під якого не вільно християнинові виломлюватися, без повноваження нельогічностей у поступованні!

Тож будьте християнами у повному значенні того слова!

Своїм святим обовязком уважайте, бути що неділі ї свята на Службі Божій, принайменше у пасхальному часі висповідатися і запричащатися та не читати противних вірі книжок і часописів.

А дітей своїх виховуйте на добрих християн!

Учіть їх молитви та катехизму, — стережіть їх перед лихим товариством і неморальними книжками! Словом: старайтесь, щоб атмосфера, у якій виростають, була християнська.

в) А Вас, що сумніваєтесь у правди віри, — напоминаю в Бозі і перестерігаю: Памятайте, що Вашим святим обовязком є добре пізнати Христову науку!

Коли Ви у своїй науці нашли щось такого, що, по Вашій думці, не годиться з науковою Ісуса Христа, та Його св. Церкви, — то будьте певні, що це або зовсім не противиться цій святій науці, або: — це просто неправда! Як що пізнаєте блище науку Церкви, — то й самі про це переконаєтесь

Памятайте, що розум кожного з Вас не є найвищим авторитетом! Що діло Христа, діло Церкви, заслуговує на більшу увагу, ніж всі інші діла та науки людей! Що таке діло легковажити, — то, (коли брати річ навіть з Вашого культурного становища,) — є це доказом легкодушності і браку розваги!

г) А Ви, накінець, що вже цілком запопестили хри-

стіянську віру у своїх серцях і поняттях, — застановітесь, як легкодушно опираєте свої переконання, на недозрілому, молодечому осуді.

Ви відкинули Божу науку, (по найбільшій частині в молодості), не пізнавши її навіть! Відкинули в літах, в яких розум Ваш не був іще всилі розвязати хочби й найлекших проблем науки! На основі такого осуду розвязали Ви для себе такі проблеми, над якими людство працює вже від двадцяти століть!

Осуд студента — являється Вам осудом науковим!

Тож візьміть іще раз під розвагу те питання, яке Ви так легко вже вирішили, — питання: **Чи бути християнином, — чи ні?**

Розберіть іще раз свої власні переконання та запитайтесь: **на чому вони основані?**

Спитайте себе, чи не зродилися вони радше з пристрасти серця, ніж із розваги розуму?

Знайте, що **холодний критичний розум і глибока наука якраз до Христа веде**, — а тільки **поверховна наука від Нього відводить**!

Доказом цього: найсильніші й найбільше освічені краї, як Англія, Франція, Америка, — де якраз, (у наших часах,) проявляється великий зворот до християнських ідей.

Безвірства держаться люде непоступові!

Тож шукайте правди життя! Полюбіть правду, — очистіть серце й совість з пристрастей гріху, — а вернетесь до Вас віра, яку, (як вам здається,) Ви вже затратили.

Г) А як довго не розвязали Ви ще проблем життя для себе, — не розвязуйте їх й для інших!

І просвічуючи народ, не відбирайте йому того, що для убогих на цьому світі являється не тільки най-

більшою потіхою, але і найвищим добром: Не відбирайте йому віри та християнської моралі! Не підкопуйте поваги Церкви та їх слуг! Бо тим способом знищите лише те, що вже є, — а нічого нового натомісць не побудуєте!

Ви християне зроду, — отже й належите до нашої християнської культури та віри! Не думайте, що ми вас відкидаємо! Блуди Ваші осуджуємо, але Вас самих уважаємо своїми!

Пізнайте блище Церкву та її науку, а тоді зрозумієте, скільки нерозваги та упередження було у Ваших поняттях!

Про патріотизм.

15. Накінець, М. Добрі Браття, дочасним добром є іще те все, що цілий народ уважає спільним своїм добром. Отже те є то добро заховати та помножити є обов'язком патріота.

І в тій ділянці, — як і у всіх інших, — вороги Христової науки, (а ѿт ті, що тієї Божої науки не розуміють, або ѿт не хотять розуміти,) закидали її, що, затираючи ріжниці поміж народами, стремить до інтернаціоналізму, — що є рівнодушною на сповнення патріотичних обов'язків людини, — що добре християне не є добрими патріотами.

а) Отже так не є, Мої Милі Браття! — Христос, який сказав про себе, що прийшов „тільки до погиблих овець дому Ізраїля“ (Мт. 15.24), — Христос, що плакав над Єрусалимом, передбачуючи його загладу, — а після Його Й Апостол Павло, що готовий був життя своє віддати на своїх братів по крові, — Вони дійсно любили свій нарід. І не тільки що не забороняли патріотизму, — але ще й вщіплювали його.

Однаке патріотизм Христа був зовсім інший, ніж у поган. Грек чи Римлянин, при своїй любові до народу, мав погорду та ненависть до всього того, що не було його. Чужинець був для нього не братом й не ближнім, — а варварам.

Жиди вчили: „*Люби твоєго близнього, а ненавиди свого ворога!*“ (Мт. 5. 43). А **Христос**, попри любов до родини та батьківщини, наказав любити всіх близьких! „*Бо коли любите тих, що вас люблять, яку дістанете нагороду? Чи і митарі не роблять того самого? — І коли ви поздоровляєте тільки ваших другів, що більш робите? Чи й погане так не роблять?*“ (Мт. 5. 46—47). „*А я кажу вам: Любіть ваших ворогів!*“ (Мт. 5. 44).

Християнин має любити всіх людей. — Однаке це зовсім не перешкоджує йому найпершою любовю любити свою родину і свою Батьківщину.

І як любов до близнього не противиться любові до родини, так теж й не противиться любові до батьківщини.

Християнин може і повинен бути патріотом! Але його патріотизм не сміє бути ненавистю! І не сміє накладати обовязків, які противилися вірі! Те, що виглядало на патріотизм, а на ділі були ненавистю, або противилося вірі, не є справжнім патріотизмом.

Отже і ми, священики, є патріотами. І вміємо любити свій нарід ліпше ніж ті, що не вірять в цю нашу любов до народу. **Бо любимо його працею і самопожертвуванням.**

Любов полягає на ділах, а не на словах!

Хто на своєму становищі працює для добра народу, сповняючи сумлінно свої обовязки, — той є ліпшим патріотом, ніж той, що багато говорить, а мало робить.

Тож любіть своє, — тримайтесь своєго і дбайте про своє, — але стережіться ненависті! **Бо ненависть — то почування нехристіянське!**

б) Стережіться й між собою ненависті та роздору!
— Стережіться злишньої партійності!

Скупчуймо свої сили, бо сили поділені є завсіди слабі: „*Кожне царство розділене в собі, не устоїться!*“ (Мт. 12.25).

А передовсім памятаймо, що народ є тим сильніший, чим більше опирається на науці Ісуса Христа.

Тому, коли любимо свій народ, держімся святої католицької Церкви.

Будьмо переконані, що тільки в Ній зможемо, по Божій волі, розвинути всі свої сили та сповнити своє післанництво, що його нам призначує Боже Провидіння. Ми, католики руського обряду, немов нарочно Божим Провидінням призначенні до цього, щоб притягнути до правдивої католицької віри тих усіх своїх братів, що не належать до нашої Церкви.

Тож моліться: „про зєдинення святих Божих Церков“! Памятайте про них у своїх молитвах! А самі кріпіться на силах, щоб відповісти тим усім надіям, які покладає на нас Церква, — як це висказав великий папа Урбан VIII.: „Сподіюсь, що Ви, Русини, привернете колись до єдності всіх східні Церкви!“

Слово до Буковинських Українців.

16. Зосібна відзываюся ще й до Вас, Мої Милі Браття з Буковини!

З усіх інших Ви мені миліші, бо Ваше положення трудніше. Бо своїм поступованням можете принести Христовій Церкві більшу славу, як що будете добрими християнами, — або й більшу неславу, як що будете

злими. — Бо тільки о межу живете поруч братів того самого народу і мови, — які одначе до нашої Церкви не належать.

Тим відлученим своїм братам давайте заєдно як найліпший приклад християнського життя. Своїми християнськими чеснотами, а передовсім любовю, доказуйте правдивість нашої віри!

Добре пізнайте ріжниці, які існують між Вашою, а їхньою вірою, — і, не приймаючи їх блудів, показуйте їм свою справжню, щиру, християнську любов.

Слово до всіх.

17. Накінець звертаюся іще раз до всіх Вас разом, Мої Милі Браття, — і прошу, щоб Ви в кожній своїй праці та в кожному бажанні ніколи не тратили з очей Божої науки Ісуса Христа.

Чи то в економічній, чи просвітнянській, — чи якій іншій народній праці памятайте, що тільки одна наука Ісуса Христа приносить нам спасення, світло і силу. І що з Його Хреста спливає на нас з неба, через святі Тайни, Божа благодать. А тая то благодать потрібна нам до всього.

Тож черпаймо її за помічю молитви та побожного принимання св. Тайн!

Зрозуміймо ліпше науку Божу, переймімся нею, — а тоді вся наша праця милою буде Г. Богові, — а нам принесе хосен.

Благословення Народові.

18. А тепер, М. Милі Браття, як малий доказ своєї любові і як задаток своєї праці над Вами, — праці, яку в імя Боже зачинаю, уділяю кожному з Вас зосібна, — Вашим родинам, хатам, селам і містам, — і всім Вашим працям Архієрейське благословення.

„Благословенний ти, (Мій Любий Народе), в місті —
і благословенний ти на селі! Благословені діти твої
і плоди землі твоєї! Благословені стада волів твоїх і че-
реди овець твоїх! Благословені шпихлірі твої! Бла-
гословенний ти, коли виходиш і благословенний поворот
твій! — Нехай Господь зішле благословення на твої
комори і на те все, на що тільки покладеш свою руку
на землі, що їй Господь Бог дав тобі!

Нехай зділає тебе Господь Бог твій своїм святым
народом!

I нехай Господь Бог твій благословить тебе в ро-
дині твоїй в прибутку твоєї худоби і в плодах твоєї
землі!

Нехай отворить тобі Господь скарбницю твоїх
дібр: — небо, щоб воно зрошуvalо дощем твої ниви
в догідну пору і нехай благословить всі діла твоїх рук“!
(Второзак. 58. 3—12).

Благодать Господа нашого Ісуса Христа і любов
Бога Отця, і причастя святого Духа зі всіми вами.
Амінь.

II.

Наша програма.

(Пастирський лист до Духовенства Станиславівської Епархії, даний у дні св. Пророка Іллі 1899. р.)

Через що уряд епископа такий важкий?

І. Вже від самого початку св. Церкви праця священиків була завсіди дуже важка.—Не тільки тому, що спасення людей перевищає людські сили, — але ще й тому, що стремлінням і працею нашою є боротьба зі злом, — в якійнебудь формі вона й не обявлялася!

А в наших часах стається ця праця іще о багато труднішою, ніж колинебудь давніше.

Бо сила зла зростає, здається, в міру того, як поступає наперед діло Ісуса Христа. Всі ворожо успосаблені для Христа сили лучаться разом і несамовитим зусиллям скріпляють свою могутність!

А коли додамо до того, що й боротьба за наспільні хліб стається щораз тяжчою і труднішою, — то вислід цього такий, що у людей слабне віра, зростає матеріалізм, а насіння Божого Слова паде чимраз частіше на лиху почву.

Не диво, що положення епископа в таких відносинах мусить бути незвичайно важке.

А сталося воно просто невиносимим, колиб не мав він у своєму духовенстві справжніх приятелів і братів, — колиб не міг покладати на солідарній лучності тих людей, які враз із ним спільно держаться у праці — тай спільно враз із ним, стремлять до одної, спільної мети.

Томуто, як тільки дійшла до мене, вістка, що маю стати станиславівським епископом, — то довго боронився я від цього уряду і робив, що міг, щоб увільнитися від нього. І щойно ясна та виразна воля Святішого Вітця, — якому, як монах, мушу більше повинуватися, ніж хто інший, — склонила мене піднятися цього тягару.

Уряду епископа боявся я передовсім тому, що є це направду страшною річю бути відповідальним перед Божим Судом за спасення тисячів людей.

Опріч цього я не чувся на силах до такої праці! Я уважав себе до неї цілковито невідповідним і неспособним!

А натомісъ знову я, що у нашій Церкві є мужі, так через свої заслуги, як теж і досвід, без порівнання гідніші на цей уряд.

До монашої келії був я привязаний цілим серцем і душою, — тому й важкою річю було для мене лишати її. А монаше життя понимав я заєдно лишень так, що першим і останнім заняттям монаха: — сидіти в келії і молитися до Г. Бога. Через те ніколи й не поважився я братися до апостольської праці без приказу людей, що до цього покликані.

Накінець я боявся попадати в непорозуміння зі світським духовенством.

Не в ділянці церковній, чи народній. Бо я Українець з діда-прадіда. А Церкву нашу тай святий наш обряд полюбив я цілим серцем, присвятивши для Божої справи ціле своє життя. Отже знаю, що під цим оглядом не мігби я бути чужим для людей, що віддані серцем і душою тій самій справі.

Особливі побоювання.

2. Непорозумінь боявся я з іншого боку: Вже від давна світське духовенство закидувало монахам амбіції та посягання по церковні достоїнства.

Чи воно й справді так було, чи ні,—не моя річ судити.

Але я боявся, аби Ви, Всечесні Отці, й мене не схотіли посудити о це, і щоб Ви, (— помимо найліпшої волі з моєї сторони, —) не зборонялися приняти мене за „своєого“.

Це визнання чиню перед Вами зовсім широко, бо думаю, — що ніщо так дуже не причиняється до порозуміння, як саме щирість. А мені якраз йде головно, — так тепер, як і на будуче, — про порозуміння з Вами!

Нині справа вже вирішена! І не мною вирішена.

Мною зате вчинена жертва... Я вийшов уже із монашої келії...

Привіт духовенству.

3. Тож витаю Вас щищим серцем,—витаю як своїх братів і помічників у праці!

І відтепер більше вже до Вас належу, ніж до родини, чи монастиря. Бо з Вами лучить мене сильніша звязь, ніж із кимнебудь іншим.

Монахом не перестаю бути! І монашого каптура, цього великого символу професії, яка є цілою моєю славою та щастям, не скидаю. — А й на будуче заєдно старатись буду йти по євангельким радам. Але в апостольській праці стаюся від тієї хвилі беззастережно солідарним із Вами. І цього й Вас прошу!

А коли вже став я Вашим Владикою, — то хочу нині, Мої Отці і Браття, — порозумітися над спільною

нашою працею. Хочу розглянутися в нашому положенні...

Наші домагання та обовязки.

4. Небагато ще літ тому назад, мало наше духовенство у нашему суспільстві перший, рішаючий голос. А весь майже народ йшов за цим голосом без спротиву.

Духовенство було між собою солідарне, — становило справді одно тіло, — по засаді: „всі за одного!“

Та нині змінилися часи...

Через розвій політичного життя, і через розбудову та розріст наукового та літературного життя, дійшло до того, що священики вже в неодній ділянці уступають місце світській інтелігенції, — що нарід не раз уже виломлюється з під проводу Церкви, — що духовенство само між собою нераз ділиться.

Справ, які взяла у свої руки світська інтелігенція, ми її не відбираємо! — Бо й не хочемо відбирати! Часи, коли українську інтелігенцію репрезентували самі лишені священики, минули безповоротно!

Й не маємо причини жалітися з приводу цього. Навпаки, — ми тішимися, що можемо тую працю, яка безпосередно до нас не належить, вложить у відповідніші руки.

Але проте, силою даного нам права, не перестанемо держати в руках, (— і на далі не перестанемо домагатися, —) проводу в справах суспільно найважніших: **в справах віри та моралі.**

І ми переконані, що в тих справах піде за нами й нарід та світська інтелігенція, — як що тільки будемо між собою солідарними, — як що тільки сповнимо свої обовязки. — Тим більше, що провідником і помічником нашим у праці є Христос, а зброяю

**нашою — Слово Боже, — тим більше, що ціллю
нашою: — Божа Справа, — а орудниками нашими:
саможерства та любов.**

Однаке мусимо бути священиками, — „мужами
Божими“. (Іл. Тимот. 3. 17). І мусимо сповняти обо-
в'язки серед трудів та посвяти.

І ми це зробимо! Свої обов'язки сповнимо!

а) Не з власного інтересу, — й не тому, аби вдер-
жати своє становище у суспільноти. А тому, що Хри-
стос віддав у наші руки діло спасення нашого
народу.

**Дав нам у руки чашу Своєї Крові, а в уста
наші вложив слова Своєї Науки.**

Бо сказав до нас: „Оце нині поставив я тебе
над народами і над царствами, щоб ти викорінював і руй-
нував, вигублював і валив, будував і насаджуував“.
(Єрем. 1. 10).

б) Свої обов'язки ми сповнимо! Бо колись мусимо
здати **страшний рахунок** перед Суддею та Господом!
І боїмся та дрижимо, щоб колись не почути оцих
страшних слів:

„Він, беззаконник, умре за свою провину, але крові
його вимагатиму з твоєї руки“! (Єзек. 33. 8).

Або тих іще страшніших слів: „Горе Ізраїльським
настирям, які самих себе писуть. Чи ж овець не па-
сумть настири?“

Ви іли молоко й зодягались у вовну та заколю-
вали товсті вівці, — а стада вже не пасли.

Слабих у стаді ви не покріплювали, а недужих
не лікували; поранених не перевязували, відлучених не
привертали та загублених не шукали.

І розсипались мої вівці без пастуха і ставали жи-
ром для всякого польного звіря тай розбігались.

По всіх горах і по всіх високих узгірях блукають мої вівці; розбрілисісь стада мої по всіх країнах, а ніхто не розвідє за ними; — ніхто не шукає їх.

Тому слухайте, пастирі, Господнього слова:

Так певно, як я живу, говорить Господь Бог, — за те, що вівці мої полишені були на добич і стада мої, без пастиря, впали жертвою всякого дикого звіря, (бо мої пастирі не шукали моїх овець), — бо пастирі самих себе пасли, а овець моїх не пасли, —

через те слухайте, пастирі, Слова Господнього.

Так говорить Господь Бог: Ось я сам повстану на пастирів і вимагатиму овець моїх із рук їх, — і не дам ім уже пасти овець". (Єзек. 34. 2—10).

В) Свої обовязки ми сповнимо! Бо знаємо, що коли цього не зробимо, то наш народ згине.

Бо знаємо, що коли дітей не навчимо катехизму, — то зростуть вони поганами, — коли грішників не сповідатимемо, — то гріхи множитись будуть без числа й міри, — коли людей не будемо навчати, — тоді піднесуть голову фальшиві пророки, які зведуть народ із дороги спасення!

Бо знаємо, що коли не даватимемо доброго прикладу, — то наша наука буде осудженням нас самих, — коли з посвятою не будемо працювати, — (навіть й з посвятою свого майна) тоді неодна душа згине з приводу нашого недбальства!

А Бог колись скаже до нас: „Крови його вимагатиму з твоєї руки“! (Єзек. 3. 8).

Народ очікує від нас помочи та проводу.

5. Всі ми це знаємо, — а Ви, Мої Браття, знаєте це ліпше ще, ніж я.

Всі ми теж знаємо, скільки посвяти потребують священики, — скільки праці, — скільки ревности, — скільки науки, — щоб бути для народу справжніми пастирями та батьками!

А прецінь народ наш заслугує на нашу любов і самопосвяту. На нас звертає всі свої очі й від нас очікує своєго спасення.

Тисячі сердець, — тисячі рук піднесених до неба, благає від нас помочи.

Всі вбогі та пригнетені тягаром праці й життя, — всі темні й непросвічені, всі опущені і без засобів до життя,— всі вони бачуть в нас своїх батьків і провідників.

Батьківського проводу від нас домагаються!

Їм, парохіянам нашим, треба **добрих священиків!** **Бо добрий священик є для них життям і спасенням,** — а лихий заразою та смертю!

Й якже малиб ми, Мої Дорогі Браття, не чути цього голосу й не розуміти його!?

Якже моглиб ми, не бачити тієї потреби?

Чи ж малиб ми марнувати Божі дари, які нам Христос передав для них?

Якже моглиб ми допустити, щоб якась, хочби тільки й одна душа, за яку Христос умер, не малаб одержати з наших рук корму Божої ласки та християнської науки!?

Hi! Ми свої обовязки сповнимо як слід. **Будемо для нашого народу справжніми пастирями та батьками!**

Чим радикалізм грізний.

6. а) І не боїмся, щоб радикальний рух, — який йде просто на нас, (а який поширюється в деяких околицях,) відчужив народ від нас.

В часописах, які розкидують по наших селах „радикали“, (як то вони себе так називають), підносять вони кожну похибку священика у його душпастирській праці та стараються вмовити у людей, що священик є ворогом народу. Їхньої критики, чи просто напасті, ми не боїмося! Бо, так зі самого обовязку, як і з любови про добро народу, дбаємо про нього.

Ми й не зважали б навіть на такі закиди ріжких людей, колиби вони не накладали на нас обовязку пильної обережності.—У своїй праці ми мусимо вистерігатися навіть й того, що нашим противникам давалоб хочби лише ній позірну нагоду посудити нас за несумлінність.

б) Але чогось іншого боїмося у роботі радикалів!

Боїмося безбожної науки, — зовсім противної науці Христа.

Боїмося науки соціалістів, — тих, що підкопують основи християнської родини, — що не признають приватної власності, а релігію уважають приватною справоюожної людини зокрема.

Цих наук не підносять, щоправда, наші радикали так дуже голосно. — Але частина їх, солідаризуючись з інтернаціональним соціалізмом, приймає тій науки за свої, а в праці над народом намагається передовсім відтягнути народ від Церкви, — щоб тим способом склонити його до приняття їхньої науки.

Отже там, де вони вже розвинули таку акцію, і де їх ложна, нехристиянська наука починає виходити вже наверх, — там уже не вільно нам мовчати!

Тактика супроти противників і заблуджених.

7. Себе самих боронити не мусимо; — противникам обовязані ми від серця пращати урази! А там, де

Йде про оборону священичої чести,— там нераз вказаним булоби відперти клавету навіть й судовою дорогою!

Однаке ніяким чином не вільно нам мовчати тоді, коли вже догми науки І. Христа хтось нарушує!

а) Отже в околицях, де вже розвинена робота радикалів,— там з обовязку, з уряду, мусимо відкривати і збивати їхню ложну науку!

Але завсіди з любовю до тих людей, яких хочемо остерегти перед блудами та потягнути до Христа!

Не відпихати їх!

Нехай з наших наук кожний переконається, що ми цілим серцем любимо грішників і тих, що блудять,— а тільки гріхи тай блуди їх ненавидимо!

Бо нема сильнішої зброї на противника,— як справжня любов і щира праця для його добра!

І так, як противники наші усіх зусиль докладають, щоб від нас,— а тим самим і від Церкви відривати людей,— так знову нам: всіми способами треба людей до себе пригортати!

б) Зновуж в околицях, де радикали ішле не розвинули своєї акції,— там мусимо тим старанніше приготувати людей на надходячу вже може соціалістичну агітацію.

Отже, не згадуючи людям нічого про радикалів і соціалістів, мусимо утверджувати їх у догмах науки Ісуса Христа,— особливо в догмах, проти яких воює саме соціалізм.

Мусимо звернути свою увагу на організацію християнської родини.

А в економічній ділянці мусимо виказати конечність і практичність науки Ісуса Христа!

Багатших треба наклонювати до любови та мило-

сердя супроти убожчих, — а убожчих остерігати перед пожаданням чужого добра.

в) Треба нам теж брати керму в економічній праці! Треба людям помагати у закладанні християнських крамниць, шпіхлірів, позичкових кас, ріжних господарських і ремісничих спілок та всяких інших, під економічним оглядом пожиточних установ.

Нехай знають люди, що завсіди можуть числити на всяку нашу поміч!

Нехай знають, що ми дбаємо про їх добро!

— А ми тільки одного від них вимагаємо: щоб були добрими християнами; — щоб не були байдужими, або противними вірі тай Церкві!

А коли так поступатимемо, то можемо бути певними, що цілий народ піде з нами.

Праця над інтелігенцією.

8. Трудніша, може, праця жде нас над інтелігенцією!

Але і для неї є ми природними провідниками у християнському житті.

Поміж інтелігенцією стрічаємо щораз більше таких людей, що, — або відразу признаються до безвірства, або на діло Ісуса Христа дивляться оком раціоналістичного індеферентизму, який по своїй сутті є поганством. — (А вони уважають його критицизмом!).

Отже, щоб цих людей притягнути до Церкви, треба нам передовсім частіше та ревніше молитися. **Бо діло навернення людини,—то діло Божої ласки, якої саме треба собі з Неба випросити!**

Але попри молитву, не вільно нам полишити на боці всього того, що самі можемо зробити, щоб „спасті те, що погибло“. (Мт. 18. 11).

Тому перш усього треба самим нам знати про те все, що вони пишуть, — щоби з успіхом збивати їхні блуди.

А далі, треба і їх самих піznати! А в розмовах і проповідях треба часто та докладно викладати догми Христової науки. Бо звичайно незрозуміння цих догм стається причиною сумнівів, а відтак й відступства. Тому і їх самих треба дуже заохочувати до практикування християнського життя та принмання св. Таин.

Праця над молоддю.

9. Накінець треба нам широко працювати й над молоддю, яку нам світ видирає з рук. Треба собі її зedновувати та безнастанно утверджувати в ній пере-конання християнського життя...

Більше взаїмної солідарності!

10. А через те треба нам тим більше дбати про солідарність поміж самими собою!

Треба нам усі сили скупчiti в одному напрямі!

Треба бути одного духа, щоб рости в силу і притягати до себе найліпші одиниці суспільності. Треба часто і ревно просити Бога, „щоби вислав робітників на своє жниво“. Бо „жниво вправді велике, та робітників мало“! (Мт. 9. 37—38).

Нехай Г. Бог подасть нам найбільшу ласку, яку може дати, — а саме: щоб у нашій духовній семинарії набирали питомці Божого духа та були опісля добрими священиками.

То мое і Ваше, Всечесні Отці та Браття, найгорячіші побажання. А злучених нас спільною молитвою, в імя Христа, Бог не може не вислухати!

А щодо мене, то я хочу і постановляю зробити

все, що тільки буде у моїх силах, щоб виповнити як слід важкі свої завдання. Не жалуватиму ні сили, ні здоровля, — щоб лишень бути добрим пастирем.

Про довірія і щирість для єпископа.

ІІ. А для Вас, Всечесні Отці, старатись буду бути заєдно братом і приятелем. Можете спокійно числити на те, що, (оскільки це лишень буде у моїх силах), — завсіди знайдете у мене двері відчинені тай серце щире.

Кожного з вас зосібна хочу як найліпше пізнати і кожному у праці помогти.

Бажаю знати Ваші потреби та потреби Ваших родин. І по можности бажаю ними занятися.

Однаке боуся, щоб я часом, помимо найліпшої волі, у чомунебудь не прогрішився. А Вас, Всечесні Отці і Браття прошу: щоб Ви не судили мене перед ділом.

Довірійте моїй добрій волі, — заєдно щиро говоріть мені про все, що маєте на серці та передімною нічого не скривайте!

Требаж мені, як Вашому провідникові, про все знати, що діється в Епархії!

І так, як з довірям та щирістю відношуся до Вас й подаю братню руку до спільної праці, — так маю надію, що теж і у Вас, Всечесні Отці, завсіди найду довірія і щирість, — поміч та послух, — хочби й не знати у якому важкому положенні.

Молитва єпископа.

ІІІ. У тій надії я й молюся до Господа Бога.

Для себе прошу про Духа ради, щоб зумів я завсіди бути справедливим. І щоб, не оглядаючись на людей, ніколи ні на волос не відступив від обовязку.

І про Духа мудрости та розуму прошу. Щоб стадо, повірене мені Христом, вспів я повести єдино дорогою спасення.

А для Вас, Мої Всечесні Отці і Браття, прошу про ширку посвяту для Ісуса Христа, — про духа карності і послуху, — без чого праця духовенства в Епархії не може принести стільки користі, скільки принесе вона при солідарній праці та взаємному порозумінні.

Накінець прошу Вас, Мої Всечесні Отці, про молитви й за мене. Нехай згадка про Владику у літургійних Ваших молитвах буде заразом й горячою просьбою перед престолом Всевишнього про добро цілої Епархії.

З тією то молитвою тай надію уділяю Всім Вам, Всечесні Отці і Браття, і кожному з Вас зокрема Пастирське благословення.

Благодать Господа Нашого Ісуса Христа з Вашим духом, Браття. Амінь.

III.

Христіянська Родина.

(Пастирський лист до Духовенства і Вірних Стани-
славівської Епархії*).

Шукаймо нових іще скарбів!

1. Недавно тому, Мої Милі Браття, у своєму першому пастирському листі, представив я Вам, чим є наука Ісуса Христа для нас і скільки сили та добра вона нам приносить, — навіть для туземного нашого життя.

Нині радби я звернути Вашу увагу ще й на інші неоцінені скарби, які можемо найти у Христовій Євангелії, — якщо тільки схочемо тією Божественною Його науково живо перенятися.

Христос — Реорганізатор цілого життя людства.

2. Великим ділом Божої Премудрості, що його Ісус Христос мав доконати на цьому, світі, — було: відновити Божественною своєю силою цілий зіпсований і зі старости підувалий світ.

Спаситель мав, — як каже св. Павло, — „відновити все, що на небі і що на землі“. (Ефес. 1. 10) Отже мав влити у ціле людство нову силу і нове життя: Мав передовсім уздоровити тії його недуги, в які воно попало через гріх перших родичів, — всіх з роду „синів гніву“ привернути до Божої ласки, — людей, знеможених безнастальною неправдою, просвітити світлом істини,

*) В першому виданні не подано дати написання, зглядно підписання цього листу. Находимо тільки дату видрукування: (Жовква) 1900. р.

а тих, що впали вже на дно беззаконня, піднести до чеснот християнського життя.

Своєю науковою обняв Він весь людський рід. І то так всесторонно, що не було й нема на світі такої справи, чи такої інституції, якої би Він не хотів був перестроїти, — утверджуючи те, що добре, а усуваючи все те, що зло.

а) Запевнює вічне, а й дочасне щастя.

Ця Його наука відносилася і відноситься перш усього і безпосередно до людей, поставлених Божою ласкою у надприродний стан Божих синів. **Відноситься до вічного порядку**, який щойно в загробовому житті має осягнути своє совершенство.

Але сила Божественної Його науки вплинула теж у немалій мірі й на цілий природний порядок. Й через те принесла так поодиноким людям, як і цілому людству незміримі користі.

Христос, М. Милі Браття, дає людям не лише вічне щастя та спокій сумління, але, як Спаситель людства, подав дочасній суспільноти людей такі порядки, які можуть запевнити, — і одиницям і цілим народам, — найбільшу міру сили, щастя та дочасного миру, — оскільки це лише можливе на цьому світі.

Христова наука не займається лише душою кожної людини зокрема, але й **упорядкованням**, — організацією цілого людства. Вона не тільки, що впроваджує лад і порядок у сумління одиниці, але є **вона** **й науковою загального суспільного ладу**, — ладу, на основі якого можуть і повинні розвивати всі народи, — ціле людство, всії свої природні сили, що їх в дарі одержали від Бога.

Проповідь Євангелії не обмежується єдино до

Церкви та сповідальниці! Й не кінчиться на відправі
Служби Божої!

Вона йде й до **хати** кожного християнина, питуючи
тут про домашні порядки та відносини; — йде й до
громади, — і тут впроваджує свій новий лад.

Вона сягає й до тих справ, про які дебатують в **сой-мах і парляментах!**

Вона йде й до міністрів та монархів, щоб учити
їх, як рядити тай дбати про загальне добро; — йде
навіть й там, де народи, чи держави воюють між со-
бою і там накладає на всіх обовязок справедливости
тай любови.

б) Впорядковує життя в родині.

Під впливом Христової науки влада монархів
 стала святішою та справедливішою, — послух для
 влади у людей лекшим, а звязь поміж горожанами
 сильнішою.

Словом: для всіх справ, що їх люде уважають
хосенними, прибуває з Христової науки нова
сила.

I, здається, — більше хісна до цього, що добре на
цьому світі, й не моглаб вона принести, навіть тоді,
коли ціллю її булоби тільки піднесення та скріplення
дібр цього дочасного життя.

А благодатний вплив цей Христа на суспільне
життя людства показується найліпше на **родинному**
союзі, що його Спаситель скріпив і освятив.

Родина, — як підстава всякого ладу.

3. Тому, що я постановив собі, Мої Дорогі Браття,
представити Вам в кількох пастирських листах той по-
рядок, який Христос увів у світ, — то тут, у своєму

другому листі, мушу вам представити, якою повинна бути християнська родина.

Бо родинний порядок є основою цілого суспільного ладу.

Порівнання: На нішо не здастися одиницям і цілому народові заможність, просвіта та патріотизм, коли не буде в ньому ладу. І так, як той, що хоче збудовати собі хату, кладе насамперед підвальну,—бо від тієї підвальнини залежить, чи хата буде сильна, чи зараз розвалиться,—так само і той, що дбає про суспільний лад, мусить насамперед подбати про родину.

Слабою буде хата, збудована зі спорохнявілих стовпів і дилів,—так само й слаба тай нещасна така суспільність, яка зложена з нещасливих родин!

Тому даремним було б зусилля, хотіти запевнити народові добробут, силу й щастя, а не подбати перш усього про те, що є першою **условиною щастя** й **сили кожного зосібна**, — кожного організму, з якого складається загальний суспільний організм.

Отже, щоби запевнити цьому організові розвій усіх його сил, — щоб запевнити йому будучність, — треба перш усього подбати про те, від чого зачинається лад цілої суспільності.

Треба скоріше подумати про тую інституцію, яка є **основою** дочасного щастя кожної одиниці, — ніж про всі соймові, чи парляментарні справи.

Треба передовсім вишукати й найти для кожного такий ґрунт, на якому мігби він почуватися **свобідним і щасливим**; — на якому мігби рости в силу та свободно **розвиватися**; — на якому мігби **заспокоїти** потреби свого розуму й серця, — тіла й душі.

А тією **основою людського життя** — є саме родина.

Родина — то теж основа нашої майбутності.

4. Тому то й Христос почав свій лад, який хотів завести поміж людьми, якраз від родини! Тому й я зачинаю представлення науки Христа, — як **суспільної науки**, від мови про християнську родину!

Цю науку приношу Вам якраз на початку року, який у цілому християнському світі зоветься „**Святым і ювілейним роком**. А годі мені найти відповіднішої науки на цей Святий Рік, як саме ту, що не тільки сама в собі є святою, але, — що важніше, — є **основою святості**, так для кожного християнина зосібна, як і для цілого народу.

Бо є запорукою його майбутності.

А коли взагалі думати нам у якому році про свою будучність, — то передовсім саме у цьому, Святому Році. „**Святым і ювілейним**“ зоветься він якраз тому, бо ним кінчимо старе століття, а входимо в нове.

Отже зачинаємо нову епоху у своєму житті і в житті цілого народу.

Тож не диво, що, станувши на порозі нової епохи, сягаємо оком далеко наперед і питаємося про свою майбутність...

І ось тому саме хочу я, Дорогі Браття, подати Вам Христову науку. Бо вона якраз запевнить нам ліпше майбутнє.

А говорячи про християнську родину, я свідомий саме того, що подаю Вам науку, від якої залежить **й на якій спирається майбутність цілого народу.**

І я переконаний, що, як тільки послухаєте моєго голосу і разом зі мною візьметесь до праці, до якої взываю, — то дерево суспільної сили та суспільного щастя закоріниться глибоко у серці народу. А корінь

його набере такої тривкості, що дерево це не зможуть уже звалити й не знать які бурі, — й не знать які перевороти...

Я свідомий того, що овочі праці, до якої Вас взываю, й після десяти віків триватимуть непохитно. І що з роду в рід, і з віку в вік, приноситиме ця праця Й Богові хвалу, а нам усім тай цілому нашому народові честь й силу. І що ця праця наша буде просвічувати та освячувати всі діла наші, — що стягатиме на Вас і на Ваших дітей, внуків тай правнуків **Боже благословення.**

А з цим благословенням розростешся, Мій Рідний Народе, в народ великий і могутній, багатий і щасливий, — в народ віруючий, побожний і моральний, — в народ святий!

До праці над родиною!

5. Отже тією працею, до якої взываю Вас у цьому році — то праця над Вашими родинами.

Діло Христа опирається на людській природі. Й тому, заки Вам представлю Христову науку про родинне, подружє життя, — мушу Вам перш усього пригадати, чим є подружжя зі становища закону природи,—чим повинно воно бути навіть для чесних поган.

А з цього зрозумієте, як дуже цінити Вам треба **святе подружжя християнське.** І якими то негідними християнами є ті люди, що хочуть скасувати християнську родину. (Бо якраз настали такі часи, що вороги Христа радіби позносити все, що Ісус Христос установив для добра людей).

Зрозумісте теж, якими негідними християнами є й ті, що своїми гріхами ломлять і зловживають християнського подружжя!

Подружжя, — як моральне зобовязання.

6. Вже зі самої природи річи та конечності морального закону, який зобовязує людину у всіх її справах, — мусить бути подружжя зобовязанням (контрактом) морального закону.

Бо коли людина відповідає за свої діла, — підлягає моральному законові, — то в першій мірі закон цей зобовязує його у домашньому його житті тай у супружій звязи. Бо від неї залежить удержання та майбутнє людськості.

Подружий звязок мусить бути, (як сказано) моральним зобовязанням.

А то тому, що приносить спільноту цілого життя. А кожна спільнота мусить прецінь полягати на взаємних правах і обовязках! Отже й мусить бути якийсь закон подружого життя, який нормує взаємні права та обовязки подруг і береже їх, одну і другу сторону, від взаємної кривиди.

Тому й сам звязок і закон подружий накладають на обі сторони якісь моральні обовязки та ставлять подруг у взаємній залежності від себе...

Подружжа любов.

7. а) Тії то права та обовязки подруг мусять бути так нормовані законом, щоб одна сторона мала вправді провід, але водночас, щоб друга сторона не була невільником цього проводу.

Одна сторона мусить мати провід; — без цього не буде єдності. Бож немислимє є рівнорядне, солідарне поступовання двох людей, коли одна сторона не має в руках проводу, а друга: — обовязку, піддатися цьому проводові. Без цього легко розійдуться вже при першому непорозумінні!

А провід цей, з природи річи, мусить держати та сторона, яка до такого проводу спосібніша, — а саме: яка з природи має **більшу силу**.

І так, уже зі самого природного закону, **мусить бути жінка у подружжі підчинена мужеві**.

Однаке те підчинення не сміє бути неволею!

Б) А цю рівновагу між владою та підчиненням владі, осягається лишень через любов.

Тому то закон подружжя мусить бути законом любови. Але не тільки тілесної любови, — а перевсім моральної любови.

Тільки нерозривне подружжя дає щастя.

8. Лишень так поняті подружжя приносить обом сторонам поміч і щастя в житті.

А щоб тая поміч і те щастя було тривким, — а, що важніше, — щоб можна було осягнути спільну ціль подружжя: **виховання дітей**, — то подружжя повинно бути таким, яким було воно з первісної Божої установи, — себто **нерозривним союзом одного мужчини з одною жінкою**.

а) Подружжя, яке не булоби таким моральним зобов'язанням і яке не накладалоб взаємних прав та обов'язків, — не булоби нічим іншим, як тільки **самолюбством пристрасти** без ніякого етичного елементу. Воно сходило бы часто на звіряче заспокоювання пристрасти, а слабшу сторону віддавалоби тиранії сильнішого.

б) Подружжя, яке не булоби нерозривним, не булоби спільнотою життя і не лучилоб сторін так, щоб взаємно та постійно помагали собі в житті.

Таке подружжя не булоб й спільнотою любови. **Бо справжня любов у житті є тривалою!** В противному випадку її нема!

в) Таке подружжя й не запевнювало б достаточно подругам взаїмності прав і обовязків, а було б залежне від самоволії сторін, — сходин і розходин, без ніякого права —, а й не давало би ніякої запоруки для здорового виховання дітей.

А сама жінка не всилі виховати дітей!

Та ще гірше було б, коли не стояв біля неї муж, як приятель, — як оборонець та сторож її невинності. Тоді ледви, чи могла б уникнути вона небезпек життя!

Суспільність, яка приняла б таке подружжя, зближалася б скорим кроком до своєї загади.

Подружжя має бути чисте і святе.

9. Сміло можна сказати, що щастя і моральна вартість, такожні людини зокрема, як і цілого народу, — а в більшій ще степені й ціла будучність його, залежить від цього, чи якраз цей корень суспільного життя і ця ділянка людського життя, в якій скучуються всі його справи, є здоровий і сильний...

Майбутність належить до тих народів, у яких подружжя є річююючию, — у яких родинне життя є чисте і святе!

І у таких народів легко найти лад і силу. Такі народи з елементарною силою здобувають собі добробут.

А навпаки: Нарід, що його точить рак неморального родинного життя, — такий нарід не може не розтрачувати своєго майна, — не може не дійти до упадку!

Бо ясна річ: Усунути мораль із того, від чого залежить майбутнє народу, — то очевидне спровадження народу на бездоріжжя та підкопування етики його. А від етики народу залежна й сила та щастя його!

Таким є подружжя по своєму природному закону!

— Таким було з первісного Божого установлення, — таким було почасти навіть й в поган.

І хоч у них, іще перед Христом, затратилося таке поняття подружого життя, то одначе релігійні обряди, яких майже всі народи уживали при заключуванні подружжя, свідчать якраз про те, що заєдно понимали подружжя, як моральну, а почасти й святу звязь.

Однаке не зуміли люде устерегтися від збочень, до яких доводила їх самоволя, несправедливість та пристрасть.

Удержанати якусь моральність супружого звязку та родинного життя старалися всі старинні законодавці, але без успіху. Бо не потрапили здергати самоволі самолюбства і пристрасти; — не мали сили звязати чоловіка у його домашньому житті.

І з упадком понять про подружжя тай з упадком родинного життя, зближався людський рід до цілковитої затрати всякої етики та повного розвалу.

Християнське подружжя є св. Тайною.

10. Опираючи своє діло на людській природі та доповнюючи закон природний людства, — так тілесний, як і етичний, — доповнюючи, але не змінюючи його,— вчинив Христос подружжя святым звязком.

Вчинив його св. Тайною християнського життя, — знаком і символом містичної любові Христа до своєї св. Церкви.

„Се тайна велика, а я говорю про Христа і Церкву“.
(Ефес. 5. 32) — мовить св. Павло.

А взаїмні права подругів зрівноважив Спаситель обопільним обовязком християнської любові. „Мужі, любіть свої жінки, як і Христос полюбив Церкву!“

(Ефес. 5. 25). „*Нехай муж віддає жінці належну любовь, — так само й жінка мужеви*“ (І Кор. 7. 3).

Звірячий акт пристрасти, яким люде розмножуються, Христос **освятив**. А викинувши з нього все те, що для суспільності шкідливе та небезпечне, задержав все, що здорове та природне.

Таким чином увів фізичні сили людського роду у русло подружого життя, — у русло, яке освятив своєю ласкою, — і подружжі віддав **первісну ціху тривкості та єдності**: „*Кажу вам, що хто відпустить свою жінку, хіба за прелюбодійство, і ожениться з іншою, прелюбодійство творить. А хто оженииться з відпущеною, також прелюбодійство творить*“ (Мт. 19. 9).

Блище означує це св. Павло ось такими словами: „*Тим, що (жиють) в супружю, приказую не я, а Господь, щоби жінка не розлучалася з мужом!*“ (І Кор. 7. 10). А на другому місці каже: „*Жінка звязана, як довго живе її муж. Коли ж умре муж, (тоді) вона вільна; нехай віддається, за кого хоче!*“ (І. Кор. 7. 39).

А накладаючи на родичів обовязок доброго виховання дітей, запевнив суспільству відповідний спосіб **помножування здоровля тай сил**, — і то в такій етичній атмосфері, що в ній нові покоління розвиваються тілом і душою на додатні сили суспільства.

Христ. подружжя — як основа ладу та добробуту в хаті.

II. а) Тепер розумієте, Мої Милі Браття, чомуто Христос, маючи зачати свою науку, перш усього звернув свою увагу на родинне життя.

Своєю присутністю і першим своїм великим чудом (перетворення води у вино) в Кані Галилейській, **освя-**

тив Він подруже та родинне життя. Тим способом хотів научити нас, христіян, що християнське життя зачинається у нас від цього менту, коли по наших хатах і родинах входять християнські порядки.

І так воно поправді й є!

Як довго у Вас, М. Милі Браття, в хаті не буде християнського ладу, — як довго батько родини не буде добрым мужем для своєї дружини і добрым батьком для своїх дітей, — як довго жінка не сповнятиме як слід своїх обовязків супроти свого мужа, — як довго родичі не дбатимуть про виховання дітей, як довго діти не навчаться шанувати своїх батьків, — так довго і чоловік і жінка і діти **не будуть добрими християнами**, хочаб й до Церкви ходили тай інші християнські обовязки сповняли!

А навпаки: коли муж добре живе зі своєю дружиною, коли він її любить, як себе самого, сповняючи приказ Апостола:

„Мужі любіть (свої) жінки, як і Христос полюбив Церкву!..“ „Так і мужі повинні любити свої жінки, як свої тіла. (Бо) хто любить свою жінку, — (той) себе самого любить. Бо ніхто ніколи не мав у ненависті свого тіла, але годує його і огориває, як і Христос Церкву. Бо ми члени Його тіла, (з його тіла і його костей)“ (Ефес. 5. 25. 28—31), — і коли теж жінка сповняє приказ Апостола:

„Жінки нехай корятися своїм мужам, як Господеві, бо муж — (то) голова жінки, як Христос — голова Церкви“, (Ефес. 5. 22) — тоді все між ними буде в порядку.

В такому подружжі і мужеві легко приходиться розумно розказувати жінці, бо що розказує, то тільки

на її добро, — а й жінка радо повинуватись буде мужеві, якого шанує і любить тай до якого має довір'я. Бо добре вона знає, що **муж її любить і дбає про її добро.**

А якщо муж і дружина любляться, — тоді й легко уникнути їм всякої сварні.

Бо легко уступити тому, кого любиться!

А хто хоче уникнути сварні та незгоди, мусить таки часом зі своєго уступити.

б) При любові та взаємному пошанівку буде одногому теж і в праці помічю, а в журбі потіхою.

При любові, — й біdnіші навіть подруги легко, за Божою помічю, доробляються якогось майна.

Бо й лекше їм прийдеться шанувати своє добро. Тай на пусті забави і піятику не треба буде їм видавати гроша, бо добре їм буде зі собою в хаті.

Дітям добре буде при них, а їм з дітьми. Діти шануватимуть їх і любити, — й ростимуть у здоровлі та щасті.

А дотого помагати собі будуть такі подруги і в християнському житті.

Бо коли буде в хаті такий порядок, якого хоче Христос, — то мало що вже лишиться до сповнення поза хатою. Лишиться хіба не впиватися, — жити зі сусідами в згоді, — ходити до Церкви, — не вірити в забобони тай нікого не кривдити.

А у всьому тому **добра** дружина стане великою помічю своєму доброму мужеві. Добрий муж неупеться, бо знає, що найбільшим нещастям для дружини мати мужа піяка.

Легко прийде й до згоди зі сусідами. Бо як хто привикне до згоди в хаті, то йому і поза хатою немило сваритися!

Я теж й до Церкви лекше тоді піти, — чи то обом разом, чи то поодиноко, (— якщо одно часом мусить лишитися в хаті. —)

— Лекше, — бо одно другому пригадає і одно другого захотить...

Св. Родина — як приклад для подруг.

12. Як приклад родинного життя, — і то найкращий приклад, бо Божий, — поставлю вам, Мої Дорогі Браття: св. Родину.

Св. Йосиф, Пречиста Діва, Божа Мати і Ісус Христос через тридцять літ мешкали разом у одній хаті і спільно заробляли на життя. Бо ви це знаєте, що ця Найсвятіша Родина була вбогою і тяжко мусила нераз працювати на кусок хліба!

Св. Йосиф — зразок для батьків родин.

а) Св. Йосиф був теслею, — а Ісус Христос, заки зачав учити, помогав Йому, аж до своєго тридцятого року життя. У праці зновуж Пречиста Діва Марія, як газдиня, порядкувала.

Св. Йосиф був головою дому і приказував.

Але як приказував, коли знов, що Ісус Христос — то Син Божий, а Пречиста Діва — Мати Божа?

Очевидно, як в чомусь щось приказав, то завсіди на добре і заєдно з любовю.

А як дуже любив їх цілим своїм серцем! Як широко для них працював! Як запопадливо боронив їх від усякого лиха!

Ось Вам приклад, батьки родин!

Тож і Ви шануйте та любіть своїх жіноч, — як св. Йосиф шанував і любив Преч. Діву! І так дітей своїх любіть, як св. Йосиф любив Ісуса Христа!

Бо хоч Ісус Христос й не був рідною дитиною св. Йосифа, (— бо народився з Дівиці Марії чудом ласки св. Духа,) — то всетаки Йосиф був опікуном Його.

Пречиста Діва — прикладом для матерей.

б) А Пречиста Діва, хоч яка свята, велика та до-сконала, — а у всьому повинувалася св. Йосифові. Ша-нувала Його тай любила, — і в кожній річи стара-лася Йому помогти.

Так і ви, жінки, слухайте своїх мужів!

I. Христос — прикладом для дітей.

в) А знову Ісус Христос, — хоча був правдивим Богом, — таксамо, як й правдивим чоловіком, — то однак слухав Пречисту Діву і шанував її, як свою Ма-тир, а свого Опікуна шанував і любив, як рідного батька.

Ось приклад для Вас, християнські діти!

Памятайте ж на IV. Заповідь Божу, яка наказує: „Шануй свого вітця і матір, щоб довго про-жив ти на землі і щоб тобі на цьому світі добре поводилося“!

Так, Дорогі Діти! Від цього саме залежить Боже благословення, якого Вам до життя так дуже потрібно!

Родичі, — старанно виховуйте своїх дітей!

13. а) Отже якщо будете, М. Милі Браття і Сестри, жити по цьому прикладу Божої Родини, — то Вам буде добре проживатись на цьому світі. **Бо нема більшого щастя на світі, як щастя, любов і згода в родині!**

Бог благословити Вас буде! Сказав же Ісус Христос:

„Де є двоє, або троє зібраних в мое імя, там я є посеред них“. (Мт. 18. 20).

А хіба ніде інде не зібрані так люде в ім'я Христа, як саме в родині, яку злучила св. Тайна, — яку звязав сам Бог!

6). А біля Вас виростатимуть діти у щасті та здоровлі. І на старости Ваших літ із вдячністю та любовю відвдячуться Вам за труди, які Ви для них понесли!

А памятайте, Християнські Родичі, що Ви перед Господом Богом **й строго обовязані** дбати та працювати над вихованням своїх дітей!

Памятайте й те, що Ваша хата **є першою і найважнішою школою**, у якій діти Ваші мають навчитися любити Бога **й людей**. **А якою буде ця школа, — такою буде, очевидно, і наука!**

І якою буде Ваша родина, таким буде й те виховання, яке подаватиме своїм дітям!

Бож без опіки родичів й нема дитині життя на світі!

Від першої хвилі, як тільки людина приходить на цей світ, треба її, як тій маленький ростинці, сонця **ї роси згори — та доброї землі здолу.**

Зісокне ростинка, як цього не матиме! Марно згине людина, коли кинена буде на цей світ без сонця, землі, **ї роси, — без підпори.**

А тим сонцем дитини,—то любов батьків,—то дбайливість родичів, які піклуються нею, дріжати над її колискою тай з неба випрошують для неї Божої ласки.

А тією росою для дитини, — то тії перші науки й перші вражіння, які вона дізнає, коли уперше розглянеться по світі. — То перше слово неніки, — перша наука батька, — перший приклад батьків, який дитина зрозуміє.

Щастя й нещастя дитини залежить від виховання.

14. а). Щаслива та дитина, для якої першим словом матері: — слово любови, що ублагороднює серце! — Для якої перша наука: — Божа наука, яка, навіть й при цілій своїй величині та силі, потрапить статися такою маленькою й покірненою, що зрозуміє її й така дитина, яка ще нічого не знає.

Візьмемо мати дитинку, що плаче, — пригорне її до серця і скаже лише: „Бог добрий!“, — а дитинка вже успокоїлась...

І не знати, чи то любов неньки дає її той супокій, чи то той добрий Бог, що в небі, — що, як найліпший Отець, опікується усім сотворінням...

Але при цьому дитинка уже навчилася, що в небі, десь там високо, є хтось.

Хто? — не знає. Але знає, що є хтось, що про нього сказала мати, що Він добрий.

Іще не знає про це дитина, — а вже несвідомо серце її відчуває й учається, що світ не є чимсь злим, — що є хтось добрий на світі! — Що вона, дитина, не серед ворогів, — а серед братів-другів.

б). А навпаки: якою нещасливою почувається та дитинка, що вже за першим разом, як тільки щось на світі побачить, — вже за першим разом, коли її щось на світі заболить, — зараз почує від матери проклін, — відчує злість!

І їх серце не знає ще злого, а вже наповнюється гіркістю злости й ненависті!

І те маленьке серце вже навикає бачити біля себе ворогів та бажати їм лиха!

І те молоденьке серце вже сповнюється тим хаотичним почуттям боротьби та ненависті, що розбиває

народ, — людей, рідних братів, на самолюбні одиниці, —
ворохо до себе настроєні!

в) Щаслива та дитинка, що зростаючи, одержує від батька здорову науку! — Що вже за першим разом, як тільки, — мимоволі, незнано чи вільно, чи ні, — сягнула по чуже добро, а зараз таки почула від батька це важне слово: „Цього не вільно! — То гріх! То недобре!”

Бо від тієї хвилі вона вже **стидається красти!**

Словом: **Вона навчилася** (— чого й старих ніхто не навчить, — хочби й який вчений, чи мудрець, цілими навіть годинами вчив!) чим є для народу чесність!

г) А яка знову бідна та дитина, що вже за молоду навчилася від батька всякого безправства! — Що вже від тепер привикає до неладу та непорядку, — що вже від малку починає красти, пити, ненавидіти людей та легковажити власну честь і совість!

Така дитина вижене колись з хати батька, — а старій матері їсти не дастъ!

Й не диво! Їж серце тільки до злого привикло, — а любови не навчилося!

Коротко кажучи: **Наукою, яка лишається, Мої Дорогі Браття, на ціле життя людини — то наука родичів!**

Християнські родичі є тими проповідниками Божими, що **перші** голосять дитині Слово Боже, та **перші** своїми прикладами вчать її християнського життя.

Християнські родичі є тими душпастирями, що **перші** ведуть молоденьку душу на здорову пашу спасених моральних переконань, — правди і добра.

д) Але і для здоровля тіла являється родина першою школою дитини.

І підставою її цілого життя!

З кормом матерних грудей всякає у дитину теж пристрасть і до піянства, — і нечистота, — а часом й недуги.

Недбалою рукою матери зле приправлена пожива стається перепоною до розвитку фізичних сил дитини. Через те дитина скоро нидіє і марніє; — часом й калікою позістає на ціле життя, — а нераз навіть скоро вмирає!

А скільки гіркости, — скільки невдоволення, — скільки нещасної долі на цілісін'яке життя приносить дитині недбала мати, — недобрий батько, — нехристіянська родина!

Подружжя мусить бути заключене в Церкві.

15. Отожто, щоби родина була христіянською, — щоб у родині була така згода й така любов, яка потрібна до щастя та сповнення Божих Заповідей, — треба подбати, щоб, перш усього, початок її був такий, як Бог приказав.

Тому то й постановила св. Церква, щоб подружжя заключувано в Церкві перед душпастирем. Так, що без цього нема подружжя!

а) А при вінчанні звязує священик новоженцям руки епітрахилем, щоб вони знали, що сам Бог їх звязав! І що перед Богом мусітимуть відповісти колись за ті обовязки, на які присягнули в Церкві.

б) Церква пригадує теж женикам, що подружжя є нероздільне. Пригадує це словами самого І. Христа, що казав: „Що Бог злучив, — (того) чоловік нехай не розлучає!“ (Мт. 19. 6.).

в) Але, щоб подруги почувалися зі собою щасли-

вими, — то не вистарчає іще присягнути собі в Церкві та перед Богом вірність і любов! Передовсім треба ще, щоб подруги були до себе ді branі. — Без цього не буде між ними любови; — навіть й за згідливість буде тяжко!

Не силувати до поручжя!

16. а) Томуто памятайте, ви, родичі, що хочете женити своїх синів і віддавати своїх дочок, — памятайте, що в подружжі не йде про придбання собі майна, але про щастя Ваших дітей!

Отже не годиться Вам проти волі Ваших дітей дружити їх! — Не годиться силувати їх до такого подружжя, з якого сподіється майна! В такому важному ділі мусите питати про волю своїх дітей!

І памятайте, що силувати дітей до подружжя не маєте зовсім ніякого права! Ані перед Богом, ані перед людьми, — ані перед Вашими дітьми! Так, що Вашому синові, чи дочці вільно навіть й спротивитися Вам в цій справі, — і Вас просто не послухати!

Так! В інших річах зобовязані Вони шанувати Вас і слухати, — а в цій справі мають вправді теж віддавати вам свій пошанівок, — але вільно їм Вас й не послухати!

Я колиб дитина Ваша, проти своєї волі, й послухала Вас, — то і тоді таке подружжя могло бути перед Богом зовсім неважне, — так, як неважним є подружжя заключене поміж кревними: — другорідними дітьми, або шурином і братовою.

Але між тими неважними подружжями є таки ріжниця! — А саме: подружжя між кревними може бути важне, коли св. Церква дасть позволення, — а подружжя, до якого змусите дитину, так довго не

буде важне, як довго сама дитина, зі своєї власної волі та любови, без ніякого примусу, його не схоче!

Подружжя, заключене під примусом легко опісля розходиться, — з великим згіршенням для християн, — а завсіди буде **нешасливим**.

І Вас, старих родичів, проклинатимуть Ваші рідні діти через своє нещастя!..

Отже, щоби подружжя було **щасливе**, мусить бути воно заключене не з приводу майна, чи краси, — а з любови.

6). А Вас, молодих з усіх станів, котрі наміряєте вступити в подружий стан, **перестерігаю**, щоб Ви, у цій найважнішій хвилі свого життя, заєдно зачинали з Богом.

Бо від тієї хвилі залежить ціле Ваше життя, — і ціле Ваше щастя.

Тому насамперед широко помолітися і перед Богом застановітися, чи в тому подружжі, яке хочете заключити, найдете щастя.

Не шукайте краси, — бо це річ пуста і коротко тривала! — **Не шукайте майна**, бо вбога і працьовита дружина більше придає Вам добра, ніж багата, а пуста.

Застановітися насамперед, чи суджена є побожна і чесна. Чи принесе вам у хату любов, спокій, гаряцід, — чи... пекло!

Слово до розєднаних подруг.

17. А коли в думці переходжу всі християнські родини своєї Епархії, — то з великим смутком бачу, що не в одному селі тай не в одному місточку розірвані незгодою святі вязи подружжя! Тут жінка покидає

мужа, — там муж жінку виганяє з хати, — а там знову родичі, або свояки, через маєток не дають жінці жити з мужем!

Тому муши зокрема й по Вас відізватися, Милі Братья!

Мушу пригадати Вам присягу, яку Ви собі склали перед Богом і людьми.

Памятайте, що Вам суджено разом жити! „Що Бог злучив—(того) чоловік нехай не розлучає!” (Мт.19.6).

Памятайте, що зриваючи святі вязи подружого життя, Ви відвернули від себе благословення Боже!

Памятайте, що для винуватої сторони нема спасення! — Що тяжко мусить вона відповісти перед Божим Судом за страшну кривду, яку зділала другій стороні! — Що мусить відповісти й за ті гріхи, до яких довела другу сторону! — Що мусить відповісти й за її нещастя, які впали на дітей через незгоду родичів!

Тож заклинаю Вас на початку цього століття:
Помиріться!

Простіть собі взаємно провини тай зачніть нове християнське життя, у любові та згоді!

А ви, родичі, що безправно не позволяєте дитині жити з мужем, застановітесь над тим, що робите?

Свою власну дитину гіршите і змушуєте до гріху. А Вашим обовязком є прецінь дбати, щоб Ваші діти, злучені християнським подружжям, жили по думці Христової науки!

Своїх зятів і своїх невісток, які пристали до Вашої родини, маєте приняти як своїх дітей! Маєте їх любити як своїх рідних дітей, — так, як і Ви, мачохи та вітчими, маєте любити дітей з першого подружжя.

Нема на світі прикрішої долі, як доля сироти, що має недоброго вітчима, тай недобру мачоху!

Тож змилосердіться над тією сирітською долею і будьте для них не вітчимом і не мачохою, а — рідним батьком і рідною ненькою!

Слово до тих, що живуть „на віру“.

18. А щож Вам, християне, маю сказати, — Вам, що живете без подружжя, — „на віру“?

Направду: дуже боюся за Ваше спасення! І плачу над нещастям Ваших дітей!

Якимиж словами маю промовити до Вас, щоб увільнити Вас від тих кайдан гріху, які скували ціле Ваше життя!?

Прошу Бога, — хай дастъ оцьому мойому пастирському листові таку силу, щоби він Вас настрашив і опамятив.

А всіх душпастирів своєї Епархії прошу, щоб ужили в цьому році всяких можливих зусиль в цілі усунення цього згіршення та направи цього лиха.

І всіх сусідів, і усіх добрих християн, кожного села і кожного місточку, зокрема прохаю, щоб мені у цьому ділі помогли...

Нераз сусід, чи свояк може лекшим способом напімнути і відтягнути від злого, ніж священик, чи навіть епископ.

Отже скажіть но Ви їм, — тим заблуканцям, які не чують моєго голосу, — що нема гіршої кары понад тую кару, якою Бог карає згіршення!

Тож доки ще час, — і як довго милосердий Бог жде терпеливо на їх навернення, — нехайже це згіршення направлять!

Є між ними й такі, що можуть подружитися у Церкві та одержати Боже благословення! Нехайже не погорджають вони цим Божим благословенням!

А ви, християне, поможіть їм! Бо може не знають, як це зробити!

Але є й такі, що ніяким чином не можуть бути подругами перед Богом. Бо між ними заходить така перешкода, що її й Церква усунути не може!

Отже якщо десь, у селі, чи в місті, є такі люди, що жують у дикому подружжі, то для них нема іншої ради, як тільки розійтися!

А коли цього не зроблять, — коли не покаються і не розійдуться, — то нема для них Христових Тайн, — нема християнського похорону, — нема вічного спасення!

Спільна молитва, як орудник обнови життя.

19. Тепер, заки закінчу цей лист і заки уділю Вашим родинам своєго Архієрейського благословення, хочу подати Вам іще спосіб, — і то спосіб нетяжкий, — яким, за Божою ласкою, можна відновити християнське життя.

І цього собі, М. Милі Браття, найбільше бажаю!

І це є мої побажання для Вас при надходячому новому столітті.

Я маю в Бозі надію, що тії християнські родини, які послухають моєго голосу та підуть за моєю радою, — що вони найдуть у ній вдоволення і поміч, — і за помічю її зможуть охоронитись від неодного лиха, що псує родинне життя.

А моя рада така:

Нехай ціла родина: батько, мати, діти і ціла челядь спільно щодня відмовляють молитви, — якщо можливо, то: рано і у вечір, — перед і після обіду, — а коли це за тяжко, — то бодай у вечір.

Спільна молитва, М. Милі Браття, має більшу

силу, ніж молитва кожного зокрема. Не лишењь тому, що тут оден за другого молиться, — оден другому ви-прошує ласки з неба, — але ще й тому, що Ісус Христос обіцяв особлившим способом бути з тими, що лучаться в Його імені.

А спільна молитва родини має ще й через те велике значіння, — і особливим способом приносить ласку Божу, — що вона є спільним актом віри, — спіль-ним визнанням науки Ісуса Христа.

Тепер настали, М. Милі Браття, такі часи, що ми, християне, мусимо голосно і отверто признаватися до науки І. Христа! Бо чимраз більше на світі таких людей, що Христа відрікаються.

Зрештою признаватися до науки Ісуса Христа є обовязком кожного християнина, — не лишењь як одиниці, — але як члена родини і народу!

І так, як визнавець Христа мусить бути християнином не лишењь у совісти, але й перед усіми людьми, — так само мусить він й признаватися до І. Христа та голосно визнавати Його науку і як батько родини, і як член громади, і як член цілого народу.

І не лишењь одиниця мусить признаватися завсіди і всюди до Ісуса Христа, — але теж й кожна частина суспільного організму, — але теж й цілий народ, — так, як і на цілий народ спливають добродійства Христової науки.

Так! Релігія не є лишењь приватним обовязкоможної одиниці, але і суспільним обовязкоможної частини суспільного організму: — отже і християнської родини. І родина, — як така, т. зн. як родина, — є обовязана піддатися науці Христа.

Тому безбожна то наука, яка каже, що ре-

**лігія, — то приватна річ кожної людини, — що ре-
лігія — то річ свободного вибору.**

Вправді ані Христос, ані Церква не відбирають людині свободної волі,—але християнин, якраз зі своєї свободної волі, має бути добрим християнином.

Примусу на це нема, — так, як нема примусу бути добрим чоловіком. Отже таксамо, як не є примусом, а тільки обовязком бути добрим чоловіком, так й не примусом, а обовязком є бути добрим християнином.

І цей обовязок лежить теж й на родині, яка складається з християн.

а) А знайте, М. Дорогі Браття, що нема ліпшого способу (для християнської родини) визнати свою відданість Христові, як тільки так, що ціла родина спільно молитисьме до Нього.

Вправді і ті образи святі, і той хрест святий, що находяться у Ваших хатах, є теж доказом, що Ви християнські родини, — і що признаєтесь до Христа. — Але на цей хрест і на ці образи ми так легко забуваємо, що нам треба таки якогось способу, яким би ми голосно визнавали, що ось ціла наша родина є родиною напраєду християнською.

б) А дотого спільна молитва принесе Вам, Милі Браття, неоден іще хосен у житті!

Вже через те саме, що Ви спільно клякнете перед хрестом, буде Вам з дня на день пригадуватися та сердечна звязь, яка Вас спільно лучить. А це вже немало причиниться до любови тай згоди в родині!

Бо і якже не відпустили собі своїх провин, — якже не усунули запоміж себе взаємних непорозумінь такі люди, що відмовляючи у вечір „Отченаш“, говорять спільно: „Остави на ми долги наша, якоже і ми оставляємі должником наших!“

І якже мали би псувати собі гріхами подружжя такі люде, які з дня на день подають собі руки перед Спасителем, так, як колись в Церкві подали собі їх перед духовником?

Приклад: Щоб вам наглядно показати, що може зділти спільна молитва, оповім Вам оден приклад, який лучився таки у моїй Епархії.

В одній родині батько був п'яком, — а жінка побожною християнкою. Діти були добри.

Для жінки і дітей вельми прикрою річю було глядіти, як батько вертав завсіди пяним додому. І пішала побожна невіста до своєго душпастиря просити ради. А священик порадив ось що: „Кожного ранку та вечора молися, — каже, — разом, враз із своїми дітьми, у наміренні, щоб Г. Бог навернув твоого чоловіка“.

Як Отець Духовний порадив, так вона й робить.

А чоловік це бачить. Не сміє він якось збороняти такої молитви, бо має іще якесь християнське сумління. — А знову болить його серце, що жінка і діти моляться в наміренні його навернення...

І не минув тиждень, як ось приходить цей чоловік до священика і каже: „Отче Духовний,—висповідайте мене“!

„Я хочу поправитися! Хочу відректися горівки, бо не можу витримати, коли бачу, що моя жінка враз із дітьми молиться про це, — як про найбільшу ласку“.

Висповідався, відрікся горівки і став одним із найчесніших господарів у громаді.

Колиб я не був забув, де воно саме так було і як звуться тії люде, то бувби Вам їх тут й по імені назвав та прилюдно похвалив. Бо й справді за таке гарне діло заслугують на похвалу.

А й для чоловіка цього не булоби це стидом, (колиб виявилось його імя).

Бо стидом є бути піяком і не хотіти поправитися! А бути колись піяком, а пізніше поправитися, — то велика слава.

Яким є той чоловік тепер у своєму житті, — цього я не знаю. Але думаю, що є добрим християнином.

Бо думаю, так: Де християнська родина щодня рано і у вечір разом молиться до Господа Бога, то хочби часом й прийшло між ними до якоїсь сварки, чи не згоди, — то спільна молитва все направить.

Брацтво „спільної молитви“.

20. А щоб Вас, Милі Браття, іще заохотити до тієї спільної молитви, то я постановляю таке:

При катедральному храмі в Станиславові закладаю брацтво, до якого можуть вписатися всі тії родини цілої Епархії, які схотять взяти на себе обовязок спільно молитися. Якщо там де в селі, або місті найшлосяб кілька, або кільканадцять родин, які пішлиб за моєю радою і цей обовязок хотілиб на себе взяти, — то список цих родин перешлють Ваші Духовні Отці до Станиславова, — (урядово на руки Ординаріяту).

А за свою спільну молитву будуть в змозі ці родини доступити неодного відпусту.

В цьому брацтві не буде іншого обовязку, як лише спільна молитва.

Цей обовязок не тяжкий! — Бо й так мусить кожний християнин відмовляти щоденну молитву. А лекше молитися тоді, коли в хаті ніхто не перешкаджає, — коли всі разом моляться.

Інакше молитву можна легко забути. — А часто й взагалі годі буде відмовити її, — коли і діти перешкаджають, і до роботи тягне.

А як ще чоловік неграмотний, — то з памяти таки

ніколи добре молитви не відмовить, — а принайменше не так добре, як тоді, коли хтось проводить її з книжки.

А спільна молитва не мусить бути довгою. Вистарчить три рази перехреститися і змовити: Отче наш, Богородице Діво, Вірую, Заповіди Божі і церковні...

Хто схоче, додасть собі ще більше, — але те, що вичислене, вистарчить уже.

Тому добре розважте, чи схочете піти за моєю радою, чи ні.

А як схочете записатися до цього брацтва, — то насамперед спробуйте, чи вдасться Вам це виповнити. Бо як уже впишетесь, то вже мусите виконати те, що обіцяли.

А і Ви, освічені, — і Ви, родини священиків, — візьміться і Ви до цього способу молитви! Бо то простий і гарний християнський звичай. А кожний, хочби й найменший християнський звичай, немало причиняється до християнського життя.

А тепер, Мої Милі Браття, уділяю Вам усім, а передовсім Вашим родинам Архієрейського благословення.

І при цій нагоді молюся до Г. Бога за свій український нарід:

Молитва про українські християнські родини.

21. Боже великий, Боже Вітців наших! Дай нашому Народові як найбільше добрих, святих християнських родин.

Дай нам таких батьків родин, які голосно і отверто признавалися в Божественного Твоего Обявлення і до Твоєї служби! — Дай нам батьків, — які для своїх

дружин булиб прикладом христіянського життя, — правдивими опікунами та добрими провідниками в житті.

Дай нам таких матерей, які умілиб добрe, по христіянськи виховувати своїх дітей, а для своїх мужів булиб помічю, потіхою та доброю радою.

Дай нам таких дітей, які булиб потіхою та славою родичів і красою своєго народу.

А зпоміж молодого нашого покоління і з кожного покоління вибирай собі достойних слуг Твоїх жертвників!

Давай заєдно нашему Народові добрих священиків і в кожній ділянці праці людей, які умілиб і хотілиб працювати для загального добра.

Благослови, Всемогучий Боже, той Нарід, що його поручив Ти майому проводові! І дай Йому ласку, вірно Тобі служити і доступити колись вічної нагороди в небі, — де Тобі, Боже, в Трійці єдиний, Отче, Сине і Духу святий, належиться всяка слава, честь і поклонення на віки вічні. — Амінь.

IV.

Правдива віра.

(Пастирський лист до Вірних на Буковині, Станиславівської Епархії, писаний в Марківцях, під Станиславовом, даний в навечеря св. Михаїла 1900 р.).

Радість тай журба Пастиря.

I. В травні, цього року, закінчив я візитaciю на Буковині. — І вже зараз після тієї візитaciї хотів я осібним письмом звернутися до Вас, щоб у цьому письмі лишити Вам памятку та доповнити ним свою працю над Вами.

Та зараз цього не міг я зробити, бо мав інші обовязки.

Тому щойно тепер, усунувшись (на два дні) від щоденної праці, пишу до Вас цей пастирський лист, як доказ, що серце і думка моя заєдно звертається до Вас, — що завсіди, — так само, як тоді, коли я був з Вами, — рад я для Вас по всім своїм силам працювати.

На вступі горячо дякую Г. Богові за всі ласки, які Вам дає, а про які я наочно переконався.

a) Много у цьому гарному, зеленому Вашому краю глибокої віри та широї побожності! Много правдивих, добрих християн, що цілім серцем привязані до нашої св. Віри і нашої Церкви!

Я був свідком ревної праці наших Духовних Отців і пізнав Ваше привязання до них. Я бачив церковці і каплички, побудовані лептами та трудом убогих людей, — убогих на майно, та багатих у ласку Божу!

Я пізнав між Вами вчених людей, які не тільки що не стидаються нашої св. Віри, — а навпаки, — щей гордяться нею!

Це направду великі ласки Божі, з яких можемо всі спільно тішитися! А мені, Вашому Пастиреві, справляють вони особливо велику потіху.

Б) Та думаючи про Вас, маю я ще неодну журбу! **У Вас за мало ще наших Церков**, — за мало ще Божого Слова! Тому тяжко Вам пізнати віру і християнське життя. — Справді живете у важких відносинах!

Журюся ще й тим, що не міг я ні пізнати Вас, ні працювати над Вами так, як би я хотів.

Хоч не жалів я своєї праці і всюди проповідав скільки сил тільки стало, — то всетаки много з Вас не пізнав я, — і многим із Вас не проповідів Божого Слова.

Бо скільки то у Вас таких сел, де мешкає лишень по кілька, чи кільканадцять родин, що належать до нашої Церкви, — а де нема ні священика, ні церкви! Тії села часом віддалені й на кілька миль від церкви, так, що нераз й через рік не можуть християне прийти на богослуження.

О, — скількиж то треба ще Слова Божого, щоби їх укріпити у вірі та остерегти перед усіким гріхом! Скільки праці, щоб усіх грішників невернути до Г. Бога, — щоб усі заблукані овечки Христового стада взяти на рамя та до Христа привести!..

Гірка доля таких християн, що живуть далеко від церкви, без Божого Слова! Бо вони нераз й не зна-

ють, який світлий, який милий шлях християнського життя веде до вічної радості, — до вічного щастя в небі!

Тоді нераз й найчесніші люде не знають добре своєї святої Віри, — не знають Божого Закону. — Не знають, як позбутися гріху і як набути Божу ласку! А коли цього не знають, — то не вміють й по християнськи жити. І через те поміж ними мало тоді ласки та благословення Божого, а много гріху.

Заклик до Апостольської праці.

2. Томуто радби я тепер доповнити свою працю поміж Вами, — радби ще раз, (відай вже в останнє в житті, —) голосити Вам св. Євангелію.

А вже тепер насіння Слова Божого мушу так розкинути поміж Вас, щоби Воно впало на кожне серце. — Щоби дісталося до кожного села, — хочби й як далеко від церкви, — і доожної хати, де живе хочби тільки одна християнська душа, яку мені Бог повірив.

Бо думаю, що Слово Боже мусить бути з Вами всюди; мусить немов враз із Вами жити...

Мусить бути біля Вас і при роботі, і в хаті, і дома, і в подорожі, — і на селі, і в місті.

Воно мусить чувати над Вами і в день, і вночи, — мусить з неба стягати Вам Божу ласку і благословення.

Воно мусить запустити коріння в саму глибину сумління кожного з Вас, — мусить бути у всіх Ваших гадках і бесідах, — у всіх ділах цілого Вашого життя!

б) Одначе, щоб те Слово Боже, яке передаю Вам нині оцим письмом, — принялося між Вами, —

щоб Воно поширилося і принесло овочі, — до цього потребую Вашої помочи.

А поміч Ваша, про яку прошу, є ось така:

Шукаю поміж Вами людей широго серця, що, вміючи читати, схотять, для Божої слави та помочи й спасення близких, взяти цю книжечку, — цей мій (пастирський) лист, — і занести там, де не заходить проповідь з церкви.

Я хочу заложити Вам читальню у кожному селі.

Та не думайте, що це така важка річ. Не треба до цього ні осібної хати, ні грошей. Вистарчає до цього тільки оден із вірних, що знає письмо, тай має шире серце.

Нехай візьме цю книжечку, нехай прочитує її іншим, — і нехай заохочує до читання її ще й інших.

Тож прошу Вас, Мої Сердечні Браття, поможіть мені у голошенні Божого Слова! Візьміть мою книжечку, — перечитайте її насамперед у своїй хаті, — а відтак підіть з нею в село.

Читайте її сусідам, на голос, поволи, з увагою. А читайте її найбільше таким, що їх до Бога треба навернути.

Ідіть при нагоді й до чужого села, — одного, другого, третього, — і читайте цей (пастирський) лист тим, що їм не міг я проповідати Божого Слова.

За таку поміч буду Вам широ вдячним, аж до смерті. А Ісус Христос благословити Вас буде за таку Апостольську працю в ціому туземному житті. А після смерті дасть Вам таку саму нагороду, яку обіцяв Апостолам.

Бо, несучи таким способом Боже Слово поміж людей, а дотого, даючи такий приклад християнського життя, ділатимете як Христові Апостоли.

Я вже найшов таких людей зпоміж Вас, що обіцяли мені це зробити, — і думаю, що вже роблять.

І маю надію, що у всіх селах найду бодай по кількох християн широго серця, які не відмовлять мені тієї помочи, про яку оце так гарненько прошу.

Віра, — то Божий Провідник до Божого Царства.

3. А в цій книжечці, яку оце Вам пишу, поучу Вас про те, що є найпотрібнішою річю для християнина.

Покажу Вам Божого Провідника, що веде християнина через ціле життя та впроваджує остаточно до Божого Царства.

(Колиб я знов, що всі Ви знаєте цього Провідника, — то я й не журився про Вас!)

А тим Провідником, — то св. Віра.

Св. Віра зоветься Божим Провідником тому, — що є науковою, яку приніс нам І. Христос з неба на цей світ, — яку лишив між людьми, щоби за її помічю показати їм дорогу до неба.

Бо самі зі себе не знали люди, як жити, — й не знали, як після смерти запевнити собі спасення. Треба було, щоб хтось показав їм дорогу. Томуто сам Бог Научив людей, що мають робити і як жити, щоб спастися.

Порівнання: Наше життя підібне до далекої подорожі.

А ми, люди, подібні до того мандрівника, що вибирається в дорогу в далекий, чужий, незнаний край.

Багато доріг перед ним: одні у лівому, — другі у правому напрямі. Є між ними й широкі і вузкі шляхи.

А щоб потрапити на добру дорогу, муситься мати або провідника, або дорожковаз.

Так само і в нашему житті: Є перед нами широка дорога, — дорога розкоші та приятностей, — дорога гріху.

Є й інша — вузка, терниста та камениста дорога. То дорога праці і обовязків.

Перша веде у вічну погибіль, — друга до вічного спасення.

Бог дав вправді людині розум і сумління, наче двох провідників, — але на шляху до вічності вонише не вистарчають. Бо самі зі себе цілковито не знають, що нас жде після смерти.

Людський розум не може власною силою добре пізнати Бога і Його святої волі. — Тому й не знає, як подобатися Богові, — як Йому служити і як заробити собі на вічну нагороду. Те все речі, що перевищають силу нашого розуму.

І якщо Бог не давби був нам третього провідника, св. Віри, яка просвітила розум, то ми ніколи не могли б дійти до спасення.

Так! Без віри нема спасення!

А щоби Ви знали все про св. Віру, — то я Вам ось розкажу:

А) по перше: де треба шукати цього св. Провідника?

Б) по друге: як Його пізнати?

В) по третьє: як Його держатися, щоб за Його проводом дійти аж до самого Бога?

A) Катол. віра — то правдива віра I. Христа.

Де шукати правдивої віри?

I. Божого Провідника, — св. Віру, треба шукати там, де Його І. Христос для людей полішив; лише там можна Його найти, де з розказу та волі І. Христа находитися.

А дех полишив І. Христос св. Віру?

Зложив її у Своїй святій Церкві.

Сам Божий Син зійшов з неба на нашу землю і народився справжнім чоловіком з Пречистої Діви Марії, щоби нас навчити Божої Правди.

Але не надовго позістав між людьми. Бо вже після 33-літнього побуту на землі віддав своє життя за наше спасення. — Приняв на себе страшні муки і смерть на хресті, щоб тією жертвою своєого життя перепросити загніваного Бога та привернути для нас Його святу ласку.

А після св. Воскресення з мертвих вернувся до Своєго Небесного Вітця, звідки був до нас прийшов.

Та відходячи від нас, не міг зі собою забрати назад своєї св. Науки, без якої нема для нас спасення...

Її, — св. Науку, — св. Віру, мусів полищити поміж людьми, — і то так, щоб із Неї нічого не затратилося! щоб кожний, навіть й найпростіший та неграмотний християнин міг знайти і пізнати цілу Його Науку.

Якже ж це Він зробив?

Основання та організація Церкви.

2. а) Перш усього вибрав собі І. Христос двадцятьох Апостолів, яким передав свою св. Науку. Впродовж трьох років сам їх учив і про все докладно тай виразно поясняв.

Своїм Апостолам повелів разом держатися і не ріжнитися в науці, — а людям переказувати точно ту саму науку, яку їм передав. — До своєго гурту поручив їм приймати й інших людей, які мали, після них, далі розсівати зерно тієї самої науки по світі.

б) А щоб Апостоли держалися разом, — і щоб враз із тими, що їх мали приймати до себе, становили одно товариство, — **одно святе брацтво**, — то з поміж них вибрав одного старшого, якого поставив **головою** цього брацтва.

А через цього то (вибраного на голову) Апостола, — а **ним був св. Петро**, — передав Спаситель для всіх дальших його наслідників усю властель, яку полишив Своїй св. Церкві.

Так, як у хаті господарем є той, що має ключі, — так і в св. Церкві господарем став той, що йому Христос віддав ключі.

Отже з повищого Ви дізналися, що Апостоли, звязані сильно зі собою у одну святу громаду св. Церкви, мали голосити науку І. Христа по цілому світі. А враз із ними, тай відтак, після їх смерти, голосити її мали ті, що пристали до них.

Та поміж ними заєдно мусів бути **оден старший** понад усіх. Бо інакше булаб св. Церква вже в короткому часі розбилася.

А й святі ключі, що їх передав І. Христос св. Пе-

трові, завсіди мусіли зберігатися в руках одного, — бо інакше не булоб у Церкві ніякого ладу.

Томуто, після смерти св. Петра, перейшли тії ключі до рук того, що наступив після нього, як його наслідник.

■) А таким кожночасним наслідником св. Петра є епископ того міста, у якому св. Петро жив і умер, — і в якому справував уряд епископа, — т. зн. **епископ міста Риму**.

Отже кожночасний епископ Риму держить ключі св. Церкви і має найвищу владу над усіми епископами та вірними світу.

Такимто способом оснував Христос св. Церкву та повірив її свою науку.

Сила Церкви.

3. А що Христова наука призначена для всіх людей, що колинебудь житимуть на цьому світі, — для всіх народів цілого світу і по всі часи, — тому св. Церква мусить перетривати всі часи і всі бурі. — Мусить стояти на такій твердій скалі, щоб й ціле пекло не могло її завалити!

Порівнання: I. Христос порівнює свою Церкву з тривалою і сильною будовою.

А сила і тривкість будови залежить найбільше від **основи**, на якій стоїть.

Хата, що стоїть на піску, легко завалиться, — бо основа слаба. Вітер, дощ, вода — легко підріве таку підвальну і хата розпадеться.

Але коли хата має сильну підвальну з каміння, — тоді **твердо** стоїть і легко може опертися бурі тай найсильнішому вітрові. Нічого її тоді не пошкодить!

**Не впаде, бо основана на камени! (Пор.
Мт. 7. 25).**

Так само мало бути із Христовою Церквою. Щоб Вона була сильною і могла перетривати всі вітри і бурі, — і щоб ніколи не розпалася, треба було дати Її таку підставу, — таку підвальнину, на якій малаб стояти вся Її непохитна могутність.

А щож є саме тією підвальною Христової Церкви? Щожто за така сильна, — незрушима скала, що мала піддержувати силу цілої Церкви?

Отже сам Христос, премудрий Божий Будівничий, вчинив такою скалою одного зі своїх Апостолів. І наділив Його такою силою, — і дав Йому таку властивість, — що через цю силу і властивість стався цей вибраний Апостол незрушимою основою цілої Церкви.

Скала, на якій збудована Церква.

4. А щоб ніхто ніколи й не сумнівався навіть, що в руках одного чоловіка може бути на світі така сила і така властивість, на якій стоять ціла Церква, — і щоб усі добре це знали та розуміли, що людина, Богом наділена тією силою і владою в Церкві, має бути основою, — підвальною, — скалою Церкви, — то чоловіка цього назвав Христос таки просто: „каменем“.

Отже вже тією самою назвою (одного з Апостолів) ясно показав Спаситель, ким мав бути цей Апостол у Церкві.

Уже у першому менті, як тільки до І. Христа приступив брат Андрея Первозваного: **Симон**, син Йони, — Христос поглянув на нього і сказав: Ти є Симон, син Йони, — а відтепер назвешся: „Камінь“.

(У сирійській мові, якою Христос говорив: „Кифа“,

— у грецькій, якою написані були Євангелії: „Петро“, — по нашому: „Камінь“. (Пор. Йо. 1. 42).

Христос звичайно предсказував річи незвичайної ваги. Не читаємо в Євангелії, щоби щось дрібного предсказав.

Предсказував м. і. свою смерть, збурення Єрусалиму, установлення св. Тайн, — предсказав теж і цю переміну назви Симона, на називу: „Петро“, або: „Камінь“.

Отже видно, що ця переміна не мала бути чимсь пустим, — а навпаки: чимсь дуже важним.

І справді, не було важнішої хвилі понад цю, у якій Христос перемінив ім'я „Симон“, на ім'я „Петро“.

Бо тоді, говорячи про оснування своєї Церкви, про Її тривкість та силу, звернувся І. Христос до св. Петра із такими словами: „Я тобі кажу, що ти еси Петро, і на цій скалі збудую мою церкву і ворота пекольні не переможуть її“. (Мт. 16. 18).

Будову св. Церкви звязав Христос із Апостолом Петром, так, як будівничий вяже хату з її основою. Петро став для Церкви тим, чим підвальна для дому.

Де Церква Христова,—там мусить бути й Петро,—а де Петро, — там й Церква. Він силою і тривкістю Церкви, — через Нього й ціле пекло Ії не побідить!

Христос дає найвищу владу Петрові і усім Його наслідникам.

5. Однака тим усім не був Петро сам зі себе — т. зн. як смертельний чоловік.

Тим усім став Він із установи Христа,—через владу і силу, яку дав Йому Христос. (І колиб кому-

небудь іншому був передав Христос ту саму владу, то ї той бувби саме тим каменем — основою Церкви).

Петро, — як смертельний чоловік, — помер. Але не могла померти — т.з.н. затратитися в Церкві та влада, на якій опирається Церква. Не могло бракнути людини, яка після Петра стала базовою Церкви!

А тією людиною був заєдно кожнотичний **наслідник Петра**, — епископ того самого міста, де Петро був першим епископом, — **Папа Римський**.

Отже від самого початку Церкви, аж до наших часів, — і по кінець світу, — мусіла заєдно бути, — **була, є і буде та сама влада і сила**, яку Христос передав Петрові, — а через яку став Він основою Церкви.

І ця саме влада була завсіди в руках Святіших Отців, Папів Римських.

Оден наступав після другого, — а вмерло їх досі, (т. з.н. до 1900. р.) 256. А тепер, (в р. 1900. є з ряду 257-мий Папа, що держить владу св. Петра у своїх руках і називається Лев. А є він тринадцятим Папою цього імені, — отже Лев XIII.¹⁾).

Всі епископи цілого світу, завжди, у всіх часах признавали цю найвищу владу Римським Папам. І зі всіх кінців світу, — з далекого Сходу і Заходу писали до епископів Риму листи, у яких, відкликуючись на їхній найвищий уряд у Церкві, засягали ради у трудніших справах, або предкладали спірні справи до вирішення.

Інші знову епископи, безправно зложені зі своїх престолів, жалілись перед ними на заподіяну кривду, аодержавши відтак задоситьчинення від Римського Престолу, верталися назад на свої Престоли, впроваджувані на них зібраними на Синоді епископами даної провінції.

¹⁾ Сучасний нам (у 1935. р.) папа Пій XI. є вже 260. у черзі Намісників Христових.

Приклади: Так напр. писав до Риму александрійський епископ **Діонізій**, засягаючи ради у Папи **Сикста II.** (Істор. Церкви Евзеб. VII. 9.).

З далекого Сходу їздив до Риму **Полікарп**, епископ Смирни, щоб тут вирішити ріжні спірні питання.

Василій Великий, боліючи над сумним станом Церкви, загроженої єресю Аріянів, просить Папу **Дамаза**, щоби сам вглянув в ці справи та вислав своїх повновласників, які привернулиб в Його імені порядки. (Лист LXX i LXIX. 1.)

Йоан Золотоустий, безправно зложений з престолу, відкликується до Папи **Інокентія I.** (Палядій. Життя Хризостома).

Теодорет, епископ Ефезу, просить у Папи **Льва** помочи й відкликується до Його найвищого трибуналу (Листи Теодорета, ч. 113).

Евстатій, зложений з престолу удається до Папи **Ліберія**, а одержавши від нього підтвердження, предкладає його Тіяненському соборові і вертається на свій престол.

Атаназій Великий їздить до Риму і перед трибуналом Папи **Юлія** представляє свою справу.

Зновуж епископи, наука яких видавалась іншим непевною, виправдуються перед Папами Римськими з поставлених їм закидів.

Так напр. **Оріген**, пише до **Фабіяна** (Евзеб. Істор. Церкви VI. 36), а **Діонізій**, еписк. Александрії до Папи **Діонізія**, (Атаназ. Вел: Письмо про науку Діонізія).

А скільки разів повстала була в Церкві якась нова єресь,— то завсіди Папи Римські осужували її, як противну науці Христа.

Вони скликають вселенські собори і самі, або їх легати, проводять ними. Підтверджують, або й відкида-

ють провінціональні собори, — потверджують єпископів, — установлюють нові престоли, — словом: у всіх церковних справах мають **найвищий, рішаючий голос.**

(Про це все згадую лише кількома словами, — бо, щоби вповні зясувати, як то ціла соборна, поширенна по цілому світу Христова Церква, у всіх часах признавала цю найвищу владу Папів Римських, і як, зі своєї сторони, єпископи Риму користувалися нею, — то треба б хіба рік по році переходити цілу історію Церкви).

Голова Церкви, — як конечна умовина єдності і сили Тії.

Бо, й зрештою, якжеж могло бути інакше?

Якжеж могла Христова Церква не мати голови, не мати одного найвищого пастыря всіх християн? Сила кожного товариства йожної громади полягає саме в цьому, що всіх вона вяже в одно.

А не мігже Христос не вязати Апостолів в одну громаду, коли висилав їх у світ!

Бо, розійшовшись по світі, були вони цілковито відокремились від себе, — колиб не лучив їх був Той, що між усіми був першим і заступав на світі Христа!

А оскільки більше треба було тієї голови, коли після смерті Апостолів число їх наслідників росло!

Порівняння: В кожному товаристві людей бачимо одно: **Де нема голови, там нема ладу, ні сили.**

Військо, яке не має полководця, є розбите. Громада без голови розходиться, — а родина без голови ділиться. Ба й в товариствах, о цілях переминаючих і маловажніх, мусить бути голова, якщо має бути в них лад і сила.

А щож говорити про таке військо, яке складається

зі всіх християн, — про громаду людей, що розсіяні по всіх краях цілого світу, — про таку родину, що любовю зєднати має усіх людей!

Бо якжеж могла Христова Церква сповнити своє завдання, коли не мала тієї сили, яку дає єдність? А якуж іншу може мати єдність, як не єдність організації влади!

А чи можлива така єдність без голови?

Отже ні! **Неможлива.**

Без голови, яка вяже всіх у одно, Церква Христова ніколи не могла мати тієї сили, якої потрібно їй до праці над людством; булаб будовою, збудованою на піску.

А зєдинена під видимим головою Папи Римського, є Христова Церква тим тілом, що може перетривати всі часи. І таким чином може переховувати та передавати людям науку І. Христа,

Христова Церква — непомильна.

7. Отже Своїй Церкві, і то її єдиній — передав І. Христос Свою науку! Вона одинока зберігає Його Божественну Правду незміненою!

У гошенні тієї правди не може Вона помилитися. Бо від Ісуса Христа одержала Вона в тій цілі спеціальну поміч св. Духа, — і то на всі часи! І ця поміч св. Духа стереже її від усякої ошибки у подаванні Божої Науки.

Ця поміч св. Духа була потрібна й Апостолам та єпископам; без неї легко затратилося було щось із цілості та повноти Христової науки.

Слабі і помильні люди легко були не зрозуміли, або не запамятали собі, як слід всього того, що містилось в Христовій науці.

Булиби теж може ріжнилися у толкуванні Божої Правди і люде не малиб були певности, чи є де захована **ціла, повна, незмінна** наука І. Христа.

Отже вже тим самим, що Христос наказав Своїй Церкві голосити Божу Правду, а людям поручив повинуватися Церкві так, як Собі Самому, — вже тим самим наче зобовязався Він дати Церкві ту поміч, без якої моглаб Вона помилатися.

Бо лишень таким чином, — бо лишень так, даючи Апостолам Свою поміч, — Своєго Духа, міг бути Христос певний, що вони не змінять Його науки. І тільки з такою певністю міг був сказати до Апостолів: „Хто вас слухає, мене слухає, — а хто вами погорджує, мною погорджує“. (Л. 10. 16) „А коли (хто) Церкви не послухає, нехай буде тобі як поганин і митар“. (Мт. 18. 17).

а) І цю поміч Христос Апостолам дійсно дав. А дотого ще й обіцяв (перед Своїм Вознесенням), що з ними не разстанеться вже ніколи, — що аж по кінець світу позістане вже з ними. Т. зн. не тільки з Апостолами, але і з їхніми наслідниками. „Я з вами по всі дні, — до кінця віків!“ — сказав. (Мт. 28. 20).

І, виконуючи Свою обітницю, зіслав Спаситель, в десять днів після Вознесення, Апостолам св. Духа, Духа Правди, що „навчив Апостолів всякої Правди“. (Йо. 16. 13). Т. зн. дав їм силу **эрозуміти** науку І. Христа і її вірно передавати всім людям.

Без тієї Божої сили були могли Апостоли **помилатися і змінити науку** І. Христа. І могли були вчити зовсім чогось іншого, як Христос учив!

А з тією силою Божого Духа вже не могли мілітися. Бо їх уже сам Дух Святий стеріг від усякого блуду!

З тією силою мали вони вже право домагатися

від людей послуху і, покликуючись на слова Христа, сказати: „**Хто нас слухає, Христа слухає!**“.

Без тієї сили Христова Церква булаб могла затратити передану Її nauку та розминутися зі своєю ціллю. А з тією силою могла вже тривати на віки!

Ця сила та поміч св. Духа була з Апостолами і тоді, коли голосили людям Євангелію, — і тоді, коли передавали свою nauку людям не устно, а **письмом**.

Томуто ми з віри уважаємо Святим Письмом і ті листи, що їх Апостоли писали до вірних. Бо знаємо, що і в тих письмах не може бути ні найменшої ошибки, — що кожне слово в них правдиве і святе, — бо надхнене св. Духом.

б) Після смерти Апостолів, уряд проповідання Божого Слова та поміч і силу св. Духа, що привязані до цього уряду, переняли в спадщині **епископи**.

(Бо при уряді проповідання Божого Слова мусить бути завсіди поміч св. Духа; без неї не булоб можливим подавати непомильно Христову nauку!)

А що nauка Христа має тривати незмінною по всі часи, — тому **заєдно мусить над нею чувати святий Дух**, щоб вона в нічому не змінилась, або й зовсім не затратилася).

Однаке наслідники Апостолів не одержали св. Духа в такій самій мірі, як самі Апостоли. Апостоли дістали Його у виді вогнених язиків і в такій мірі, що з надхнення св. Духа говорили всілякими мовами. І сам Дух Святий обявляв їм nauку, яку мали голосити.

І кожний з них мав дар непомильності.

А після смерти Апостолів, наслідники їх, епископи, не діставали вже окремого Обявлення від св. Духа. Бо Боже Обявлення враз із Апостолами вповні закін-

чилося; дальшого Обявлення й не треба було, бо все людям було вже виложене.

Тоді треба було тільки одного: Щоб наслідники Апостолів повторяли їх науку і її людям належито пояснювали.

Бо нераз люди не знали, як треба розуміти науку І. Христа, чи Апостолів. Отже тоді обовязком і завданням епископів було **вияснити змисл тієї науки**.

Але і до цього треба було епископам помочи святого Духа. Бо наука І. Христа та Апостолів є така висока та глибока, що людський розум не може всього з неї зрозуміти. І нераз одну і ту саму річ, одні так пояснюють, а другі зовсім інакше.

Отже й з тією причини подавав заєдно св. Дух епископам поміч, якої їм треба до проповідання св. Віри.

Але вже не кожному зокрема!

Бо дар непомильності не є потрібний кожному епископові зокрема. Вистарчить, аби всі разом мали той дар тоді, коли спільно нараджуються над св. Вірою та її змислом.

А кожному епископові зокрема вистарчає вже те, що, (—признаючись до Церкви та опираючись на всіх інших, —) голосить ту саму непомильну науку, що всі.

Оден-другий епископ може й відступити від спільної науки. Тоді попадає він в блуд і відступає від тієї помочи та сили св. Духа, з якої всі інші користають.

І нераз уже бувало в св. Церкві таке, що оден, або й більше епископів відступало від загалу всіх епископів і приступало до якоїсь єретичної науки.

Take було **наприклад** в четвертому столітті після Христа, коли єретик Арій ставолосити безбожну науку, що Христос не є Богом. Отже тоді й поміж епископами Христової Церкви нашлися, на жаль, люди,

що, відірвавшись від науки Церкви, пристали до єре-
тичної науки Апія.

І тоді Христова Церква, — т. зн. всі епископи враз із Головою Церкви, Папою Римським — зібралися на вселенський Собор до Нікеї (325. р.) і вияснили всім християнам, що Боже Обявлення треба розуміти так, що Богочоловік Ісус Христос є правдивим Богом. **I як справжній Божий Син є „Єдиносущним Отцем“...**

У цьому виясненні Церква була непомильною. А зблудили ті епископи, що тоді не держалися св. Церкви.

І так заєдно, — аж до наших часів:

Кожний епископ зокрема може відірватись від усіх і помилатись, — але всі разом є завсіди непомильними!

в) Св. Церквя становить одно тіло. А єдність ця усіх епископів цілого світу полягає в цьому, що вони мають одного верховного начальника і з ним спільно злучені. Інакше кажучи: визнають Папу Римського видимою головою Церкви і Намісником самого І. Христа на цьому світі.

Отже навчаюча Церква на цілому світі, — т. зн. всі епископи Христової Церкви, є лише остатільки непомильними, оскільки є звязані в одно, — **оскільки становлять одно тіло, — одну єдність.**

Отже епископи, всі разом зібрані, непомильними є саме через ту звязь, що їх лучить. А тією звязею — то Папа Римський і незрушима та непомильна у своїй науці ціла Церква, — оперта на твердій скалі Петра.

г) Св. Петро і Його наслідники, силою особлившого Божого Провидіння, є призначенні до цього, щоб бути тією звязю, що лучить цілу Церкву в одно, — щоб

бути тією скалою, на якій основана непомильна Церква, — щоб бути утверденням у вірі для всіх епископів-світу.

„Я молився за тебе (— каже Христос до св. Петра,—) щоби не ослабла твоя віра, а ти, колись, навернувшись, утверджуй своїх братів“. (Л. 22, 31).

Назначений на таку підпору св. Віри, мусів мати св. Петро якусь особлившу Божу поміч.

Бо річ очевидна: **сильнішим у вірі та науці** мусить бути той, що має других утврджувати!

А поміч ця і сила не могла тривати при Петрові лишень до його смерти. Бо вони потрібні Церкві так довго, як довго має тривати навчання св. Віри.

Отже й після смерти Петра не запалася та скала, якою був св. Петро; — отже й на далі непохитно стояћь стовп віри, яким був св. Петро.

А тим стовпом і **утвердженням віри**, став після Петра й **кожnochасний його наслідник**.

І по кінець світу непохитно стоятиме скала, — а на скалі Церква.

І по кінець світу незрушимим стоятиме стовп, — а на цьому стовпі опиратись буде наука св. Віри!

Отже вправді одному-одинокому св. Петрові, з поміж усіх Апостолів, дав Христос дар непомильності, — але так, що цей дар перейшов відтак на **його наслідників**.

І тому то: оден зі всіх епископів цілого світу, а саме: **наслідник Петра і намісник Христа на цьому світі**, є непомильним, коли подає науку віри і обичаїв для цілої Церкви, як Учитель.

Отже: коли Папа Римський, Пастир і Учитель цілого християнського світу, силою своєї найвищої Апостольської поваги подає науку віри та обичаїв,

як обявлену та обовязуючу для цілої Церкви, — тоді силою Божого Провидіння і помочи, обіцяної йому в Петрові, має він ту саму **непомильність**, котрою Божественний Спаситель наділив Свою Церкву при подаванні науки віри та обичаїв.

Тоді й такі рішення Папи Римського вже самі зі себе не можуть бути очевидно змінені. І потвердження Церкви не потребують. (Соб. Ватик. Сес. IV. розд. 4.).

З цього всього бачите, Мої Милі Братья, що святу Віру, ту саму цілу й повну Віру, що її полишив людям I. Христос, треба християнам шукати у правдивій Христовій Церкві, — а нею є поширенна по цілому світі **соборна, т. зн. загальна, католицька Церква.**

Б.) Знамена правдивої віри.

Дві особливі прикмети св. Церкви.

I. А по чому саме піznати справжнього Божого Прoвідника, — правдиву св. Віру? — спитаєте.

Отже, коли я Вам уже сказав, М. Милі Браття, що **саме** в Христовій Церкві мають християне шукати певної і правдивої науки Христа-Спасителя, — то мушу ще виложити Вам, **яким способом мають християне розпізнати правдиву віру** від такої, що в ній неповно, або невірно представлена наука І. Христа.

Правдива віра мусить бути націхована святыми знаменами, по яким може піznати її кожний християнин, як **Божу віру** і по яким відріжнити її може від інших, неправдивих.

Бо так само, як в кожній речі є знаки, по котрим можна піznати, чи дана річ є добра, чи зла, — так і в Церкві: Кожний християнин мусить знати (і то не лишень для себе, але так, щоб і другим це сказати), котра віра, — котра Церква добра і свята, — і чому.

Бо, як знаєте, є на світі всілякі віри, що зовуть себе „Христовими“. І всілякі церкви, які кажуть, що походять безпосередно від І. Христа.

Тож зпоміж усіх цих Церков і наук треба розріжнити, котра з усіх Церков є саме тією, що **Її нaправdu оснував Христос**, — і котра наука точно

і вповні є тією самою наукою, що Ії полишив людям
І. Христос.

Словом: Треба пізнати, котра церква є правдивою Христовою Церквою.

Таких знаків Церкви і св. Віри є багато.

Й Ви самі, М. Милі Браття, коли з увагою, а до того ще й покілька разів, (— бо то речі трудні, —) прочитаєте собі те, що я у цьому листі написав, то вишукаєте кілька таких знаків, по котрим зможете пізнати правдиву Церкву.

Ось такими знаками є і голова, і скала, і ключі, про які я Вам щойно розказав. І кожний християнин, розважаючи це все, може вже пізнати, що та Церква є правдива, що має видimu голову, — що збудована на скалі, яка віки цілі має перетривати, — що має від Христа ключі Царства Божого, — що є призначена для всіх народів цілого світу (і звідси то зоветься грецьким словом „католицькою“ т. є. загальною) — що в простій лінії походить від Апостолів, — що є свята, бо веде до Божого Царства, — що є одною Божою Церквою на цілий світ, (бож Христос двох Церков не оснував!).

І тому, що ці всі знаки Ви легко собі самі вишукаєте, — тому не буду довше про них писати.

Зі всіх цих знаків виберу тут тільки два, на які зверну Вашу увагу.

Хочу Вам сьогодні виказати, що хоч правдива Христова Церква обіймає цілий світ і є міжнародньою (космополітичною) Церквою, — то знову з другого боку є Вона для кожного народу такою своєю, — такою питомою, — як нею ніяка інша загальна інституція й не потрапить бути...

Христова Церква, — як міжнародня інституція.

2. Христова Церква є і мусить бути міжнародньою інституцією, — католицькою.

Бо вона має на ціли спасення **усіх** людей, — добро **усіх** народів на цілому світі і по всі часи. А працюючи так над поступом, культурою та просвіченням **цілого людства**, мусить мати, і очевидно має, відповідно до своєї цілі достосовану і науку, і організацію, і орудники.

а) Христова Церква стоїть на правді і веде до загального та всестороннього добра. Бож хіба віра та Божа ласка, — правда, та справжня просвіта і культура — то речі загально міжнародні (космополітичні), — то добра, до яких всі мають право і яких ніхто, ніякий чоловік, й ніякий народ, не має права монополізувати для себе.

Своїми зasadами, як безоглядною правдою, підноситься св. Церква високо понад змінчивости часів та ріжниці країв й народів. Вона завсіди держить прорівд, а ніколи не дається провадити...

б) Люде, що не розуміють Католицької Церкви, закидають її, що Вона, улягаючи впливам заграниці, не може відповісти як слід нашим народнім потребам. І ці людеуважалиб може чисто народню Церкву ідеальною Церквою.

Та забувають вони хіба, що **й всі ми улягаємо, — завсіди і безоглядно улягаємо** —, заграничним впливам культури, науки і освіти. Так, що відтягнутися від цих впливів, значилоб не йти з духом часу та за поступом людства.

Зрештою **й сам розум каже приймати всі за-**

гально людські здобутки, які ведуть до поступу правди і добра.

Хто хоче Христову Церкву спровадити в ряд чисто народніх організацій, той забуває **на Боже оснування Церкви**, — і не понимає Її по христіянськи.

Церква є прецінь організацією не людською, а Божою! Установивже Її сам Воплочений Бог! А людство мусить приняти Її такою, якою Вона є, — або: — зовсім Її не приняти...

Можуть люде наслідувати цю організацію. Але, якщо пропустять у цьому наслідуванні щось, що належить до Її істоти, тоді діло їх буде вже **людським**, а не Божим!

в) А до єства Церкви належить, щоб була **загальною, католицькою...** Церква, понята як інституція чисто національна, що обіймає тільки один нарід і відлучує його від усіх інших, стає орудником до піддержування роздору, підсичує національні пристрасти та помагає до гнету інших націй. Вона веде до боротьби, а не до миру, — до розлуки, а не до зєдинення, — отже й не є Христовою Церквою!

г) А наша Церква не така. З одного боку держить Вона в руках загально людський і Божий престол обявленої правди та загальної любові, — а з другого: так дуже зближається до нашого народного добра та стається такою нашою, **рідною, українською**, — що в ній на кожному кроці пізнаєте свою рідну матір...

Вона й нині має ту саму Божу силу, як і колись! Як й тоді, коли приневолила римських ціsarів поклонитися Христові та зреクトися поганської влади над людською совістю —, як й тоді, коли у всіх майже державах знесла, хоч й не нараз, неволю та підданство,

— коли просвітила темні орди варварів і зберегла науку від знищення...

Вона має й нині ту саму силу, що і потішає конаючого невільника, африканського мурина та любовю просвічує диких Індійців американських, — що виступає на цілісінькому світі в обороні вбогих і слабих та підносить безнастансно протест проти кривдження і визискування їх, — що й найбільшим вельможам і царям світу не вагається, як цього треба, сміло кинути в лицезакид безправства та несправедливости, — що накидує свій ублагородняючий вплив цілій людськості від дев'ятьнадцяти віків, а зовсім не улягає чужим впливам...

Такою була католицька Церква від початку, — такою й полишиться по кінець світу. Бо такою є Вона з Божої установи.

д) А все, що одержала з Божої установи, — все те незміненим задержує. І ніколи нічого з цього не змінить, — бо не може змінити!

Не може змінити ні своєї організації, ні своїх св. Тайн, ні своєї науки...

Її єпархічна організація може приймати нові форми, — може пристосовуватися до потреб ріжних часів і народів, зміняючись у поодиноких, зовнішніх речах, — але сама в собі заєдно лишається тією самою, якою була в хвилі оснування Спасителем.

Порівнання: Так, як той столітній дуб зовсім не перестає бути тим самим дубом, хоч й як дуже розрісся, — хоч й як глибоко запустив своє коріння та широко розложив своє галуззя, — так і Церква: незвичайно розрослася на цілому світі впродовж дев'ятьнадцяти століть, — а заєдно позістає тією самою.

І заєдно подає ту саму, незмінену науку. Вправді розвиває її, чимраз основніше поясняє Боже Обявлення

та застосовує Його до життєвих відносин людей, яких учиТЬ, одначе змінити її не може!

Христова Церква — як народня інституція.

3. У всьому, що до істоти Церкви не належить, — в цілій своїй людській ділянці, — пристосовується Вона до людей. І тоді стається такою людською, — такою народньою, як ніяка інша народня інституція...

а) Бо перш усього проповідає до людей їхньою власною, рідною мовою. Також на народню мову перевладає свої загально людські твори: св. Письмо і твори Отців.

А будучи сама скарбницею та опікункою наук, накликує до них усіх своїх вірних і вже тим самим причиняється до незвичайного розвою народньої культури і письменства.

б) Опріч цього від усіх домагається справедливості та веде всіх до любові. Кожній суспільності помогає до збалансовання ріжнородних елементів і лучить усіх у праці для добра батьківщини.

в) Усуваючи і поборюючи далі все те, що протииться природним законам і шкодить людству, — причиняється в кожному народі до морального здоров'я, — а посередно й до розвинення усіх народніх сил.

г) Часом теж, як напр. у нас, застосовуючи своє богослуження до народньої мови, стається іще й під цим оглядом силою національної культури..

д) Церква склонює людей до будовання та украсування Божих храмів за помічю мальовил і різьб. І тим способом причиняється до розвою народнього будівництва та красних штук, якими ублагороднює

людей. А послугуючись при богослуженнях співом, по-
множує тим способом багацтва культури й штуки.

**Словом: Для всіх народів, — у всіх напрямах
є Церква справжньою матірю.**

І ми, Українці, обняті любовю католицької Церкви, завсіди находили у Ній свою рідну матір. Такою рідною, такою українською була і є Вона для нас, що ми часом майже забуваємо, що є то загальна, католицька Церква, розсіяна по цілому світі...

І тепер, М. Милі Браття, є Вона нашою рідною матірю. І в Ній, як у ніякій іншій Церкві, можено найти величезну поміч для розвою нашого, народнього життя, — для усіх наших суспільних сил...

е) З кожної проповідниці проповідає наша Церква народньою, українською мовою, — виховує наші діти в українському, народному дусі, — вчить нас любити свою Батьківщину, — наказує нам держатись своєго скідного обряду, в церковно-слов'янській мові, просвічує наш народ, несучи йому освіту навіть й в найбільш занедбане село, — вчить тверезости і моральності, згоди та любові, відтягає людей від процесів, підпирає в кожному селі всяке добре діло, чи просвітне, чи економічне, — всюди дбає про добро нашого народу. — Словом: **На кожному кроці є нашою справжньою матірю.**

Хто шукає материнської любові та опіки для народів, той напевно найде її тільки в католицькій Церкві. Так само, як хто з любові для І. Христа, шукає Його у своєму житті, — той найде і Його і правдиву Його Церкву.

Бо в Ній все веде до Христа, — все ублагороджує, — все підносить і освячує людей.

Христова Церква — свята й до святості веде.

4. Бо Вона ціла свята. І Її Божественне оснування, і Її наука, і Її св. Тайни.

а) Люде, що належать до Неї, можуть й не бути святыми, — очевидно, з власної, недоброї волі. Але Її святість не від людей залежить! Не люде освячують Її, а Вона людей! Вона їх до святості веде.

Все, що Церква має з Христового установлення, — все, що становить Її ество, — все те є святым і веде до освячення. І обряди, і всі зовнішні форми, — проповіди і всі церковні науки,— як і теж всі порядки в Церкві. **А передовсім святыми є усі Тайни.** Босвячують совість і людську душу.

б) Та нам, Вашим Пастирям, не вистарчають, М. Милі Браття, хочби й які гарні порядки.

Нам йде про Вашу святість!

Ми у своєму проводі, який Вам даємо, не розказуємо і примусом не тягнемо. Зі свого обовязку хочемо Вас провадити до Вашого власного добра — тільки любовю.

Бог поставив нас сторожами того добра і за це перед Ним відповідатимемо.

Тому дбаємо про нього, як про своє власне, — тому працюємо для нього, як для свого...

А тим добром Вашим, яке бережемо, — то **совість, — то святість Ваша.**

Ви може часом й не розумієте цього добра. Часом й не умієте оцінити, яким то щастям для людини, якою то силою у житті її є саме чиста, вільна від гріхів, совість та християнська чеснота.

І самі може часом не здаєте собі справи з цього,

яким то нещастям для чоловіка зійти з правої дороги
та бігти за пристрастю на вічну погибіль!

Тому не уставатимемо у праці над Вами, доки не
доведемо Ваших душ до тієї християнської святості,
яка є ціллю нашого життя.

А праця наша над Вами, — то знак для Вас, що
промовляємо до Вас в імені Христа. Що праця наша
є працею правдивої Церкви Христа, — Його **святої**
Церкви.

в) Погляньте но на овочі тієї святої Церкви по-
між людьми!

Загляньте до монастирів, де Богові посвячені ді-
виці, жертвуючи себе самих, потішають конаючих, або
в любові виховують діти. А тії святі дівиці зродила
саме Церква.

Загляньте до **сповіdal'niць**, до яких тисячі лю-
дей грішниками приступають, а праведниками від неї вер-
таються. І в тій сповіді, (як вона відбувається у нас) най-
дете знамя святості, — знамя, яким націховане все,
що існує в Христовій Церкві.

Послухайте наук, які госяться по наших цер-
квах, — а найдете у них і в спасенному їх впливі на
вірних щось з Духа апостольства та святості, — Духа,
яким націхована ціла Христова Церква.

Прислухайтесь теж із якою вірою та любовю
співає нарід перед виставленими св. Дарами пісню
„Святий Боже“! — А й тут найдете відблеск святості!

Вгляньте ще й у домашне життя християнської роди-
ни! А й тут завважите сліди того впливу святої Церкви,
під який підпадають люди.

Вглибітесь ще і в тайни християнської душі!
І тут теж осягнете зрозуміння, чим повинна бути, й чим
є Церква для людини.

I в собі самих можете і повинні Ви, Мої Браття, найти ті проміння святості, якою промінює Церква на всі сторони світу, — яка просвічує і загріває всі щирі серця.

Тож йдіть за тими проміннями!

Просвічуйтесь та загрівайтеся тим світлом і тим теплом, що ним промінює св. Церква!

Шукайте святості, освячуйте своє життя, освячуйте всю свої діла, — а напевно дійдете до глибокого переконання, що наша Церква, — то Христова Церква.

Бо Вона свята і до святості веде!

Чи інновірець може бути спасенним?

5. Хто з Вас добре зрозумів ту науку, яку я Вам виложив у двох перших частинах цього листу, — той без сумніву навчився так високо цінити святу Віру, (т. зн. науку, яку Г. Бог обявив, а св. Церква подає до вірування), як своє власне спасення. Бо пізnav, що ця віра є єдиноспасаючою.

Але і той, що католицької віри не знає, а, живучи в іншій вірі та заховуючи всі її приписи, **свято та щиро переконаний**, що ця його віра правдива, — той теж за ласкою І. Христа може бути спасеним.

Бо серцем він належить до соборної, загальної Христової Церкви. А належить до Неї через цю саме добру волю виповнити все, чого Бог від нього домагається.

Отже ні одній людині, — чи нею буде жид, чи поганин, чи якийсь інший чоловік, що **ревно** визнає якусь релігію, — хоч відріваний від католицької Церкви, — **не відмовляє Бог своєї ласки**, коли він, у своєму положенні, як найліпше сповняє, (як лише може і вміє,) Божу волю.

А безбожник?

6. Однаке хто знає правдиву віру, а її не держиться, — для такого спасення нема!

Бо він зійшов з правої дороги, яку знов, та, відступаючи від віри, тяжко згрішив.

І той гріх не буде йому відпущеній, аж доки не вернеться назад до правдивої віри. **Бо поза єдиноспасаємою катол. Церквою нема для нього спасення!**

А таким саме є Ваше положення М. Милі Браття!

Вам дав Г. Бог ту велику ласку, що Ви народилися і живіте в нашій св. Церкві.

Тому для Вас, Мої Вірні, нема спасення поза нашою вірою!

Тож кому з Вас дорогое спасення, — хто хоче дістатися до Божого Царства, де Ангели та Святі живуть й царствують у вічній, безконечній радості, — у безмірному щасті, — той мусить на цьому світі так непохитно держатися св. Віри, щоб йому вже ніяка сила, — ні людська, ні навіть пекольна, не змогла видерти тієї віри зі серця.

А моїм обовязком, — обовязком Епископа, що має стояти на сторожі віри та дбати про Ваше спасення, — є укріпити всіх Вас у цій вірі.

Тому, виказавши Вам у дотеперішній частині цього пастирського листу, що св. катол. Віра є **правдивою вірою** І. Христа і поучивши Вас про тії знaki, за помічю яких можете пізнати правдиву віру та її добре розріжнити від всіх інших неправдивих вір, — мушу Вас іще поучити, як **Ви маєте держатися свої св. Віри**.

Отже в цій дальший, третій частині моого листу, буде мова, як **кожний християнин повинен розумом і серцем визнавати свою святу Віру**.

В) Як визнавати св. Віру?

Треба знати, чого учитъ св. Віра.

I. а) Розумом визнає християнин свою віру, коли за-
єдно добре знає, чого віра учиТЬ.

б) А серцем, — коли її любить і живе по її пра-
вилам.

Обі ці речі є потрібні до визнавання св. Віри.

Бо коли християнин не знає віри, то й не знає
дороги, якою має йти.

А коли її не любить і не живе по її правилам,
то хоч би й зінав її, — вона для нього є мертворою; —
не є його провідником.

Хто не знає своєї віри, той є лишень з імені
християнином, — а не перед Богом. Бо христия-
нин, то людина, що своїм розумом виразно ви-
знає як правду все те, що Христос обявив, а
св. Церква подає до вірування.

Порівнання: Св. Віра — то наче святий ланцюх,
що вяже християнина з Богом і до Нього його тягне.
Цей ланцюх держиться саме твоєго розуму, Мій Бра-
те! А твій розум держиться цього ланцюха якраз через
те, що знає Божу Науку.

Томуто перша і найважніша річ для християнина:
— знати свою віру.

Та на жаль, як много є між Вами таких, що мало,

або й зовсім не знають своєї віри! Буває, що християнин й посивіє, — і вже над гробом стоїть, — а ще не знає навіть найважніших правд Христової науки. Не знає нічого ні про свою душу, ні про вічне спасення, ні про Божу ласку, що до спасення конечно потрібна, — ні про гріх, що цю ласку проганяє з душі, ні про того Христа, що дає цю ласку та грішниківі назад привертає її через св. Сповідь й покуту. Отже про те все неоден християнин зовсім нічого-нічогісінько не знає!

І якже пе плакати над таким, коли бачиться як він з дня на день вже зближається до гробу, а до спасення, — до вічного своєго щастя дійти не може!

Не може дійти, бо не знає тих найважніших правд Божої науки, які до спасення конечно муситься знати.

Та хоч такий християнин нераз уже старий, — то таки цього найконечнішого навчитися мусить; конечно мусить просвітити свій розум!

а) Ще в селі, де є Церква і де проповідується Боже Слово, — там справа лекша. Бо вистарчить такому християнинові через якийсь час слухати в Церкві з увагою Божого Слова, — а в короткому часі знатиме вже бодай тих шість правд віри, без яких нема для християнина спасення.

б) Але як де в селі Церкви нема, — а до Церкви далеко, — щож тоді з таким християнином работи? — Як вирятувати його?

По науку до пан-отця не прийде, бо й сам він несвідомий, що він такий сліпий і над пропастю стоїть. А й пан-отець до нього не зайде, бо часом й не знає, що десь в селі є такий нещасний християнин.

Щото я не натурбовансь над гіркою долею таких людей!

А як одиноку зараду для них, обдумав я саме тії католицькі читальні, у яких оден письменний може прочитувати на голос для інших всілякі добрі книжки.

І колиб я в кожному селі найшов одну бодай щиру душу християнську, (— чи то вона зі старших, чи підлітків, чи дівчат, —) яка пішлаб за моєю радою і схотілаб поширювати поміж людьми побожні книжки, тоді зі серця спалаб мені тяженка журба за долю тих бідних людей, що не знають Бога.

Треба жити по правилам віри.

2. Та не вистарчає ще християнинові знати святу Віру. Він мусить її широко полюбити і жити так, як вона наказує.

Бо мертвовою є віра такого християнина, що не має у своєму житті діл віри.

а) Приклад: Св. Яків (2. 17.) подає приклад такої мертвової віри: Коли брат, або сестра будуть в крайній потребі і не матимуть вже що їсти, — а хтось з християн скаже до них: „Ідіть собі з миром, грійтесь і живіться самі, як можете,“ — а не дасть їм того, чого так дуже потребують, — то що за хосен із цього?

Чи така віра може його спасти?

А таке саме можна сказати й про всі інші речі.

б) Що поможет християнинові вірити напр. в те, що св. Сповідь відпускає гріхи, коли він ділами не стверджуватиме тієї віри, — коли сам, або зовсім не сповідається, або (— що гірше!) зле сповідається, визнаючи свої гріхи нещиро, або й затаючи їх, чито з фальшивого стиду, чито зі страху перед Духовним Вітцем!? Чи ж може така віра, — така Сповідь спасти його?!

в) Або що поможет християнинові знати напр. що

католицька віра є правдива, коли через подружжя, через маєток, чи з приводу якоїсь іншої причини він її покидає і ще дітей своїх переписує на іншу віру?!

Чи ж така віра може спасти його?!

Ні! — Вона буде для такого чоловіка ще більшим осудженням! тим більшим його гріх, чим ліпше знає він свою віру!

Г) Що поможе християнинові знати всі свої обов'язки й Божий Закон, коли тих обов'язків він не виповняє, а Закон Божий переступає?!

Д) Що поможе йому знати, що ласка Божа є коначно потрібна до спасення, коли він живе в гріхах, без Божої ласки, й не хоче своїх гріхів спокутувати?!

З такого знання віри має він лишень шкоду!

І тяжко відповість колись перед Божим Судом за великий дар св. Віри, — дар, який у своєму житті так змарнував!

Так! „*Бо як тіло без духа є мертве, так і віра без діл є мертва!*“! (Як. 2. 26).

Отже бачите, Мої Милі Браття, що віра має бути не тільки в розумі, але і в серці тай в житті.

Той святий ланцюх, що вяже християнина з Богом і його до Нього тягне, мусить держатися і його розуму і волі; інакше він за слабий, щоб християнина потягнути до неба.

Цінності живої віри.

3. Така жива віра стається для християнина, що її держиться, в короткому часі ціннішою, ніж золото та срібло. Вона стається такою солодкою і стільки дає розради та щастя, що й життя готов він віддати, щоб не стратити її!

Бо і зрештою щож варта таке життя, яке не веде до спасення?!

Направду кажу вам: Ліпше цей короткий вік на цьому світі пережити у нужді та терпінні, а після смерти доступити вічного щастя, багацтва та здоровля, — ніж тих кілька літ на цьому світі пережити хочби й в найбільших багацтвах, щасті та силі, а після смерти бути виключеним від усякого блаженства тай засудженим на вічний плач!

„Бо що поможе чоловікові, коли й весь світ здобуде, а свою душу занапастить?!” (Мт. 16. 26).

Знали це добре християне перших віків! І тисячі з них пролило свою кров за св. Віру. Вони воліли радше вмерти з Божою ласкою, ніж жити, хочби й в достатках, — а без Божої ласки!

Приклад сильної віри.

4. Оповім Вам приклад, як то Святі, ще в Старому Завіті, держались непохитно своєї віри і радо віддавали життя ва віру, хоч Христа-Спасителя ще не знали, а тільки жили надією на Його прихід.

За часів царя Антіоха, що хотів відтягнути Жидів від віри Мойсея, трапилося, що **сімох братів Макавейських** враз із їхньою матір'ю вкинено до вязниці зате, що не хотіли їсти заказаного законом мяса. А оден із них, покликаний до царя, на запити сказав цареві: „Про що нас питаєш? Ми готові радше смерть понести, ніж переступити закон батьків“.

За цю сміливість велів цар відтяти молодцеві язик, здерти шкіру та пообтинати руки й ноги! А відтак казав розпалити великий вогонь і ледви живого молодця вкинути до нього! А мати та браття мученика

гляділи на це все та ще й себе взаємно заохочували до мужності.

Після такого замучення першого, — привели другого Макавейця. Йому здерли живцем шкіру враз із волоссям із голови! А тоді спитали, чи буде їсти мясо на приказ царя. — „Ні! — відповів...

І вкинули його теж у вогонь? А він, віддаючи духа, закликав в сторону царя: „Ти, — окаянний! Відбираєш нам **туземне життя**, але знай, що Господь цього світу воскресить нас в день воскресення до **вічного життя** за заховання Його закону!“

А третій з черги молодець, витягаючи руки й ноги до катів, каже: „Від Бога з неба одержав я тії члени, і не жалію їх віддати за Божий Закон. Бо маю надію, що Бог їх мені зверне!“

(Аж сам цар зі своїми дворянами здивувався, бачучи таке геройство та погорду смерти у цього молодця!).

Після мученичої смерти цього третього, — мучили четвертого. А і цей коняючи, сказав:

„Ліпше перетерпіти муки від людей, а надіятись за те на Бога і від Нього ждати воскресення! Але ти, царю, цього воскресення (до вічного щастя) не матимеш!“

А коли мучили п'ятого, — цей поглянув на царя і сказав: „Маєш силу і власті робити з людьми, що хочеш! Але не думай, що Бог опустив уже наш народ! Пожди, а побачиш, як велика Його держава засудить тебе і твоє насіння“.

Відтак привели шестого. А він, умираючи закликав до царя: „Не ошукуй себе! Ми терпимо за свої гріхи, але ти не уважай себе невинним, коли почав боротьбу з Богом!“

Що за подиву й пам'яти гідна та мати, що так терпеливо зносила біль серця, дивлячись на таку страшну смерть сімох синів, — і то одного дня! Так сильно уповала на Господа!

І повна Божої мудrosti, — мужеським духом піддержуючи своє мягкe, жіноче серце, — промовила рідною, жидівською мовою, якої цар не розумів: „Не я вам душу дала і не створила ваше тіло, а Створитель світу! Тому й Він віддасть вам і духа і життя,— за те, що жертуєте себе задля Його законів!

Але Антіох хотів за всяку ціну поставити на своєму. Хотів конечно бодай семого, наймолодшого Макавейця, — що зістав іще при житті, наклонити до відступства від жидівської віри. І почав обіцювати йому, а обітниці свої скріпив клятвою, — що вчинить його багачем і щасливим чоловіком, — що візьме його навіть за своого дорадника й приятеля,— та ще й повірить йому високі уряди, як тільки вволить його волю...

А що хлопець про це й слухати не хотів, тоді звернувся цар до його матери, стараючись наклонити її обітницями, щоб вона, як добра дорадниця своєї дитини, зберегла його життя.

І мати, нахилившись до сина, вдавала, що нібіто радить йому відступити від віри. А в дійсності так відізвалась до нього по жидівськи, (щоб цар не розумів): „Сину мій! Змилуйся наді мною, що тебе через девять місяців носила в утробі та через три роки кормила молоком, — що тебе виховала і зростила!

Прошу тебе, дитино: поглянь на небо і на землю і на все, що бачиш довкруги! Зрозумій, що Г. Бог все те створив з нічого. І рід людський так само.

Не бійся, дитино, цього лютого ката!

Будь гідним своїх братів! Прийми смерть, щоб

я віднайшла тебе колись враз із ними, в день милосердя!“

Ішле мати говорила, як молодець закликав до катів: „Пошо ждете! Не слухаю царя! Держуся закону, який дав нам Мойсей!“

Відтак звертаючись до царя мовив: „А ти, що на Божих слуг, на Юдеїв, вишукуєш усякі муки, не уйдеш Божих рук!

Ми це терпимо за гріхи нашого народу! Але живий наш Господь, хоч й розгнівався трохи на наш народ, — та Він знову примириться зі своїми слугами!

Та ти, беззаконнику, найогидніший зі всіх людей, не виносися у гордості!

Бо суд Вседержителя Бога тебе ще не минув!

Мої браття перенесли короткі терпіння, — та одержали вічне життя! А ти, за свою гордість, одержиш справедливу кару на Божому Суді!

Я, так само як і брати мої, душу і тіло віддаю за закон батьків і приводжу Боже милосердя на Ізраїля. На нас закінчився уже Божий гнів на Ізраїля. Але тебе колись Божа кара таки змусить визнати одного Бога!“

Ось так остро скартаний і застиджений молодцем цар, велів ішце лютішими мукаами мучити молодця! Накінець велів замучити ще й геройську матір! (Іл. Кн. Макав. 7.).

Так умирали за свою віру люди, що вміли її цінити!

Згадка про геройських мучеників хр. старовини.

5. А ми, християне, повинні ще ліпше держатися своєї св. Віри! Бо вона куплена нам кровлю Ісуса Христа!

Тисячі й міліоны християн пролило кров за неї з любови до Христа! (Ось і в цьому, 1900. р., цілими сотками вмирали християне за Христову віру поміж невірними Китайцями).

І наш український народ не так давно доступився тієї ласки, що Бог вибрав собі зпоміж нього мучеників. Бо, як знаєте (1623. р.) за св. катол. Віру життя своє віддав наш український архієпископ полоцький св. Йосафат Кунцевич.

Нема ще місяця, як я вернувся з подорожі, з Риму. Більше, ніж сотка самих наших паломників їздило туди, — до цього св. місця, щоби там доступити ювілейного відпусту, поклонитися найвищому Зверхникові Церкви, Святішому нашему Вітцеві Папі Римському та помолитися при гробах св. Апостолів за себе і за цілий наш народ.

Д звиджуючи тії святі місця, ми на кожному кроці бачили памятки святих мучеників і зі сльозами пригадували собі ті часи, коли то св. Віра була між людьми така жива, що всі християне й не вагались віддавати за Христа життя!

Ми ступали по тій землі, зрошеній св. Кровю наших батьків, отих геройських борців за Христову віру.

Ми бачили там той великий театр з давних поганських часів, „колізей“, — у якому безбожні цісарі кидали колись тисячі невинних християн на жир диким звірям.

Ми бачили збережені до нині керни, де християне збирали кров св. Мучеників. Ми бачили губки, насичені тією мученичою кровлю, що їх вірні перших часів переховували по церквах, як найбільші святощі.

Ми сходили у ті підземні каплиці та гроби, що називаються „катакомбами“, де християне перших

віків, утікаючи перед переслідуванням, збирались на молитви; — де ховали теж св. Мучеників, а на стінах записували свої імена, поручаючись їхнім молитвам.

Ми звиджували т. зв. „мамертинські“ вязниці, у яких вязнено тисячі християн, заки їх віддано на смерть.

Ми відвідували церкви, де похоронені по десять тисяч тіл св. Мучеників. Ми бачили місце, де був вбитий хрест, на якому вмер св. Петро, (— прибитий до хреста головою вділ, боуважав себе негідним бути прибитим до хреста так, як його Спаситель).

Ми бачили стовп, на якому стято голову св. Павла.

Ми поклонилися оковам св. Петра і дотикалися ланцюхів, якими сковані були руки св. Павла. Ми бачили камяну таблицю, на якій спалено за віру св. Лаврентія, — і своїми очима оглядали його святу голову, на якій видні сліди вогню, у якому горів.

А на кожному місці молились ми ширим серцем, щоб Всевишній так укріпив св. Віру поміж нами, щоб і всі ми готові були взяти на себе всі муки, а навіть понести, як цього треба буде, й найлютішу смерть за свою св. Віру, за нашого Найдорожчого Спасителя та за вірність Його Намісникові, Святішому Вітцеві, Папі Римському.

А Ви, Браття, зростайте в благодаті та пізнанні Господа Нашого Ісуса Христа, що Йому слава і нині і в день вічності. Амінь.

V.

До моїх любих Гуцулів!

(Пастирський лист до Вірних Косівського Деканату,
писаний в Братківцях, під Станиславовом, даний
в дні св. Архистратига Михаїла р. Б. 1900).

Паметна з канонічної візитації.

I. Перейшовши Ваші красні гори, пізнавсми, єк
Ви жиєте і полюбивсми Вас так, що дуже банно було
мені Вас опускати. Тай єк вернувсми д'хаті, міркував-
сми над тим, єкби я міг ѿ й на далі над Вами працу-
вати. Тоді подумав собі, що Вам буде мило і хосенко,
єк осібним письмом зберу хоті найважніше з тих наук,
єкісми Вам голосив, єк пробував з Вами.

Самісте вигіли, що ни жєлувавсми для Вас ані сил,
ані здоровя. Єк міг, — чесом і захриплим голосом, —
проповідавсми Вам Слово Боже. Ви охотне слухали мої
бесіди і бралисте собі її до серця. Через це ми си так
обопірне пізнали, так си шире¹⁾ полюбили, тілько
злотних ниток любви понасновувалоси межи мнов, а Ва-
ми, що ретельно приймете вид мене радо і це письмо,
єке Вам здалеку посилаю. Я хочу ним утвердити Вас
у добрім, а остеречі вид злого; хочу аби Ви мали
ї на письмі вид мене науку, що її бисте могли читати
у читальнях, єкісми Вам у кождім селі позакладав.

¹⁾ широ.

Ви це пам'єтаєте і уже знаєте, єкисми Вам говорив за ні.

Скрізь поміж Вами найшовсми шірих та добрих христен, що уни мені обіцєли: Письменні, — що будут усекі добре книжки читати, — а неписьменні, — що цого читані будут уважливо слухати.

Це справило мені тоді велику утіху, бо от і сегоднє, коли цес мій лист посилаю, то уже і знаю, що ни буде у наших горах ані одної душі христенцкої, що д'ний би моя бесіда ни зайдла. Буде цес мій лист, —то Слово Боже, що у нім написано, — перечитаний і на полонинах, і на царинках¹⁾ — і у хатах, і при роботах.

Послухают цого читані і старі, що уже ни довго тай мають умиряти та передъ Суд Божий ставати, — послухают і молоді, тай може і на ціле жите шош з него затемют собі.

Тиму сегоднє, єк цес лист пишу, миніси видит, що Вас усіх маю передъ собов так близко, єкбих вигівше tot шірий сердешний гуцулський народ, єк мене слухав, єкисми єму Слово Боже проповідав і серце ми си бє з радости, що можу ще раз до него відзватиси і Слово Боже єму голосити.

Подєка за файну гостину.

2. Насамперідь хочу Вам красно подекувати, що Ви мене, свого Епископа, єк слугу Христового, сердечно приймали і скрізь охотне слухали. Тай мусю Вас і пофалити за Вашу глібоку віру і теплу набожність, з котровестеси горнули до св. Сповіди тай до св. Закону²⁾.

Тай ще мусю осібне тих з Вас пофалити, що у цалім своїм житю твердо тримаються світої віри і Божий

¹⁾ левадах.

²⁾ Причастя, — закон.

Закон, єк лиш можут сповнєют. — І цих, що у супружестві мирно тай прикладно жіють, гіти свої віховують по христенцки тай сокоте¹⁾ вид усекого згіршеня. — І цих, що зачытані²⁾ на горівку, присєгу свою вірне тримають. — І цих, що файнно тай примірно по христенцки жіють тай ѿ й других приміром своїм до христенцького життя заохочують. — І цих, що до церкови що негілі і свєта ходють, хотъ церковна чесом май делічко.

А на велику потіху цих усіх праведних тай добрих христен, скав їм сегоднє, що ни мине їх заплата у небі. „Радуйтиси і веселітиси, бо заплата Ваша велика у небі!”

Добрий Пастир шукає загубленої овечьки.

3. Але колисми у Вас гостив, — то найперіше шукавсми грішників, аби їх навернути до Бога, так, єк Син Чьоловічий прийшов „шукати і спасти погибшого“.

Єк добрий вівчєр скрізь шукає віуці, що пропала, і питає тай накликàє, тай надслухає, ци уна де ни обізвеси, так і я скрізь по Ваших горах шукав тай кликав і глипів за грішниками. Така сама моя робота і сегоднє.

Тиму ѿ ни дивуйтиси, що мусю Вас зробити уважливими на деєкі пороки і гріхи, єкісми найшов у Вас. Тай ни збануйте³⁾, що Вам за усе вікажу, що лиш злого найшовсми поміж Вами.

Блудство⁴⁾ — найниbezпешніший гріх.

4. А перша і найважніша річ, єку Вам хочю сегоднє написати, от єка: Є поміж Вами один гріх, най-

¹⁾ сокотити = берегти.

²⁾ присягнули.

³⁾ не гнівайтесь.

⁴⁾ нечистота.

бірший¹⁾ і найниbezпешніший, єкий лиш є на съвті,
шо єго мусите докончє вірвати та вікоренити зпомежи
себе, єк Вам лиш міле дочесне шістє і спасеніє
вічне. Тим страшним гріхом є блудство і усі гріхи,
шо си противют шестій Заповіди Божій.

Люди за Вас по съвті каут, ба й по книжках пи-
шут, шо ни мине і сотка літ, а Ви усі загибнете і марне
пропадете.

Ни гнівайтеси, шо шире Вам це кау, бо шо пишу,
то пишу ни з гніву, а з любви, — тай для Вашого
добра.

І я так міркую, Брата Моя Сердешні, шо єк ни
озметеси усіма силами, аби вікоренити зпомежи себе
цес гріх, то багато з Ваших родин марне згине; —
а лишітси по них хиба сама ганьба.

Хоть пізнавсми багато чесних і набожних христен,
шо у їх хаті цес гріх ни загостив, але нима видитси,
і одного Вашого села, де би хоть кілька хат вогнем
цего гріха ни горіли. А так, єк пожір з хати до хати
переходить — (там, де село так будоване, шо хата при хаті
стоїт, єк на долах), — так тиж подібно і цес гріх
з одної хати переходить до другої тай може займити
ціле село. Тиму і ни дивуйтеси, шо колисмих покмітив
у Ваших селах цес пожір гріха нечестого, то тим пись-
мом хочу єк у великий дзвин на гваут удерити, а на
усіх христен великим голосом крикнути: „Люде добрі,
— ратуйте! Богонь у селі!“

„Ви, грішники, шо спите, обудітси з гріха, — корнєй-
тиси²⁾). Ратуйтеси, бо хата над Вами горити!“

¹⁾ найбільший.

²⁾ вставайте.

Шо віходить з блудства?

5. Аби цес мій голос розійшовси по усіх Ваших селах, аби дійшов до кожної хати і відгомоном шє довго накликував до рєтунку, — я віложу єке страшне віходить з блудства.

Хочю Вам показати, що цес гріх страшний та мерзенний передь Богом та передь людьми. — А на кінци сказать Вам спосіб, єкби Ви могли Ваші села вид цего гріха очестити. Тиму оповім Вам шє зі Старого Закона, передь І. Христом, єк то Бог тежко цес гріх карав, — навіть цих людей, що шє ни знали науки І. Христа.

а) Перший раз, єк блудство показалося поміж людьми тай обгорнуло усіх майже людей, — Бог так погнівавси на рід люцкий, так збрив собі цих грішників, що уже тогди ни хотів знати людей і постановив усіх грішників зі сьвіта вігубити. І тиму спустив на цу земню такий страшний дошь, що єк з коновки лилоси чєрез сорок днів і сорок ночій. Вода підходила мало-помало шораз вишше і вишше. Люде тікали у верхи, але уна іх і там досегала, — так, що залила і найвишші гори. Ніде ни було передь цим потопом їм рєтунку-охорони! Усі вігинули!

Бог віратував лиш одну родину, що си тримала Закону Божого, — родину Ноя, що з неї потому розродилися люди по сьвіті.

б) Єк по єкімос чесі люди забули на кару Божу і цес гріх нечістоти найшовси знов між людьми у двох містах: — у Содомі і Гоморі, — Г. Бог наново загніваний, постановив ті міста сплюндрувати. Онь¹⁾ три рази встававши за ними вірний Єго слуга Авраам, тай Бог

¹⁾ Як

обіцєвси вздержіти загладу міст, скори лих у місті найдеси десільох праведних. Але й тілько ни було. Тай тоді спустив Бог на Содому і Гомору дошь зі сірки і з вогню. І тим дошщем спалив ті міста, усу рівнину і усі урожаї, єкі були на них.

Ой, ци і у Ваших селах нима такої хати, (а може ни дай Боже, і цілого села!), шо над ними би чорна хмара гніву Божого ни зависла?! Ой, — грім Божої кари може упасти на грішників, єк ни спокутують і ни поправлють свого житя! Сірченим вогнем з неба Бог ти-пер грішників ни карає, але гиршов і страшнішнов та кара, що грішника у вічності жде! — А й на цім съвіті Бог чесом грішника карає і то найбірше за нечистоту.

Блудство габучьит¹⁾ христенцку родину.

6. Блудство робит людем таку криуду, шо биршої годі зробити! Бо габучьит¹⁾ усий порєдок Божий у христенцій родині, тай зачєрез це кібзує²⁾ ціле жите христінина, відбирає єму ласку і благословенство Боже. А ни може бути биршої кривди, єк комус Божий порєдок у родині знишчєти і перевернути тай ласку Божу єму відоймити!

Божий порєдок такий, шо жинка до чоловіка, а чоловік д'жинці приналежний. У свєтім супружестві мают уни зі собов жити тай мают любитиси.

І на цалім съвіті така поміж людьми є Божа установа, шо лих у супружестві свєтім змисловість ни є гріхом. Бог цесе позволєє. А поза супружеством кождий має обовєзок великий тай свєтий, ту погану охоту, шо уна аді тєгне єго до змисловости, до пустого, — стримувати тай везати.

¹⁾ підважує, нищить.

²⁾ нищить, нівечить.

Вид перших родичів, що у раю согрішили, перейшла на нас природа люцка зупсована та збавлена. У середині у нас, у серци, живе, єк та гадина плюгава, змисловість. І унато, змисловість аді, віробуює, що єк мерзенна гадка, мерзенний позір, або мерзенна бесіда, увійде у нашу душу, кров недобра у нас бурити тай погана охота у нас аді росте. Але тій охоті христіні нови ни волно попустити узди! Треби її з'езати ланцом права Божого, — треби її здушити молитвов і говіннем світим, — треби зділеку відпудити усікі погані гадки, а й пусту бесіду на губі стримати! — Треби і очі свої з'езати, аби буйно по сьвіті ни бігали та сокотитиси, єк смерти, кожного діла блудного.

Бо таке блудне діло робит з чоловіка маржину!¹⁾ — Душу єго, що уна є отєкби²⁾ ріднов сестричков янголів небесник, — що ласков Божов окрашена, є дитинов Божов — труче у грузь³⁾ та у гній.

І то ни лиш по гілі⁵), хотиби лиш однім, але й передь гілом, скоро лише христінин допустит до серця, а має уподобанє у нехарі⁵), краса єго душі цалком зникає і ціла душа є уже нехарна.

a) У чеснім та світім супружестві христенцікім має чоловік з жинков жити. Бо у ним собі і любов присягають і стают, — єк Письмо Свєте говорить, — „одні кіло“⁶⁾.

Тай видтак уже ніколи і нієким способом того супружства ни годити роз'езати, ні гілом, ні гадков, ні

¹⁾ скотину.

²⁾ начеб

³⁾ болото.

⁴⁾ діла.

⁵⁾ у нечистоті

⁶⁾ тіло.

погледом, ні бесідов. А скоро шош до того зирваня йде, омражє¹⁾ св. Тайну супружества.

Чоловік, що любить єнчю жинку, робит свої жинці криуду. Бо зневажє тай за ніц має цесу присягу, що жинці перед Господа Бога зробив. А жинка, що другого любить, робит страх велику криуду свому чоловікови. Бо уна єму присігала, що буде єго женов.

Він у світім супружестві має мати у хаті жинку, — а почєрез блудство жинки, — ни жинку, а **негідницу** у хаті держит! А цес знов, що у світу Тайну супружества вдераси тай між чоловіка і жинку входит, — ци він мушшена, ци жинка, — то їм обоїм робит страшну криуду. Бо їх цілу хату **мерзит** тай обкрадає їх з того, що мают найціннішого і найдорошшого. А єк він дотого ще й сам з'єзаний св. Тайнов супружества, то тоді у обі хаті блудство вносит тай обі з ласки Божої обкрадає!

Б) А може си найти й таке супружество, що собі єдно єдному на усе позволюєт! Ба трафитси і такий, що єму уже хиба гет чісто діявол розум відобрал, що він каже: „Шо то ми за жинка, що ни має любасів!“ — Страх погана то і дурна бесіда! — А уже й ни знати, єк за таке супружество говорити, бо таке хиба межи маржинов може бути, а ни межи людьми, — тай до того ще межи такими мудрими людьми, єк Гуцули!

Бо супружество ціле стоїт на Законі Божім тай є світов річью. І так, єк ни годитси гній у Церкву уносити, так само ни годитси уносити гріха у супружество.

Супруги мають себе так любити і так себе шінувати, єк Христос Спаситель полюбив і пошінував Церккову світу.

¹⁾ ображає

Супруги є образом того святого злучіння, єже є по-
між І. Христом, святим кнезем небесним, а Церквов
святов. А Церквова свєта є зібранем усіх Святих та
праведних душ люцких. Тимунь чоловік має святий
обов'язок дбати тиж і за душою жинки тай. сокотити її
вид усे�кого гріха, — так єк жинка для чоловіка. А чю-
жemu на гріх зволети є дуже великим гріхом. І гріха
ни заказувати, єтих гріхом, що „чюжим“ гріхом нази-
ватси. Тиму „чюжим“ називатси, бо таков дорогов один
другому помагає до гріха, тиму й за цес гріх другого
сам передь Богом відповідає. Тим май бирше чоловік
і жинка відповідают за ті гріхи, що їх одно одному ни
боронит. (Так тиж відповідає стариня¹⁾ за гріхи своїх
гітій).

Зрештов у супружестві святім, єк супруги собі
присягають, то ни лиш одно одному, а Богу Усевиш-
ному присягають і нієким способом вид цеї присяги
ни можут себе обвіlnити. А скори цу присягу су-
пруги ломют, то кромі блудства мают ще й гріх злом-
леної присяги. Такий самий гріх, єк чоловік, що
заччитаний, а пе.

І на цес гріх нима нієкої вимівки.

Ніколи, на-світі ніколи, ни годитси робити єго;
а навіть ни годитси гадков за него гадати, ци серцем
єго багнути!

в) Дав Бог супругам гіти, — то Єго ласка, що її
треба удічно приймити, а борони Боже спирати²⁾ єким-
небудь способом.

Ни дав Бог гітий, то така уже видкоси Єго свята
волечька.— І ни мают супруги що інакшого робити, єк
тоту свєту волечку принести.

¹⁾ родичі.

²⁾ здергувати.

І така жинка, що ни чинила¹⁾ шє, що ни переходит, ни маєси чьо бости. Уна може бути передь Бога гідніша, єк така, що гіти має. Най лише гріха скотитися та най ни слухає пустої, дурної бесіди, єкоїс там чेरівниці, що каже: „Жди, меш на тім світі гіти Істи!“

Блудство усіди є страшним гріхом.

Дивиси, єк ціле жите христінинови кібзус. Докиси цес гріх ни утиснув у хату, мирно у ній хрестени собі жиуют. Поміж ними любов та згода. Чоловік жинку, а жинка чоловіка любит; гіти ростут у Законі Божім тай у Божім благословенію. Цала хата тай ці, що у ній жиуют, милі передь Богом, єк ця присада²⁾, що здорові тай солодкі єблука родит.

Боже благословеніє лежит на цілій хаті, — на всіх, що у ній жиуют і на усій їх праці.

Легіні у цій хаті, — то хрістенці молодєки, здорові та моцні; уміют і Богови помолитися та чесно працувати. І для старині є помочев тай потіхов. Колис ті молодєки будут і дєдями добрими. І будут знати по хрістенці жинки свої любити та по хрістенці гіти віучювати.

Гівчыта у тій хаті, — то сніські³⁾ янголі чємні, — Богови тай людем милі. Хто таку гівчыну озме, буде мати дома бирший, ніж великий маєток. Бо у хату уна єму принесе шістє і гаразд. І працев, шпаровистев та тверезостев доробєси маєтку, а їх жите буде мирне і шісливе. І з роду у рід буде переходити у такі родини ласка тай благословеніє Боже.

Але аді найшовси безбожник, що у ту чємну та

¹⁾ не родила

²⁾ молоде овочеве дерево, щепа

³⁾ зовсім такі самі, як — справжні.

красну хату христенцку мечє вогонь. Страшно мерзенна огіда блудства, — от єк гадина, повна їди, улізла тай замешкала у тій хаті!

І вже тікає з неї мир, — тікає благословеніс Боже. Ці самі люди, — що недавно щє собі по христенцки газдували і одно одного любили, тепер одно одному робит таку велику криуду, що її ни знав би і самий найгирший воріг удієти. Таке уні собі передь престолом Бога живого, при янголях і світих у світій церквові присягали вірність тай любов, тай та присяга, доків була додержіна, то єк тот запашний цвіт передь Богом і людьми була красна! А тепер присяга потоптана і уломлена! Чоловік жинці, а жинка чоловікові невірна, а гіти вид старині дістают згіршене тай учються усего!

Циж ни заплакати над упадком такої христенцкої хати!

Циж ни кричєти: „Люде, ратуйте, бо хата горит! Ратуйтесь, — аді у селі пес скажений вас кусає!”

Г) А що теперечьки казати, єк тим скаженим пском є стариня гітем! Єк дєдя, або неня,—вітчим, або мачюха, —тесь або тешя, чөрез пусті дурні бесіди, чөрез піенцтво — чөрез згіршене, або щє гиршим, страшнішим май способом, заразу блудства уносют у хату христен?

Страшний, Братя Сердешні, цес гріх, єк заразит христенцкого легіння, страшніший єк приближитси д'гівці, а щє гирший, єк розриває це, що Бог з'єзав; — (годі єму уже дати назуву! —) єк свою власну кров нехарит!

Приклад: Був колис у місті Коринті легінь, — що по смерти свого деді з мачюхою хотів женитиси. А що свєта Церквова аді ніколи на такі супружества ни позвали, то передь Богом уні ни звінчелиси. Звінчев їх дідько!

Скори за це згіршенє учов великий Апостол, св. Павло, що давніше слово Боже проповідав у тім місті Коринті!

І шо робит?

Пише до Коринту письмо. І у нім найперіш громаду ганьбит, що таке допустила. Бо обов'язок громади цілої є сокотитиси перед згіршенем, так само, єк пильнуєси перед вогнем. — А того легіня проклєв Апостол: Казав передати єго сатані, коби лиш душа єго спасласи!

Тимуто й я, аби з корінем вірвати цес гріх зпомежи Вас, закликаю Вас усіх: Усі громади взываю, усіх по громадах вітів і старшину громацку, усіх старших людей у селі, тай старшу чেлідь, — усіх газдів і газдинь, — усіх легінів і гівчєт, — аби Ви дбали за славу Божу і самі вікорінювали зпомежи себе заразу блудства. Це Вашя робота. Єк Ви цого ни зробите, — марно пропадуть Ваши села! — І Ваша свєта землиця перейде у чюжі руки!

3 блудства віходють тежкі слабости на кілі.

7. Цес гріх наносить на нарід oprіч кари Божої, — такі слабости на кілі, що уни можут переходити з деді й нені на гіти і на унуки тай правнуки.

Та хороба може так звалити здорового чоловіка, що у кількох місіцах він уже з розуму сходит: Кіло єго гніє, кости порохнавіют, або, єк ни так уже єму пошкодит, то переайде на цілу родину і відобєси нешістєм та каліцтвом на жинці і гітех.

А є поміж Вами у горах і такі дурні та безбожні бубони¹⁾, що ніби на ліки на ту хоробу, (шо я її й

¹⁾ забобони.

назвати соромюси) таке відумали, що онь гидко погадати! То, єк чього уже нієк ни годитси робити, — то цего певне ні. І треба Вам знати, що аді єкраз такими безбожностями підкопуєте, єк лиш мож найгирше, усі наші села і своє жите.

Ни довго,— ой ни довго на світочку Божім заваджетиме найлютійшим своїм ворогам нарід Гуцулів, єк ни поправлють цих поганих звичеїв.

Єк ни вікоренит блудства,— згине, пропаде!
Полонини тай царинки перейдут у руки поганої віри тай запанує вона там, де хрест свєтий донедавна сіяв, де Христос царствував! — Самі христені у себе, у хатах та на грунтах вівержут єго звідци, єк так далі жити будут!

Заплачьте над сумнов своєв долев, гівчыта, шостеси безсоромно звели! Засоромітси дєді і нені безбожні та нечесні, шосте ни знали сокотити гівочьої невинності Ваших гітей і за маржину бирше дбали, єк за цого янголя небесного, янголя чесноти та чистоти, що єго Вам Бог повірив, коли Вам дав гітину.

Задрожіт зі страху тай зарумайте¹⁾, сто разів прогляті тещі і свекрухи, що ни сиромилиси і ни боєлиси до нехарства силувати!

Люде добрі, тікайте вид таких безбожників! Обмийте їх хату, руки їм ни подавайте і хотьби сто разів хотіли на кого з Вас ґрунт і хату записати, плюньте їм у очі! **Бо багацтво, що придбане за ціну невинності, проклін Божий Вам принесе!** І єк де, у єкім селі, є безбожник, що за него люде знають, що таке робит, — єк є де чоловік, що для цеї безбожності сина оженив у ше зáмолодім віку, най буде й він тай єго хата проклєта!

Гей, гей! Коби то Бог дав, аби цого поміж Вами

¹⁾ заридайте.

ни було, — аби сьогоднє цого ни треба було говорити! Але сами знаєте, що це докончє потрібне, аби душю спасти, — душю відкуплену Кров'ю Христову! Але самі знаєте, що це лише потрібне, аби заразу нехарства з корінем вірвати тай віпалити, — так, аби з неї й сліду ни лишилося.

Мусю Вам таке приписати: Най нікто з таким чоловіком з одної миски ни єст і у одній хаті з ним найни сидит! На роботу най до него ни ходит і най у него нічко ни купує і такий до нікого урèду громацького най ни буде вібраний!

Такий грішник най до Закону свєтого ни важитися приступити! Най знає, що ни для него благодать небесна тай церквова свєта; ни для него свєте Євангеліє і вода Йорданцка! Для него вічний вогонь, — вічна погибель у пеклі з проклєтими діяволами, єк ни спокутуєши за життя, — єк з сокрушенним серцем ни сповістси¹⁾, єк ни зміс теплими слезами покáєня грішної душі, — єк ни поправит згіршеня, що єго давав і ни стане так ревно і вірно Христу служити, єк доси служив проклятому діяволови.

Єк ослободити села вид блудства?

8. А тепер уважайте, — а я Вам подам способи, що ними можете усі Ваші села вид цего гріха чісто ослободити.

а) Періш усого Ви, дєді й нені христенці, сокотіт свої гіти вид згіршеня! Знайте, що пусті бесіди, погані співанки, погліди ни лиш є гріхом, але кібзуют душю тай до блудства ведут!

А це отруя для душі!

¹⁾ висповідається.

Бог повірив Вам Ваші гіти, єк би янголиків з неба,
і будете за них відповідати!

Тиму ставлєю Вам таке право, аби Ви своїх гівчт
ніколи самих ни вісилали, ані у полонину, ані у пастів-
ник¹), ані у місто за хлібом, ані у село д'вечеру. Ян-
гольська гівоча краса може затратитиси у одній хвили.

Скори шукаєте своїм гітем подружя, оглідайтеси
за чеснов христенцков родинов! **Ни шукайте маєтку,**
ані краси, — бо то пусте! Старайтеси, аби гіти мали
май певніше шістє! А у тім Ви ни маєте права силу-
вати гітий своїх до супружества, а уни хотъ **мают обов'язок** Вас ураз тай в усім слухати, у цім однім при-
падку однако мают право Вас ни слухати. Супружество
сиуване, з'єзане насилу, з розказу, буде неважне пе-
редь Богом, — так само, єк супружество з'єзане поміж
фаміліянтами, без позвоління Церькови. — А таке супру-
жество буде й нешісливе і легко розійдеси тай лиш
буде пакалá²) тай згіршен€ для христен.

Можете за супружество своїм гітем говорити, мо-
жете їм радити, — але най рада Вашя буде на добро
і на шістє, а ни на їх погибель!

Б) А тиму, що супружество зірване, (єк си розій-
дут), є згіршен€ для цілої громади, то най кождий з Вас
у селі зробит шо може, аби єго на ново звести до купи.
Озмітсти за руки і згіршен€ з села гет вікіньте!

А єк є між Вами легіні буйні, або гівчыта, що на
Бога тай на свою долю забувают, сами озмітси до того,
аби їх розговорити, а єк треби, то й укарати! А гітем
своїм ніским способом ни позволейте з пустими собі
заходити! На музику, на данец самих ніколи ни пу-
скайте! Можут молоді забавитиси, але пид оком свого

¹⁾ пасовисько

²⁾ ганьба

деді, ци нені, ци аді старших людей, — тай так, аби зі забави ни було омрази Божої тай аби ни було навіть і низбезпеченства гріха.

Зносіт ничемні та пусті забави!

9. Постарайтеси усі разом і за це, аби знесті усекі ничемні тай пусті забави, єк на примір ці, що у хоромах собі робють, єк у хаті мерлець лежит. Така „грушка“, єк її називаєте, страх погана установа! А то раз тиму, бо не годитси пустого съміху у хаті робити, поки спречуют мерця.

Єк видиш умерлого чоловіка, то намість, що маєш пустувати, погадай собі, що й ти може низадовго умреш. Ни одному-то лиш пару днів до смерти; до него чорна, люта смерть чуто-чуто наближєєси...

А ци ти року цего дожієш, — хоть ти молодий, або молода, — цого ти ни знаєш. Ни довго, — ни довго, тай то твоє кіло, що за него ти так стараєшся тай так єму догожєєш, стане аді таким синим, студеним, єк аді того мерця, що єго бачьиш. Маєш у „грушку“ ігратиси, то ліпше погадай собі, ци ти сам маєш таку чисту душю,abis ни боєвси ставати на Суд Божий.

А згадай і за душю покійника! Уна може терпит, бо мусит очиститиси вид усіх малих гріхів, що ше до решти ни спокутувані, — а єк, ни дай Боже, зійшла з цего світа у єкім тежкім, хотьби у однім лиш грісі, то у самім вогни пекольнім мучєєси, що з него уже нема нієкого віходу, ні вібавленя. Й ти так само колис станеш на Суд Божий, тай відбереш так, єкес собі заслужив, або надгороду у небі, або кару у чістилищи, або стратиш вічне шістє на всі чеси і на віки вічні.

А така „грушка“ тай усекі єнчі такі самі забави — то погана установа! А то тиму, бо у таку забаву усо-

таєси¹⁾ легко єкас нечесність і роспалюєси тогди у серци чьоловіка цес низбешеньй вогонь, що єго пристрастев називають.

Най у всіх Ваших забавах ни буде хотіти навіть найменчої нечесності! А уважейте добре при забавах і на це, аби уна нікому ни була прикра тай нимила. Ни файна то забава, комус докучети, або чесом і пошкодити! Буває іноді й таке, що така забава ни одного і ни другого загнала у єму²⁾ передь чесом, а густо-често ни одному гірка уна тай прикра!

У тих усіх річях так собі міркуй, ци уно тобі булиби по нутру, єк би з Тебе сміслиси, або сажев помастили, або Тебе жиртом продавали. **Ніколи ни роби другому, що тобі ни міле!**

Я тиму за цес гріх на першім місци написав, бо цес гріх кібзує **корінь цілого житя христенцкого**.

Порєдок Божій у нашім житю зачинаєши ведлуг того, єкий є у Ваших хатах, — у Ваших родинах. Скори цес корінь дужий, — то усе у хаті буде у порєдку. Але єк лише блудствоувіде у хату, тогди за ним піде усєкий єнчий гріх — низгода, сварня, звада, проглони. Увійде і пієнцтво, — а пієнцтво усе уже до решти знишече тай збавит.

Єк чьоловікови у хаті, у родині мило та солодко, то й на гадку єму ни прийде, аби у коршмі шістя шукати, — бо у хаті єго має. Але єк родинне жите чрез розпусту та блудство стане єму нимиле, тогди шістя тай долі буде шукати поза хатов. — **Бо така уже урода чьоловіка, що єму треба шістя.** — А єк поза хатов шукає шістя, то зайде й до коршми.

¹⁾ вмішується.

²⁾ яму.

Тікайте вид коршьми тай вид горівки!

10. Аж лєчно, кількото коршьмів у Вас на Гуцулшині! Чесом одна піле¹⁾) одної стоят рєдом, так, щоби подумав хtos, що це село ни христенцке! А відий ни у однім селі бирше коршьмів видитси, єк хрестів!

Кождий хрест, що стоїт у селі, або за селом, або і висит у хаті на стіні, — то сіяє ласков Божов, єк та свічка, що світит у темнєві. Подивитси христінин на хрест, перехреститси та нагадає собі на Спасителя, що умер на хресті, розпнєтий за грішників. Тай аді з хреста свєтого йде до серця христініна добра гадка, а за добров гадков йде благословенство Боже. У коршьмах май інак: З них розходитьси по селі усєке беззаконство. З них іде д'коаждому христінинови покуса, що тєгне до гріха.

Кількото людей чєрез коршьму на віки згинуло! Кількото людей завела коршьма на погибель дочесну, а видтак і на вічну!

У коршьмі люде вічуюються пієнцтва, — тої страшної хороби нашого народа по селах. Там люде утрачюют на пієнцтві здорове тай гріш.

Бо нá-сьвіті нема нічью такого, що бирше збавило би здорове, єк ця проклєта горівка, що чєрез ню так легко можна стратити усий маєток!

Але горівка відбирає христінинови ще май сто раз до рошші добра, ніж здорове дочесне тай маєток! **Бо відбирає єму честь, приглушрює сумлінє, затемнює розум, — а на останку обдирає з ласки у Господа Бога.**

Єк би мені хто з христен сказав по правді, кілько разів у коршьмі буває, то я бих знат єму уповісти, єким він є чьоловіком. **Бо чьоловік, що гей чєсто бу-**

¹⁾ біля

ває у коршьмі, — той нираз буває горівчіний¹⁾. — І ні одної пустої тадурної бесіди у коршьмі наслухаєши, — і німо утєгне у себе трутини тай згіршеня, — і нисдного гріха у коршьмі научьтися! Хто буває чесом горівчіний або й пєсний, у єго житю ретельно знайдутся проклони, сварня, а чесом і бійка. Ни обійдеся і без блудства, а до того й перестане бути чесним христінином.

Через піснцтво чъоловік стає ничесний і нисумлінний.

ІІ. З єким чъоловіком христінин жіє, такимси й сам стає!

Хто з піяками си братася, стане зчесом піяком. А хто тримаєши з людьми, шо ни мають собі за гріх, єк єнших обдурюють тай ошукують, — той мусит зчесом і сам статися таким! Ци буде шо продавати, ци купувати, у кождій річці потрафит ушахрувати того, що з ним торгує. Сліпє, старе шкапе продаст за молодетай видюче, — вівці буде продавати замотиличені, а ни скаже того, — передаст єму хто бирше гроша, єк єму си належит, то й то затаїт! — Дійде й до того, що буде красти дേдиви, нени, ба й жинці та гітем!

А єк до такої крадежі набере уже відваги, то й від сусіда упалит! Скори такий має шо гроша, шо єму дേдя лишив, то ни будеся устидати і тежку лифу²⁾ з убогого сусіда здирати! А поверне д' єго хаті прошак, то на таке тверде серце натрафит, шо й у маржини мнекше аді подибав би!..

Єкже прийдуть вібори, ци до ради громацкої, ци єкі там, — то голос свій або продаст за порцію горівки,

¹⁾ підхмелений, підпитий.

²⁾ лихву.

або й даст на того, що з ним, єк з пріятелем жіє, тай з ним аді май густіше на порцію до коршьми заходить.

Бриндзу дає з дзером¹⁾, мішече з вурдов, ошукує на вазі, або на купівли. Робітникови при роботі стримує заплату, — а стримана заплата кличе за пімсту до неба! На полонині перебирає маржину, у громаді хоче бути урєдником, — але ни на це, аби працевувати для добра громади, єк чесний христінин повинен працевувати, скоро покладут єго на урєдника!

Він добиваєси о урід, бо сподієси з него мати дохід. Єк стане радним у місцевій раді шкільній, буде від Гуцулів баришівне брати, — за то, що обвілнит гітей вид школи! А чесом, єк письменний, сам себе обере за гуцулского гадуката та за солені гроши буде людей дурити!

Такий христінин буде шукати і способності до звадки, аби дістати добру їднанку²⁾, а дотого ще й шпилером³⁾ буде розранювати побите місце. — У всіх процесах буде накидатиси на съвідка, бо у суді добре за дорогу платют. — Єк знайде чюжу річ, то укриває її, хотьби поза плечьми, і ни віддаст борше, аж добрий переєм⁴⁾ дістане.

Такий пієк, — то чесом і зачытаний вид горівки, про око люцке. Ба що з того?! Хоть і присєгав, буває горівчіний, а єк ні, то вином упиваєси.

Ци таке пієнство вином є ліпше, ніж горіков?

Ни знати!

Бо відий передь Господом Богом ци горівчіний, ци пієнний, усе одно. Лиш цес, що вином упився, то за

¹⁾ зі сирваткою.

²⁾ хабар, „могорич“, (задля перепросьби).

³⁾ ніж, штилет

⁴⁾ знахідне

гріх бирше заплатив. Бувают такі люди, що й лишили горівку, а за вино так лапнулиси¹⁾ що мож за них сказати: Лишили красти, я єли²⁾ розбивати!

Бідні ті гіти, шо іх дєдя, або неня пені!

12. а) А кількото наплачеси бідна жинка тай бідні гіти над тов єго компанійов у коршмі! Єк жинка ни є сама дуже тверда у набожності, то сама сарака з тої розпуки розпеси тай стане шматє з хати віносити, аби мала за що горівки купити! Пуститси тиж і на блудство.

А гіти, — то єк та деревина, що у лісі дико росте!... Віростут самі дико, — тай ни буде з них мати на старість потихи, ані дєдя, ані неня.

А єнчя аді челідина, що набожна тай дбає за гіти, що іх Бог дав, — гірькими слезами буде ни раз тай ни два заливатиси над теженьков долев своїов тай гітей! Бо нима відий на - світі тежшої долі, єк доля тої челідини, що її чоловік пє.

б) А хиба ще тежша доля чоловіка, — єк жинка пє, тай на блудну зійшла дорогу!

Вигівсми у Ваших горах людей, що ходють по світі за хлібом, — а шматє на них таке, що може й з рік ни жмакане.³⁾ Єкисми їх питав, відків таке нешістє на них упало, то казали често: „Жинка мене лишила! Пустиласи на блудство, на піенцтво, — тай урешті десь поплеласи тай сидит з єнчым“.

г) Але ще май гирша тай страшніша доля гітій, що таких дєдю та неню піяків мали!

¹⁾ вчіпилися.

²⁾ почали

³⁾ пране

**Гірко бути сиротов! Гірко мати нидобру ма-
чюху, але найгирше уже мати лиху неню!**

Уна гирша від злоЗ мачюхи! Пе, запиваєси, сама
лиш собов питає! ¹⁾ Дітей ни навчыйт Отченашу, ни обха-
рит, ни зачеше, ни віпере шматя... І страву зварит ни-
смашну тай низдорову! А шо найгирше: **дитину на-
вчее гріха!** Научеє клісти - проклинати, навчее за
пусто-дурно божитиси, навчее красти, чюжого добра
ни пошінувати, навчее, (— онь кров у мні закипіла на
ту гадку! —) пустоти тай блудства !

Ой, проклєта буде на Суді Божім та стариня без-
божна, що ни пошінувала нивинности своїх гітей! Про-
клєті будут ті **вітчими тай мачюхи, ті теші тай**
свекрухи, що ни пошінували супруженства гітей.
Ек вовк дикий, ек медвідь роздирає нивинне єрче, ²⁾ так
і ті дедята неня проклєті мечуються ³⁾ чесом тай роздирают
невинну дитинку.

Ой, ек же плакати, — та **єкими слезами** змивати такі
гріхи! **Єкими молитвами** віпросити у Бога, аби затри-
мав громи свого гніву, що над такими людьми зависли!
Ек вімолити їм відпушення таких гріхів! Ек вікупити їх
вид тої безмірної карі, що стоїт на них записана! А
до того усого веде горівка, — та аді трутіна, що по селі
розходитьсі з цего гнізда зарази та беззаконства, —
з тої коршьми!

Ій, ек Вам міле Ваше жите, — ек Вам мила свєта
земля, що Вас носит, — ек Вам міле шістє гітей, **ми-**
найте здалеку коршьму. Ни поступайте у ню, а ек
Вам здалеку зайде сопух проклєтої горівки, то пере-
хрестітсі, ек передь пекольнов огидов! Вівержте горівку

¹⁾ лишенъ про себѣ дбає

²⁾ ягњя,

³⁾ кидаються

зі своєї хати, вівержте з весіля, вівержте з поминків,
вівержте з храму, з хрестин тай з усіх оказій!

А єк би єкий з Вас хотів ше й післе мого письма
держети флешку горівки, то най собі каже вімалювати
таку голову трупечу, що її пишут у аптіках на тих
флешках, що у них тримають тріло¹⁾. Най люде знают,
що у тій флешці є!

**Бо за горівков тегниси, єк довгий ланц, усеке
беззаконіє тай усеке нешісте!**

Але, єк уже сильно хочеш пити, то принаймні ні-
коли ни пий тих кропель, що у аптіках продают! Аді
ті кроплі — то ни лиш упивають, але уже майже трут
христен. І хто ті кроплі пе, то ше май борше збавит
собі здорове, єк вид горівки.

Ек би хто бізував²⁾ рахунок зрахувати, кілько то Гу-
цули пропили тай стратили чрез піснцво вид єких 30,
або 40 літ, то би гей смутний цей рахунок війшов.
Найшовбиси ниоден ґрунт, що давно був ґрунтом хри-
стенцким, а теперечьки перейшов у чюжі руки, — і ни-
одна хата, — і ниодна полонина!

Знаю я, що послідними літами між Вами стали
люде ліпше ґрунта цінити, тай тугіше³⁾ держетиси свої
земниці. Знаю, що майже уже нема цеї поганої уста-
нови, аби люде безгітні записували ґрунт жидови тай
ставали до смерти годованцями жидів. Але питаю, ци
ни сила ше поміж Вами гроша христенцкого марнуєси
чрез піснцво? А ба з чого отримуєси тілько коршем
поміж Вами?

¹⁾ отруя.

²⁾ міг

³⁾ кріпше

Добрі ради.

13. а) Дам Вам аді єку раду: Єк мете цес лист мій чытати у хаті, (— бо усе так міркую і усе собі того багну, аби Ви по хатах собі і цес лист тай єнчі май добрі книжки чытали), — то хто письмо та рахунки, (ніби лумера), знає, най озме олуфко тай най кождому з Вас вірахує, — кілько за цалий вік свій відав гроша на горівку. Найдеси ретельно ниодин такий, шо й вид молодости ни пе горівки, або шо видтак зачытався і присєгу тримає. Але найдеси може і ниодин такий, шо єк би єму справедливо порахувати, — а до того ще й обернути ті гроши, шо пропив, то би став може й богачем! А до того рахунку ни забудьте і такий гріш приписати на горівку, шо єго христінин змарнив чөрез горівку при усєких оказіях.

От наприклад: Христінин продав ґрунт, а контрат підписував при горівці. Але єк би цеї горівки при контрактах ни було, то був би може за ґрунт два й три рази бирше дістав! Тай аді й цес гріш змарнований, — єк ни на горівку, то чөрез горівку.

б) А колисми став за контрати писати, то памнітайте, Мої Добрі Люде, шо це річ дуже важна.

Треби з тими контратами добре уважєти: Нім контрат підпишеш, то най місєць лежит. А Ти добре порадься! І ни лиш самого гадуката, або нотаря, але порадься й старших господарів, — чесних та добрих сусідів! Порадься й пан-отця, порадься і жинки! Бо й челідина має свій розум тай чесом до ради придастси.

в) А шо найважніше: ни забудь у такім важнім гілі шіре Господа Богу помолитиси!

Уважей: — єк до полуденку засідаєш, хрестисси тай молисси, а ні, то хоть перехрестисси. Чьому? Га, аби

з Богом це гіло зробити. Бо хоть таке гіло і мале і пусте, то усе ліпше таке гіло з Богом зачynати, єк без Бога.

То єк уже при такім гілі хрестисси і молисси, тож ни забудь помолитиси, єк маєш таке важне гіло, єк ґрунт продати, або купити. Помолиси тиж, єк маєш дитину подружити, — а ше бирше, єк маєш сам оженитиси, або сама віддатиси. Помолиси й тогди, коли ідеш у місто на єрмарок.

Бо видиш, Братье, є у житю усекі гіла: є малі тай пусті, що переминутси та й сліду уже по них ни буде, принаймні на цім світі. Але перед Г. Богом, перед Его Страшним Судом нима такого гіла, що уно би ни чинило єкого сліду, ци то доброго, ци злого.

Уже сам видиш, що таке гіло, єк подружитиси, то уно таке важне, що вид него і шістє цілого житя зависить. Тож єк з молитвов і з Богом зачynеш єго, то усе піде добре, а єк без Бога, або ше гирше з гріхом, то ни буде з него гаразду.

А уже єк іде за це, аби ґрунт продати, то може бути справа така, що вид неї зависить ціла доля Твоїх гітей, унуків та правнуків! Памнітай, Мій Добрий Братье, що Твій маєток — то лише називаєси Твоїм, а поправді кажучъ є він Божим. Бог Тобі віддав єго до чесу у завідованє: Єк єго стратиш, єк перейде у нехристенці руки, — то Ти єго Богови стратиш. А на усекий спосіб стратив Ти єго зі шкодов для гітей тай гітем кривду зробив!

Живо¹⁾ є поміж Вами таких, що мали би крашший маєток, єк би їх деді та діди були знали тай памнітали цу науку, що її Вам сегоднє даю!

¹⁾ Много

Сокотиси лифи!

14. Або аді таке: Єк маєш довг затегнути, ци ни варто добре помолитиси, аби ті Господь Бог віратував вид усєкої низбешеної причъки¹⁾, шо си з довгом вже. Бо довг дуже низбешна і ховзка річ!

Сказ Вам хотъби й за себе: Заки я ще пішов у монастир тай став ксьондзом, то онъ п'ять літ учъивсмиси усекі права та устави так, шо знаю усе так само, єк єкий гадукат, або нотар. А однако довгу так си бою, шо єк комуси і одну банку²⁾ винен, то уже й тим журюси, аби її єк найборше віддати і таки того са-міського дня, єк можу, усіди віддам.

Ви і самі кажете: „Хто довгу ни бойтси, — цей Бога ни бойтси!“ А однако багато поміж Вами є людей, шо цікаві довг затегнути, але ни цікаві віддати.

Каут собі: „Жид підожде!“ Але за то „підожду“ каже собі жид дати тогди єрку³⁾, тогди єрчука⁴⁾, тогди вівцу, тогди барана. І шо з того йде? З того йде, шо христінин позичъйт у жида сотку, то чесом і дві і три єму віддав! Бо єк би усе вірахував, шо за то „підожду“ дає, то би з такого рахунку війшло, шо на страшенну лифу гроші позичъив! Бо газда, шо має розум, а рахунки хоть трохи далі знає, єк дев'носто, то рахує собі такі дробета⁵⁾ так, єк би мав їх самих купити, або готовими грішми заплатити.

При довзі то треба ще й вид руки заплатити і за підпис. А уже це велика лифа, єк за позиченних сто банок, озме за (цілий повний) рік п'єтнацть левів.

¹⁾ пригоди, випадок

²⁾ ринський

³⁾ молода вівця

⁴⁾ молодий баран

⁵⁾ скот дрібний, ягнята

То єк за візичене сотки на цілий рік Гуцул літує одну штуку маржини, або єк лиш на кінці року десіть банок за процент передаст, то уже забогато — тай за „під дожду“ до цілого року уже раз нічко ни належитси.

Вібаче́йте, Братя, що я Вам таке говорю! Але мені страх на цімси розходит, аби припадком **ніхто з Вас з другого христінина лифи ни дер**, бо то дуже великий гріх і цего гріха так, єк кождої люцкої кривди, Бог ни відпустит, доки кривди ни обернеш!¹⁾

А й на цимси мені дуже розходит, **абистеси ни давали ошукувати усеким мантіям, дерунам та крадунам**, що на Ваш маєток ласі.

Ни марнуйте маєтку!

15. Памнітайте в'одно; — то, що Вам дєдя тай неня лишили, то маєте гіtem своїм по-смерти лишити. Тай тиму за житя мусите цого маєтку боронити тай нічко з него ни змарнувати!

Также Бог і свєта Церквова позволеє божитиси та у суді присегати за справедливість, єк кому хто віточить єкий нисправедливий процес, — єк то аді буває з крадунами, єк за сухі довги упоминаються. Тай тогди **най ніхто з Вас ни бойтси божитиси на правду**, бо це ни є гріхом. Гріхом є лиш божитиси на ніправду, або на єкус дуже пусту річъ.

Тиму уважайте при усіх таких справах, де йде за маєток: ци то маєток продати, або купити, ци довг затягнути, ци вексель підписати, ци контрат, ци до гадуката, або нотаря піти за порадов, — то так само, єк коли йде за шістє та гаразд гітей, за супружество, — урáz

¹⁾ звернеш

з Богом та молитвов зачынайте тай дуже уважейте,
аби по Божому робити та розумно.

а) Аді тогди помолиси, єк хочеш фої¹⁾ та чегори²⁾ на зрубі своїм запалити та паленицу³⁾ робити. Бо й це дуже важна річ! На цу річ ни вистарчыт один, або другий рік упérідь дивитиси. Ниоден радуєси, шо першого року на паленици буде мати файний єчмінь, а на другий файний овес, а ни міркує, шо буде на третий тай четвертий рік.

Самиси подивіт на такі палениці, зроблені тому п'ять, шість літ. Правда, шо на такій паленици уже ані дерева нима тай навіть овес ни родитси? А шо року по усі чеси треба податок заплатити!

А маєш кавалок ліса, то заки ше его продаш добре розрахуйси, кілько за него мож узєти. А утім до продажі ліса ни будь цікавий! Тепер такі настають чеси, шо за дерево дуже файно мут платити. Шваби повірували усі ліси, то тепер дерева на свігу мало. А єк чього мало, то май дорого треба за него заплатити. То єк маєш кавалечко ліса, то перечекай! Бо чьим довше меш чыкати, то тим бирші гроші озмеш. А продаш ліс без мудрої поради за шо-небудь, або зробиш собі паленицу, то шо ни віпалиш її, то дарабники украдут на рóзкрути⁴⁾, — (бо є такі дарабники шо-й таке знают!) — і Тобі з цілого ліса тай ґрунту лишитси трохи єчменю та вівса, а на увес вік онь до смерти, лишитси пустий ґрунт, шо нічо ни родит, тай... податки! Гітем замість маєтку, лишиш самі довги, шо далі дранки на хорбаці⁵⁾ ни мут мати.

¹⁾ галуззя зі смерек

²⁾ густий молодник

³⁾ ниву на зрубі

⁴⁾ запарене пруття до вязання дараб

⁵⁾ хребті

б) Помолиси й тогди, коли довги за ласков Божов
уже маєш сплатити. І єк лиш бізуєш¹⁾, то зараз
плати! Єк до того гіла без Господа Бога приступиш,
то Тобі готові ше й забути на вексіль, або на скріпт,
шо єго підписав. А єк векселя ни зажідаєш назад, або
ни постараєшся, аби довг забухтований²⁾ вімазати у та-
були, то хотьбіс заплатив цілий довг, то буде мати
право жид за вексіль ше Тебе скаржіти тай меш дру-
гий раз платити. А довг забухтований, то єк єго ни
вімажеш, буде ураз на Тобі стоєти тай ураз буде ро-
сти, аж Тебе з ґрунту тай з хати віверже.

в) А вже коли, єк коли, а передь процесом, то
шіре Богови помолиси! А я бих Тобі ше таке порадив:
Передь процесом вісповідайси по швидкості тай до За-
кону Божого набожно приступи!

Чесом у процесі йде за Твоє жите, а чесом і за
спасене вічне. Перша річ, що її мусиш у процесі
сокотитиси, є така, аби Ти по правді лише робив
процес, а ніколи ни важивси бріхні у суді сказати,
або ше гирше: на бріхню божитиси, — присігати! Бо
це страшний гріх, що він на маєтку Твоїм, на здоровю
і на спасеню вічнім відобєси.

А єк меш іти до суду, то міркуй, аби инак ни йшов,
хіба таки лиш треба йти! Зайшла між Вами згадка за
ґрунт, або полонину, а мож справу по згоді закінчыти,
то чо до суду йти?

Чесом таке у суді буває, що двох газдів процесуєши за єкис там кавалок царинки. Царина усего-нá-
всего вартує сто банок. У суді треби за усе платити,
а чесом і добре платити! Плати за фурлядунок, плати
свідкам, плати гадукатови! Рахуй собі й ті деньки,

¹⁾ можеш

²⁾ зaintабульований

шо на процес стратиш, рахуй собі й ту журу, ци ві-
граєш, ци прийграєш! А до того ше штемплі та горівка!

Добре, єк ше на тім конец. А єк прийдуть ше усікі
рекурси та вірохи! — А усе штемплі тай штемплі плати!
Справа піде Бог зна єк вісоко, онь до самого Відні.
Вірахуй собі тепер, єк зможеш, кілько то усе коштус.
Ретельно бирше, єк ціла царинка вартує! Я за себе
процесу так боюси, що чесом так міркую: Ліпше без
процесу прийграти, єк з процесом війграти!

Ну, чесом докончє процес потрібний, єк уже ніск
ни мож з него вікрутитиси. Але тогди помолиси та
вісповідайся, — Бога попроси, гріха та бріхні сокотиси, —
а меш мирно гостити¹⁾.

Г) Йде Гуцул у місто, стрічєє ксьондза, — і єк єкий
жид, мечє сіно, солому, або й камінь. „Лігі, каже, пек ти,
піп ні перейшов!“ А перейде жид, то Гуцул тішитися:
„Добре му гостити“. Такато у него віра христенця!

Ни з того, Чоловічку Божий, меш мирно гостити,
ци ни мирно, що ті піп, або жид перейшов, а лиш
з того, ци з Богом гіло зачинаєш, ци ні! Тому
у кождім гілі старайся з Богом зачинати!

А єк стрітиш ксьондза, скажи файненько: „Слава
Ісусу Христу!“ — тай тогди з ласков Божов мирно
меш гостити.

Так роби усіди, колинебудь йдеш у дорогу; ци
на роботу, ци у бутин²⁾, ци з дарабов-сплавами, ци до
суду, ци у місто на ємарок.

Д) За ємарок мусю Вам ше таки кілька слів припи-
сати. Бо й у цій річці поміж Вами нема рєду³⁾ христен-
цького та порєдку.

¹⁾ мати щастя, — жити, обйтися без пригод

²⁾ робота в лісі

³⁾ ладу

Кількото разів газда, або й сама челідь, іде у місто, а ни має за чьим йти! Ни вірахував собі, кількото мож через tot дурний єрмарок стратити! А тратит і роботу, шо її міг у свої хаті зробити, і гріш, а чесом і славу Божу.

Дбайте за поредок тай за чистоту!

16. а) Багато є у хаті такої роботи, шо її ні знає ані газда, ані челідь, а чесом цеся робота і для здоровя потрібна.

Подивиси аді лиш по свої хаті! Кілько можно ще у ній зробити, аби уна була май файніша тай чістіша. Дивиси! Грубу можно би побілити, стів, лаву вішурувати, з кутів та з запіч'яка тай зпід постелі повімітати пометки¹⁾, зпоза вобразів повігонювати пауків, прусів тай стоног.

А може бистеси узели і до биршої роботи, єк наприклад комин поставити, або такі вікна у хаті поробити, аби їх мож утворити.

Мені оден дохтір казав, шо totі воля, шо у горах людем докучают, то уні з тогоси віченеют, що христені у дуже гей придущенім оздусі сплють.

А й челідь най подивитси до свої роботи, а наретельно найде ни одну, шо її би ліпше було зробити, єк на єрмарок без потреби телепатиси! Шматє мож би три рази густіше²⁾ золити, а горшьки, шо на молоко й два й три рази густіше мити, а чесом здалобиси й деске³⁾ вішурувати зо середини.— Ну, а tot горшьок, шо у нім готовиш полуценок, або tot кітлик, шо у нім

¹⁾ сміття

²⁾ частіше

³⁾ дешо

вариш кулешу, чьи ни міг би бути файніший тай чьинстіший? Кілько там чесом пригарів? — Подивиси у копоновку, кілько там на споді болота? Єк би того усого ни було, то й страва була би смашніша тай здоровша, тай вид кілько то слабостей Ви усокотилибиси!

Б) А ци ни добре було би, єк би челідь уже змолоду файнно научиласи хліб заччинювати та печі? Ни треба би пасок та білого хліба у жидів купувати. А у кождій хаті мавби христінин смашний свій домашний хліб, — здоровший вид усекого купного.

Уже того й давніше заказав був покойник Владика Пелеш, аби пасок у жидів ни купувати тай таких ни свєтити. Я сегодни цес заказ повторю і кажу Вам таке, що паску у жида куплену ни будеси у церкові свєтити, а лиш такі колачі і хліби, що їх сами спечєте, або у христінина купите. Але, аби Ви такі свої хліби мали, мусит челідь дуже пилноуважети, єк береси до місіння хліба, або до чиніння голубців.

Єкунебудь страву маєш варити, Сестричко Мила, то насамперідь руки файненько умий, — і то милом! Мило у кождій хаті мусит бути! Тай гіти мусют до того привикати і руки тай лице тай шию шоднини добре вімити, бо без того буде у хаті ни файнно тай ни здорово.

Ни файнно чекати на мороз, аби у хаті галицу¹⁾ віморозило, а усе у хаті треби й водов і милом мити та шурувати! То буде й файнно, й приемно, й здорово.

А уже таки лиш треби милом руки мити, єк варити страви приступаєш. Найдеси у селі єкас газдиня, що май ліпше вид усіх знає страву зготувити, хліб спечі, то най других научьт! І гівчата, з роду до роботи цікаві, най змолоду вид такої розумнішої газдині приучуються здорову тай смашну страву варити.

¹⁾ насікомі, комахи.

а) А красити вовну, ци то ни є робота челіди? Є може шє декуди поміж Вами люде, що знають усі ті красила, що ними вовна краситси. То усі Гуцули повинні старатиси, аби мати у хаті лиш таку вовну, що її сами красили, або що красили єкі сусіди у селі.

г) Най кождий газда глипне шє до свої колешні! Найде там багато такої роботи, що її доси може й ни вигів. Ба й коло маржини багато можно шє зробити! А чьим ліпше доглідаєш її, то тим бирше можеш заю й гроша узети!

Я витів неделічко вид Станіслава¹⁾ такі красні корови, що вид них теличка продаєся за сто та навіть і за двісто банок. Єкимже способом люде до такої файної маржини дійшли? Самов працев тай тиму, що слухали ради людей, що на добрій маржині візнаються.

Мой, мой! Кілько би то Ви могли приробити собі маєтку, єкби Ви на своїх полонинах таку маржину віпасали! Але на це треби праці тай биршого розуму!

(Єкби так єкий багатіший Гуцул хотів свого сина віслати на nauку тих усіх річей, що дуже придаються до газдівства, то най до мене напише, а я єму у тім гілі поможу).

Можно би у Ваших горах і при кождій хаті мати мудрі присади, а з доброї садовини файний прихід!

Ни дивуйтесь, що я Вам за це усе говорю! Робю це тиму, бо за Ваше добро скрізь дбаю!

Я на це вид Бога поставлений і з урèду свого мусю працувати для Вас, аби Вас усіх до спасеня вічного потегнути, — аби вид злого, вид гріха відвести. Я добре знаю, єк хто з Вас злюбит своє газдівство, свою хату, то буде дбати й за усєкі нові порєдки. А тогди менчє гріхів буде поміж Вами. Бо праця, робота, — це найліпший лік на гріх. Єкби так челідь пішла за моєв

¹⁾ Станіславова

радов, то би для неї робота стала така мила, та̄к би її до роботи привезало, шоби й тежко було хату лишити, тай ни кортіло би христінина так често на єрмарок.

Та коби то була одна лише утрата, єк ідеш на єрмарок, або на торг! А кількото разів христінин приоказії упеси, а кілько грошей при тім вітратит?!

Д єка з того шкода для душі,— кілько з того гріхів, — кілько згіршена тай пакалі чесом?!

**Ни вірте у бубони та у ворожбітів!
Гріхи проти I. Заповіди Божої.**

17. На бостанок є ше одна річ, що її годі мені лишити, абих Вас передь нев ни остеріг.

a) Є поміж Вами у горах доста усіх ворожбітів, ворожок та примівників, що туманють нарід тай збавают віру між христенами. Густо христєни намість, аби у Бога помочі шукати тай вид Него одного її надієтиси, шукают її у ворожбітів.

Ворожбіти примітують²⁾, що знають то, що буде, або мають єкус силу, що нев можут шош доброго зробити, або нешістє ци хоробу, — ци вид людей, ци вид маржини, — відвернути. А люди йдуть до них по зараду у всіх своїх клопотах тай трудностях, за ліком у хоробах тай питают їх за свою долю.

Але уни на це усе справедливої заради ни мают! Бо і відків би її мали, питаю я Вас, Людоњки Добрі? Уже ж ни вид Бога! Бо Бог моци свої ни дає на то, аби нев людей дурити. І ни дає її кождому чоловікові! Усу силу, що її лишив поміж людьми для їх добра, склав у Церкві свєтій, у св. Тайнах, у св. Відправах тай у Слові Божім. А де ці річчи і де молитва ни помогає, то уже видко, що Бог ни хочє помочі,

²⁾ удають

а хоче христінина досвідчыти, ци годен по христенцки єкес терпін€ знести. А робит це для єго добра.

Такої сили, аби знати то, шо буде, або у єкімс тілі помочі, ни мают ворожбити вид себе, — бо й ніхто ії ни має. Може чесом бути так, шо єкийс христінин таки знає усекі зіля тай силу, шо вид Бога є аді у тих зілях, на усекі хороби, — шо потрафит дати єкийс лік на слабість. Але тогди зарада проста тай права і без нієкої примови.

Ек маєш задуху, або гостец, або шош єнчього, озми аді таке, а таке зіл€, — звари, віпий, або купайси у нім, або шо єнчього. І таке Законови Божому ни є противне. Бо Бог дав чоловікови розум тай ті зіля, аби у них шукав собі помочі на усекі хороби.

Але скори до цеї заради приступит примівка, — скори такий дохтір до свого ліку додає ше усекі низрозумілі бесіди, скори до того ше єйце, віск і угл€ зливає, скори забиває ніж у поріг, тай шепче єкіс нисправедливі молитви, а до того ше каже у кількох церъковах, сімох або дев'ятьох, наймити Службу Божу, або воду свєчену з кількох церъквей мішети, або шош такого, — то уже це є пустою, примовою тай гріхом.

Бо ворожбити, аби лекше май людей туманити, — чесом свєту річ, єк молитви, або Службу Божу, мішують з безбожними річями. Така свєта річ ні поможе, а ше й пошкодит, бо тим лекше єго у гріх тегне.

Наприклад, єк ті псалтири, шо іх декуда хтос людем чытає тай ноги кладе у воду. А чым глібше ноги у воді, тим бирше треби заплатити! Псалтиря річь добра і свєта. Бо псалтиря — то книжка, шо ії написав цар Давид за помічю святого Духа тай у ній є аді дуже красні молитви.

Лиш треба їх розуміти та шірим христенцким серцем читати.

Але тежкий і страшний гріх: — псаутию читати на ворога — пізмашя¹⁾, або гнівника²⁾, єк то чесом будває. А це вже, аби ноги у воду пхати, то пусте тай съмішне! І вігадали то люде, аби за це гроши відурювати.

Таких ворожбітів тай псаутирників, що за чытане псаутири токмуються³⁾, — таких примівників, громівників тай мольфарів⁴⁾ є у Ваших горах багато! Є уни з жидів тай з христен, — є між ними й жидівки, — є бирші і менчі, є на буковинцій і на нашій стороні, — а майже у кождім селі найдеси такий, що таке потрафит. Я за них усіх разом говорю, бо їх усіх беру на оден рахунок. І такий самий гріх стоїт за примову, єк за ворожку, або таку псаутирю з ногами у воді.

Порівнане: Уни всі є такі мудрі, єк цес христінин, що уздрів, єк ропавка⁵⁾ з жєбов їласи і прутиком розборонив їх тай уже тим прутиком нібито приспособився громи й тучі відвертати!

Ім аді усім віри ни давайте та съмійтеси з них! Най віра Вашя христенцка буде чиста тай свєта! Віра у одного Бога Отця, що на небі і Єго Сина Єдинородного Ісуса Христа, що Єго прислав на цес съвіт для нашого спасеня. У Нім уся наша надія. Вид Него одного „всяко даяніє благо і всяк дар совершен“.

Хто поза Богом і І. Христом шукає собі добра цес грішит тежко проти першої Заповіди Божої, що каже: „Ни будеш мати єнчых богів, кромі мене“. Бо за Бога собі оббирає ворожбита, або ворожку жидівку

¹⁾ завзятого ворога

²⁾ противника, що гнівається

³⁾ торгуються

⁴⁾ чарівників

⁵⁾ ропуха

— тай вид неї надієси того, чього ми христєни лиш у Бога самого шукаємо.

6) Але так само грішут против першої Заповіди усі ті, що дають віру у ті чинки¹⁾, що їх собі люде вігадали.

Єк дитину до святого Хресту несут, у пеленки коло неї кладут чіснок, аби усокотити її вид пострілу, — сіна, аби дитинки нічьюоси ни ймило, — камінь, аби голова ни боліла, — хліб, аби ни голодувала, — печіна²⁾, аби дитину що ни зіло. Нени³⁾ ни зволють дитини плекати, онь доки ни злиє її водов, що нев дитинка иршена⁴⁾, а перед тим каут її ще горівку пити, аби мала лекші родини.

Ті усі чинки дуже — дуже шкодють дитині. Бо плачують її чесом і тиждень цілий молоком коров'чим, овечим, або козл'чим. А відтак знову дістає вид нені молоко, уже горівков затросне.

А ѿ нени це тежко шкодит. Тому то ті чинки уже ни одну неніс і ни одну дитину загнали у єму⁵⁾.

Такі самі чинки ченють, єк віріжують кнезя і кнегиню до вінчання.

А коли знов ксьондз війде уже з хати, єк претає⁶⁾ покойника, чым борше запирають двері, аби смерть знов ни прийшла.

А єк деревишиш⁷⁾ у єму спускають, фатаєси чым борше хто з фамілії, аби веречі⁸⁾ у єму єкис гріш, — аби покойника перепустили чрез єкис міст і чрез єкис воду на другий бік ріки!

¹⁾ ворожби, чарі

²⁾ перепалена глина у печі

³⁾ матери

⁴⁾ крещена

⁵⁾ у яму, гріб

⁶⁾ похоронює

⁷⁾ домовину

⁸⁾ вкинути

Ой, ни поможе гріш, єк душя нечистов з того світа зійде! Ни перепустют її, — але ни чөрез ріку, але чөрез суд Божий до царства небесного,

г) Єк маржина згибне, (— а чесом гибне з недогліду газди, або з єкої слабости, шо на ню треба справедливий лік найти, —) каут люде, шо киточька¹⁾ умастила²⁾, або божка³⁾ убила. (Де китоцці-ласици, до маржини!) I аби киточька ни мастила маржини, говіють бідні люде тай светкуют багато светок, шо їх Закон Божий ни знає.

А єк би хто робив у месний четвер на Уласія, то каут, шо би уже на ретельно киточька маржину мастила.

Так то чесом віра у христен помішена з усекими бубонями, суєвірями та дурними вірюваннями, шо їх розумний чоловік ни може приймити.

Ану, єк хто вірит у такі пусті, дурні річки і наприклад боїтси на Уласія робити, то найзобачьйт, ци у сусіда, шо на Уласія робит, (бо й таких багато), маржина згине, ци ні.

Правда, светого свещенномуученика Уласія, (шо єго памніть обходить Церквова 24. лютого, або, єк Ви кажете, другого січня), треба шінувати і честь єму віддавати, бо за віру свету жите своє віддав, (— і тиму є мучеником, —) але нима нікого гріха у той день робити! А уже пусте боєтиси, аби за це маржина гинула!

Є поміж Вами живо⁴⁾ ше таких светок, шо нікої причини нима, аби у них ни робити; тай то ни лиш толоков волно тогди робити, але й у себе і за заробком.

¹⁾ ласиця

²⁾ вкусила

³⁾ кара від Бога (за незаховання посту)

⁴⁾ много

Святкуйте негілі та света і слухайте Слова Божого!

18. Доста з Вас, як будете святкувати (— але по Божему, єк Церккова свєта приказує!) усі негіленьки тай свєта урочисті, що їх пан-отці у церквові заповідають. У ті дни ни волно нієкої тежкої роботи робити і треби докончє (— хіба таки нієк ни бізуєш! —) піти до церковці на відправу, хотьби церккова була й делічко. У ті дни однако волно у хаті усе робити, що докончє потрібно. Тиму нієкий гріх ни є, єк че́лідь сіраву у негілю зварит, (— бо й у негілю треби попоїсти, —) або єк дитину зачєше, умиє, і хату позамітає. Так само нієким гріхом ни є попоїсти і закурити. У світім Законі лиш таке стоїт, що ни смієш їсти тогди, коли йдеш до Закону.

Гріхом є у негілю, або свєто урочисте йти у місто, або йти у полонину, або дарабами пускатися. Тож ни добре, ни по Божему робют христєни, що уже у Великодній Понегівнок¹⁾ пускаються на єрмарок передъ проводами. Ни добре робют христєни, (— і за це тежкий гріх мают! —) що у негілю і свєта Службу Божу опускають тай цікавіші до коршьми піти, єк до церкови.

Найдутси й такі, що з церкови право²⁾ йдуть у коршьму тай благословенство Боже заносють до нехриста. Я є й такі, що й по Законі Свєтім ідуть до коршьми заснідати.

Той день, що у нім Ти приступив до Закону свєтого, мусить бути для Тебе свєтий тай великий! Бо скорисси шіре тай по правді сповів, а ни соромивси візнати гріха духовному і усе по правді сказав, єк було у Твоїм житю, а пан-отец дали розрішенє, то єсси

¹⁾ Понеділок.

²⁾ просто

примирив з Господом Богом і велику ласку на себе стєгнув у Законі свєтім. Ісус Христос дав Тобі Свої світої Крови напитиси і Кіло Своє їсти, пид видами хліба та вина. Закон Святий цілого Тебе посвітив Богу і має ціле Твоє жите очистити тай освітити.

Онь лèчно сказати, що є такі безбожники, що ни боються з самим Найсвятішим Законом єкіс чинки чинити! Це уже ни лиш дурнота, але й страшна безбожність!

Ой, — просвіти, — страх єк Вам треби просвіти, — Мої Милі Братя! Треби Вам письма, треби Вам багато Слова Божого! А за ту просвіту, за то Слово Боже так тежко поміж Вами! Бо рідко дес у селі школа, — а хоть і є, то гіти так делічко вид школи сидют, що ни бізуют до школи ходити. А і за Слово Боже так тежко, бо у літі йдуть люде на полонину тай місіцами без церькови жіют, а знов дарабами-сплавами у світ си пускают і — знов Слова Божого ни чують!

Тимуто я, аби Слова Божого май бирше засісти між Вами, а чөрз то й просвітку примножити, позакладавсми Вам і читальні.

Ни знати лиш варе, ци ті люде, що вид мене книжки подіставали і мені обіцєли ті книжки другим у голос читати, — ци робют так, єк обіцєли, ци ні? Тай ни знасти, ци на ті читаня люде ходют, так єк мені обіцєли...

Скрізьсми поміж Вами заохочував Вас до того читані, бо знаю, кілько гаразду йде з него для людей. — І мавших велику-велику утіху, єк бих довідавси, що Ви за мойов радов пішли і єк би Вам си це подобало. Знавших, що цим способом може навчытиси віри світої і такий христінин, що дотепер мало її знає, хоть може й над гробом трісеси. Лèчно мені за него й гадати, бо хто віри світої ни знає, той ни може бути нієким способом спасеним!

Приучуйтеси май бирше віри!

19. Є у катехизмі таких шість великих правд, що єк іх хто ни знає, то двері для него до неба заперті. Бо й ни знає за спасене вічне і ни знає, єк до него йти. І єк сповідаєши, то усе гріхи зі встиду таїт, закриває, і навіть ни знає, що така сповідь пуста, гріха ни відпустит, а дотого щє новий тежкий гріх на душу стегає!

Єкисми пробував поміж Вами, так тепер, хоть і мене нима, то здалеку тим письмом дуже Вас файно просю, аби Ви принаймні цого гріха ніколи ни допускалиси, і ніколи у Сповіди святій нічого передъ ксьондзом у серцю ни закривали, а усе шире вісказали так, єк у Вашім житю було. А то само і гітем і унукам передавайте! Бо того усого ни знає христінин, що катехизму ни знає.

Єк би так за ласков Божов Ви май бирше научились світої віри, то би у короткім часі зникло усєке суєвіре! І ворожбити тай примівники ни мали би що між Вами робити. Шезло би тогди і піенцтво, зникла би й нечистота. І Ви би стали май зоровіші на кілі та на душі. Ви би ліпше земниці свої держелиси і у короткім часі дійшли би Ви до май ліпшої долі на цім сьвіті. — А чрез шістє дочесне Ви би доходили до шістя вічного.

Веселий край дав Вам Бог! Тут у Ваших горах та-
кий люфт чистий та легкий, — а водиця така прозрашна!

Ліси такі густі та зелені і красні полонини тай файні кішници²⁾ дав Вам Бог, що лиш май та будь! І дав Вам Бог спосібність до ускої роботи.

А усі ті дари і ласки дав Вам Бог на це, аби Ви за них дескували, у них Бога, Найвишшого Свого Пана

²⁾ сіножати

узнавали, і Єго, єк гіти добрі найліпшого Отця, цілим серцем любили.

Тож ни марнуйте дарів Божих!

І най Бог Всевишний провадит Вас і благословит Вам на кожду днину Вашого житя, єк і я Вам з цілого серця благословю в Імнє Отца і Сина і Святого Духа.
Амінь.

Мир Вам!

VI.

На грані двох віків.

(Пастирський лист до Духовенства і Вірних Стани-
славівської Епархії, писаний у Вільшаниці, даний
в дні св. Пророка Наума, 1900. р.).

Велика памятка.

I. Дев'ятнадцяте століття минає уже від тієї хвилі, як Єдинородний Божий Син зійшов з неба на цей світ і народився правдивим чоловіком з Пречистої Діви Марії. Він став нашим Спасителем; Своєю смертю відкупив нас від вічної смерті.

Томуто, щоб відплатити Спасителеві за безмірно великі ласки й дари, які Він нам приніс, християне цілого світу, на поклик Святішого Вітця, обходять цю памятку як найторжественніше.

Бо не було, й по кінець світу не буде, в історії людського роду важнішої хвилі, ніж та, в якій Христос народився.

Ця хвиля є основою цілого християнства.

Від тієїто великої хвилі почалося безмірне діло милосердя та любови, — діло, довкруги якого скупчується цілісін'яка історія людського роду.

В цій хвилі зійшло на світ „Сонце Правди“, — як це Христа-Спасителя так у Богослуженнях зовемо.

Проміння цього Сонця, (— т. зн. Наука І. Христа —)

розбилася темряву, в якій людський рід лежав від віків та просвітили його пізнанням Бога і Божих правд.

Зворотна точка у житті людства.

2. А пізнавши правду, відкинули люде від себе поганські суєвір'я і змінили свої обичаї. І загріті теплом цього Божого світла, піднеслися до вищого і ліпшого життя.

Пізнали свою вищу ціль!

Зрозуміли, що створені вони не на те, щоб взаємно себе ненавидіти та жити у безнастаний боротьбі, — а, щоб жити у любові близнього.

Що не жують на те, щоб шукати тільки своєї приємності та розкоші, — щоб додогджувати своїм похотям і жадобам, — але, що жити мають для вищих цілей — т. з. для сповнювання на цьому світі Божої волі та осягнення спасення своїх душ.

І ми бачимо, як під впливом Христової науки зміняється цілий світ. Як зникають дикі звичаї і стають лагіднішими, — як взаємні відношення людей опираються вже на чеснотах справедливости та любові, — як тиранія, що має на ціли лише своє власне добро, поволи перетворюється на батьківську владу, завданням якої є добро підчинених і батьківська опіка над ними...

Бачимо далі, як ті закони, що в старинному світі давали безмежне право мужеві над жінкою, а батькові над дітьми,—ті закони, які з жінки та дітей ділали просто невільників і безвільний скот, — як вони під впливом науки І. Христа перемінюються на **закони родинної любові!**

Бачимо теж, як неволя та панщина поволи зани-

кають, а на їх місце вступає християнське почуття та зрозуміння, що перед Богом усі люде рівні! Усі братьми собі!

І на цьому зрозумінні опирається взаємна справедливість та взаємне пошанування своїх прав.

Все на світі поволи зміняється на ліпше. Так державні устрої, як і законодавства, — так звичаї та людські установи, — як і міжнародні відношення та родинне життя...

Людство отрясається поволи з наслідків гріху та пристрасти і вертається до морального здоровля та суспільного ладу.

Вияви вдячності для Спасителя.

3. Тому й не диво, що люди, розуміючи саме величезну вагу всіх добродійств, які сплинули і спливають на них через І. Христа, — з вдячністю і радістю згадують своєго Спасителя.

Навіть літа своєї історії числять від Христового Різдва, — так, як колиб перед тією хвилею й не існувало життя людства!..

Щороку обходять люде памятку Його Різдва, — щороку наче наново оплесками витають Його прихід! Тим способом заявляють Йому свою віданість, свою любов, свою вдячність!

Тим способом визнають Його своїм Спасителем і своїм Царем.

А коли минає оце ціле століття, — тоді ще торжественніше раді би християне виразити всі свої почуття, які живлять для Христа в своїх серцях...

Значіння річниці у житті людини та народів.

4. Всі річниці важніших хвиль обходять люде торжественно: чи то відносяться вони до подій цілого народу, чи до життя одної людини...

Як найдеться напр. людина, що вже від п'ятдесяти літ є священиком, чи урядником, чи може від п'ятдесяти літ жиє і працює для добра народу, — або як найдуться подруги, що в подружжі пережили вже зі собою повних п'ятдесять літ, — тоді всі знайомі цих людей старажаться якимсь способом відсвяткувати цю гарну річницю і тішатися їхнім щастям.

Так напр. минулого року (1899.) обходили ми памятну хвилю, як наш Монарх, цісар Франц-Йосиф I., тому п'ятдесят літ вступив на престол своїх предків.

Так само, кілька літ тому обходила ціла Церква п'ятдесятилітну річницю епископства Голови Церкви, Святішого Вітця Льва XIII.

Подібно обходимо теж і річниці народних подій.

Ось напр. 1896. р. обходили ми памятку заведення Христової Науки на Руси-Україні, а тому два роки (1898. р.) відновлення св. Унії в нашій українській Церкві.

Ювілейний Рік і торжества Його.

5. Цього року (1900.) обходить знову цілий християнський світ тисячевісістолітну памятку Христового Різдва.

З приводу тієїто річниці видав Святіший Отець Папа Римський зарядження, що цей останній рік XIX. століття є Ювілейним Роком в Римі, — а на слідуючий рік, т. зн. на перший рік нового століття, має Свя-

тіший Отець розписати ювілей на цілий християнський світ.

А на закінчення цього римського Ювілейного Року і на початок нового зарядив Папа Римський, що в саму ту ніч, яка ділить оба роки (т. зн. у ніч з 31. грудня на 1. січня), мається відправити по всіх церквах цілого християнського світу таке Богослуження, яким християне віддалиб честь своїому Цареві-Богові і Спасителеві І. Христові якимсь особлившим, незвичайним способом та при цій нагоді застановилися над ласками й дарами, які їм приніс І. Христос.

Таким незвичайним Богослуженням з волі Святішого Вітця має бути виставлення св. Дарів через цілих 12 годин, від півночі 31. грудня до полудня 1. січня.

До цього виставлення св. Дарів привязує св. Отець велику ласку для християн:

Хто висповідається і запричащається, а дотого через цілу годину буде молитися перед І. Христом, виставленим під видом хліба, та долучить іще молитви за св. Церкву, Святішого Вітця та навернення грішників, — той доступить совершенного відпustу.

Опірч того позволив Святіший Отець відправити у цю святу ніч, у саму північ, одну св. Службу Божу перед виставленням І. Христом, — а християне можуть на цій Службі Божій запричащатися.

У нас, у давніх часах, завсіди так бувало, що християне цілу ніч, перед кожним більшим празником, переводили в Церкві на молитві. І тому ще досі називається те Богослуження перед празником „всеночне бдініє“, т. зн. цілонічне неспання під час молитви. (Відправляється воно тепер у нас по містах у вечір, а по селах ранком, — а декуди зачинається воно зараз після півночі).

Порядок Ювілейного Богослуження в Епархії.

6) Тож, щоб виконати згаданий розпорядок св. Отця, по нашему старинному звичаю, приписую на всі Церкви нашої Епархії ось такий порядок Богослуження на цей великий святий день:

a) Всюди при Церквах, при яких мешкає священик, виставлені будуть св. Дари від півночі 31. грудня, до полуночі 1. січня, — так, щоби християне у цей день могли у довільній годині прийти до Церкви, поклонитися Христові і через одногодинну молитву могли доДступити відпусту.

б) При церквах де є більше священиків, порядок Богослужень буде такий:

О год. 10. увечір зачнеться уже „всеночне бдіннє“. Відправиться ціле Богослуження по ряду, як воно приписане в типику на празник Обрізання і св. Василія Вел., — т. зв. велику вечірню, літію і утреню. Після утрені виставиться св. Дари, (— випаде це якраз коло півночі —), а перед виставленими св. Тайнами відспівана буде благодарственна пісня: „Тебе, Бога, хвалим“! На „Спаси, Боже, люди твоя“ одержить нарід благословення св. Дарами; — св. Тайни вже й полишаться виставленими аж до полуночі.

Відтак наступить співана Служба Божа, — а в становиславівській катедрі Архієрейська Служба Божа.

Після Євангелії, замісьць проповіди, відчитаний буде той пастирський лист, який саме написав св. Отець до всіх вірних, — а в якомуто листі говорить про великі добродійства, що сплинули на нас через І. Христа. А після заамвонної молитви заспівають вірні пісню: „Святий Боже“ і наступить благословення св. Тайнами, при звуках пісні: „Спаси, Боже, люди твоя“!

Відтак: „отпуст“ і многолітство, — як звичайно. Після цього відмовить весь народ 5 разів Отче наш, 5 Богородице Діво, Вірую і Помилуй мя Боже, — за св. Церкву, Святішого Вітця та повернення грішників.

Святі Дари полишаються відтак виставленими. А побажніші з вірних доложать старань, аби по кількох їх, змінюючись, полишилися в Церкві до ранку, (— щоб не лишати самого Господа Ісуса Христа в Церкві, — а щоб заєдно хтось лишався біля Нього). На кожному престолі повинно світитися бодай по кілька воскових свічок.

(При цій нагоді мушу Вам сказати, що воскова свічка в Церкві достойніша, ніж біла, яку купуєте в місті. Бо віск роблять чисті та працьовиті пчоли, — а білі свічки, (хоч й як гарно виглядають, —) виробляють по фабриках з нечистого лою і всяких інших бридких примішок. Тому то є припис в Церкві, щоби під час відправи Служби Божої, або виставлення св. Тайн, світились тільки воскові свічки).

Г) По Церквах, де є лише оден священик, „всеночне бдіннє“ зачнеться щойно о півночи. Зачнеться воно виставленням св. Дарів, піснею „Тебе Бога хвалим“ і благословенням народу на „Спаси, Боже, люди твоя“...

Після Утрені, Служби Божої не буде. Зате перед „отпустом“ Утрені відправиться „Святий Боже“ і благословення народу, а після отпусту вище приписані молитви.

А в день, у звичайній порі, відправлена буде Служба Божа, на якій відчитається (замісць проповіди) лист Святішого Вітця.

Після заамвонної молитви, „Святий Боже“ і благословення народу, сховається св. Дари, — а після „отпусту“ слідуватиме многолітство.

Ось й цілий порядок.

7. Тепер у звязку з тим, таким гарним, цілонічним Богослуженням, хочу Вам іще пояснити дві речі, — щоб дати Вам зможу віднести з цього торжества як найбільший хосен.

Отже поясню Вам перш усього:

А) що то є совершений відпуст, а відтак скажу дещо

Б) про виставлення св. Тайн і молитву перед Ними.

A) Що треба знати про відпусти?

Щож то є той відпуст, що його можемо доступити у цьому дні?

Спаситель сплачує за нас довг вічної кары.

I. Передовсім мусите знати, що чоловік, через кожний свій гріх, чито малий, чи великий, затягає у Г. Бога **довг**, який мусить Йому, по Божій справедливості, конечно сплатити.

Я довг той, який затягає християнин перед Богом через **свої тяжкі гріхи**, такий великий, що його не може він ніяким способом сплатити **власними своїми силами**. Бо Г. Бог є так безконечно святым, а гріх такою важкою образою Його святості, що коли чоловік прогнівить Його ним, — тоді безмірний гнів Божий тяжить на ньому. Й тоді належиться Йому за це вічна кара.

І хочаб виплакав свої очі, — то не перепросив би таки загніваного Бога. Хочаб й життя своє віддав за кару, — то кари своєї таки ще не відбув би.

Й томуто не могли бути люди самі зі себе спокутувати всіх гріхів. Вічний Божий гнів і вічна Божа кара були б тривали по всі віки, колиб Єдинородний Божий Син у своєму милосердю не був приняв на себе кари за людей, щоб тим способом відвернути Божий гнів від них...

Смерть І. Христа на хресті — то саме та кара, яку Він приняв на себе, — за нас.

І Господь Бог, за Його заслуги, перестав гніватися на людей та звернув їм Свою ласку.

Отже коли християнин згрішить, тоді сам Христос мусить перепросити Г. Бога. І довг кари мусить сам Христос сплатити! Християнин має тільки широко висповідатися.

Але щиру сповідь мусить **конечно** відбути! Без того, — то й сам Бог не може почислити йому Христових заслуг! І як довго чоловік триває у **своїму грісі**, — як довго не визнає його і не постановить поправитися,—так довго ніяким способом відпущення гріху від Бога осягнути не може,—хочаб навіть Христос й життя своє за Нього віддав! Бо чоловік, що не хоче позбутися гріху, не заслугує на відпущення гріху, й не може доступити Божої ласки.

А якщо він добре висповідається, — тоді **сам Христос сплачує за Нього довг!** І тоді перестає Г. Бог гніватися на Нього та відпускає йому кару.

Але не цілу!

Дочасні кари мусимо самі сплатити покутою.

2. Г. Бог відпускає з його кари лише та, чого сам грішник не всилі сплатити, а лишає та, що він сам може зробити: **Відпускає кару вічну, а лишає дочасну.**

Тому першим обовязком християнина відправити **покуту**, яку завдав йому при св. Сповіди священик.— А дотого має ще Божій справедливости сплачувати свої довги, скільки зможе...

В перших віках християнства накладала Церква на

христіян при св. Сповіді такі великі покути, що через них міг каянник задосить учинити Божій справедливо-сті за всії свої гріхи.

Були це, як кажу, такі великі покути, що часом й по кілька літ тривали.

А й не менше прикрами були вони: Деяким грішникам іще після св. Сповіді не вільно було через довший час приступати до св. Причастя, — ба навіть й брати участь в Богослуженнях...

Й досі ще в нас при Службі Божій, співає діякон: „Оглашенні ізийдіте!...“ — Отожто в давних часах, коли діякон виголошував тії слова, тоді мали виходити з Церкви, — oprіч тих, що ще приготовлялися до св. Хрещення, ще й ті, що не відбули ще своєї покути. Всі вони не були ще достойними брати участі у страшній Жертві.

В пізніших часах, коли христіяне стали холоднішими і вже не радо піднималися таких великих покут, — св. Церква, беручи під увагу їх слабість, почала накладати на каянників лише малі покути. А решту карі по-лишала їм самим.

Отже тепер уже кожний христіянин зосібна має свій окремий рахунок із Г. Богом: — скільки має він сплатити Божій справедливості своєю покутою за свої гріхи.

Отже тепер заєдно важна засада: **Христос платить за христіянина те, чого він (= христіянин) сам не може сплатити, — а христіянин сам від себе сплатити має те, що може.**

Скільки є цього довгу за якийсь гріх, — цього ми не знаємо. Лише додадуємося, що певно його є більше, ніж тієї покути, що її завдає священик при св. Сповіді.

А може навіть й більше ніж тієї покути, яку на-кладала св. Церква на христіян в давнині...

Покутники в христ. давнині.

3. Святі Угодники Божі дуже добре здавали собі справу, якою то образою Божою є гріх і яка велика кара належиться за нього! І тому покутували свої гріхи через ціле життя. А заєдно ще думали, що замало їм тієї покути.

а) Св. Петро, після того, як відрікся Христа, через ціле життя своє плакав,— так, що сльози, (як каже переказ) аж рівці на лиці його виорали!

б) А св. Марія Єгипетська, коли зі своїх тяжких гріхів навернулась до Г. Бога, покинула світ і людей і, щоб ліпше покутувати, замешкала в дикій пустині, де проживала вже аж до самої смерти, серед молитов та самобичувань, серед голоду й холоду,— живлячись самими тільки корінцями!

в) І всі інші святі, що за своєго життя допустились були якогонебудь гріху, завжди були, (як вище сказано,) тієї думки, що все ще замало покутують...

Така покуя за наші гріхи й нині записана в книзі Божої Справедливості, — чито за тяжкі гріхи, не достаточно ще спокутувані, чито за малі гріхи. І кожний з нас має перед Г. Богом обовязок покутувати, т. зн. сплачувати ці довги.

Установлення відпустів.

4. А якщо не сплатить хтось цих довгів за своєго життя, — то хочби й в Божій ласці вмирав, (після св. Сповіди) — то всетаки мусітиме після смерти в чистилищі відбути цю покуту; мусить там сплатити свої довги...

А то діло тяжке! Ібо може довги ці дуже великі... Бо з кожного гріхущося до цього довгу прибуло, — а тих гріхів, на жаль, яка велика сила!

Однаке не покидає нас Христос і в цьому трудному положенні. І на це найшов Він спосіб, щоб улекшити нам сплачення великих наших довгів. Він заложив у св. Церкві наче **святий скарб**. В цей скарб зложив Він свої заслуги, заслуги Пр. Д. Марії і всіх Святих. А ключі від цього скарбу віддав своєму Намісникові на цьому світі, Папі Римському, і приказав із цього святого скарбу сплачувати Божі довги. І Святіший Отець робить це, надаючи **відпusti**.

Порівнання: Поясню Вам цю річ ось яким **порівнанням**: Скарб заслуг Христа і Святих у Христової Церкві, — то наче якийсь святий банк, або якась свята скриня, повна духового золота та срібла. Ключі від цього банку, від тієї скрині, має той, що є господарем в Церкві, т. зв. Голова Церкви, Святіший Отець. Бо св. Петро дістав від Христа ключі Божого Царства, а тії ключі переходять до нині у його наслідників: Рильських Папів.

Золота й срібла із цього скарбу, з цих святих грошей заслуг Христа і Святих, уживає с. Отець на те, щоби ним сплачувати перед Богом довги за христіян.

В цьому то святому банку може кожний християнин не тільки позичити, але **й даром дістати** стільки, скільки треба йому на заплачення перед Богом своїх довгів. А Святіший Отець означає уловини, під якими може хтось одержати щось із цього скарбу. Каже наприклад: Хто виповнить приписаний уловини в такій, а такій Церкві, той дістане стільки, а стільки відпусту. Т. зв.: або **відпуста совершенний** (= відпущення всіх кар), або **частний** (= відпущення якоїсь частини кар).

Ось напр. у цьому (1900.) році досягнення совершенного відпусту треба було їхати до Риму і через кілька днів відвідувати знаніші храми в Римі.

Умовини одержання совершенного відпушту з приводу Ювілію Року.

5. А тепер, у тую ніч, що розділює два століття, аж до полуночі другого дня, поставив св. Отець ось яку умовину: До осягнення совершенного відпусту треба:

- а) висповідатися і запричащатися,
- б) помолитися за св. Церкву, в наміренні св. Отця і за грішників,
- в) через цілу годину молитися перед виставленим у св. Тайнах Ісусом Христом.

У цьому дні отворена у всіх Церквах — церковна скарбниця. А з неї може черпати кожний християнин, скільки сам схоче! І хто тільки сповнить повищі умовини, — той набуває право до сплачення всіх довгів зі скарбу св. Церкви.

Велика то ласка, М. Милі Браття! І з неї треба нам обильно користати!

А коли виповните всі тії умовини і осягнете відпust, то цей святий день буде справді для нас усіх, й для цілого народу, днем милосердя і благодати.

Б) Значіння адорації Найсв. Тайн.

А ця друга річ, про котру хочу Вам написати у своєму нинішньому листі, — то та одногодинна молитва перед виставленими св. Дарами.

Чому подано таку умовину?

I. Чому саме поклав Святіший Отець таку умовину до осягнення повного відпусту?

Якщо дізнаєтесь про це, — то віднесете у цьому дні великий хосен для цілого Вашого життя. Бо на-вчитесь віддавати І. Христові, у тій Його Таїні любові, Найсв. Таїні Евхаристії, ще більшу почесть. А коли помножиться у Ваших серцях честь до тієї Таїни, то на ціле своє життя найдете скарб цінніший, ніж золото й срібло.

А тим скарбом — то любов до Ісуса Христа.

Буває часто, що християнин, увійшовши у церкву, не знає де шукати Того, що в церкві є Паном. Забуває, що живе тут поміж нами сам Спаситель І. Христос, присутній на престолі. І замісць Йому поклонитися та до Нього помолитися, починає він від молитов перед іконами, чи до Святих, — і щей поклони є перед ними.

Добре то молитись перед іконою, або до Святого Угодника Божого, — добре й поклони бити перед якимсь образом, із побожності до того Святого, що його на образі зображеного.

Але як хто так шанує святого Божого слугу, (— самі це розважте! —) то яку почесть має він віддати самому Найсвятішому живому Богові, Ісусові Христові, що перевбуває у тій же церкві на престолі, — наче у своїй палаті!?

А якраз про це не сміє забувати християнин, перевбуваючи в церкві! Не сміє забувати на Того Найдорожчого Нашого Спасителя, що з любові до нас перевбуває тут заєдно, враз із нами...

Найсвятіше місце в церкві.

2. Найсвятішим місцем в церкві, — то саме той престол Божий, а на ньому кивот, — палата Христа.

Якщо Ви були коли свідками, (десь у якомусь селі, чи місті,) як де сам Архієрей торжественно посвячував церкву, то Ви бачили, скільки то разів Архієрей зі священиками обкладжує престол, — як міє його водою, милом, вином і дорогоцінними олійками... Як кропить його опісля водою, як помазує його святым миром, як відтак складає мощі Святих, наче в гріб, у саму середину престолу, — як накінець заливає те місце святым воском і забиває на чотирьох рогах престолу образки чотирьох Євангелистів.

Пошож робить він те все?

Бо святий Жертівник — то місце найсвятіше. А тому, що на ньому приноситься найсвятіша Жертва Служби Божої, — й тому, що Найсвятіший Господь неба і землі мешкає на ньому під видами хліба.

Це місце таке святе, що християнинові й діткнутись його не вільно! — А священики, які є посвячені для Божої Служби, зближаються до нього лишенъ зі страхом, а завсіди з чистою совістю.

Це місце є таке святе, що на ньому не сміє бути ні однієї речі, що не є приписана нашим святым обрядом.

Що може находитись на престолі?

3. А обряд наш приписує, що на Божому престолі має бути лише та, що Архієрей в день посвячення церкви на нього кладе.

Отже: три обруси, з гарного, чистого полотна, ілітон, св. Євангелія, кивот зі св. Дарами, (у якому не сміє находитись нічого oprіч самого Господа), далі воськові свічки, св. Хрест, служебник, — а під служебником подушочка.

Нічого, окрім тих річей, не може находитись на страшному престолі.

О, якто часто не знають цього християне! Як часто кладуть на престол всілякі речі і тим способом зневажають святість його!

Ба, — часто неоден християнин й не знає навіть цього, що то є страшний Жертівник живого Бога! Не знає, що, з пошанівку для Бога, на ньому й книжки не вільно положити!

А це хіба зрозуміла річ! Бо й в кожній домівці поважаєш і шануєш почесне місце! Водиться прецінь між людьми, що як прийдеш до кого, то капелюх, чи шапку не кладеш перед самі очі, на стіл, а десь на лаві, а часом й за дверми...

Отже коли так шануєш людей, — то тим більше уважай, щоб гідно пошанувати Бога!

Яка ціль виставлення Найсв. Таїн?

4. І щоб саме цього навчити людей, велить св. Церква вряди-годи виставляти І. Христа на престолі.

Хоче, щоб християне, віддаючи Йому поклін, навчилися заєдно памятати, що Він, сам Божий, присутній у церкві.

Отже навчіться цього і Ви, Мої Браття, при цього-річному св. Богослуженні!

Тепер, коли І. Христос через 12 годин буде виставлений в церкві, віддавайте Йому таку честь, яка Йому належиться. І старайтесь так щиро через цілу годину молитися, щоб Ви могли доступити й відпусту.

а) А хто би з Вас зумів, в часі самої відправи, так памятати про присутнього Христа, щоб й через цілу годину не забув про це і всі слова Богослуження відносив молитвою до Христа, — той через саму таку побожну присутність в Богослуженні міг би вже доступити відпусту, (— якщо виповнив дотого ще й всі інші умовини, що приписані до осягнення відпусту).

Ала це річ тяжка. Бо перш усього не легко то зрозуміти, як слід, ціле Богослуження! А ще й дотого так його розуміти, щоб при цьому молитися до присутнього на престолі Христа!

б) Тож коли хто цього не потрапить, — нехай спробує іншого способу: У цьому часі, як Ісус Христос присутній на престолі, хай прийде до Церкви, клякнє собі десь в кутику і тут побожно молиться сам в собі. Хай собі з книжечки відчитує чито молитви, чито акафист до І. Христа, — а при цьому нехай старається заєдно мати на память, що перед ним стоїть сам Христос-Спаситель, — що стоїть живий Богочоловік і слухає його молитов.

А як хто не вміє читати, той нехай уважно відмовляє молитви, які знає на память. Дотого най розважає про тій безмірно великих ласки, які дав Христос людям.

Дуже важне питання!

5. І нехай розвяже собі ось яке питання: **Що сталося зі мною, колиб Христос-Спаситель не зйшов був з неба на землю?**

То страшно глибоке питання, М. Милі Браття! І довге — довге розважання, — на ціле життя!

Колиб не було Христа, ні Його науки, ані св. ласки поміж нами, — тоді зовсім інакше виглядав би той світ, на якому живемо.

Виглядав би гірше, ніж той поганський світ перед І. Христом, коли то вільно було мужеві вбивати свою дружину, а батькові — своїх дітей! Або жінку й діти продавати як скот, — розуміється, зовсім безкарно! Тоді кожний дбав тільки про себе! Тай лише про-думував, якби то другого обманити, використати та скривдити, — або й в неволю взяти! А навіть, як кому треба було, — то і вбити!

Уявіть собі тепер, якимто страшним пеклом являється такий світ, що в ньому ні справедливості, ні любові, а сама тільки кривда, сама неволя, самі сльози, саме терпіння, саме нещастя!

Кому, як кому, а вже найгірше жилося у такому світі вбогому чоловікові! Не мав би він ні спокою, ні ніякої потіхи! Ніхто не бачив би його сліз, — ніхто на цілісін'якому світі не мав би над ним милосердя! Довкруги нього самі вороги! Навіть родичі тай рідні браття булиб йому ворогами! Бо і вони шукалиб тільки свого добра; лише про себе самих дбалиб і не зналиб, що справедливість, а що кривда, що любов, а що ненависть; не зналиб, що милосердя, а що милостиня!

М. Милі Браття! Колиб так християнє добре усвідомили собі, якимто великим добром є для них всі

тії порядки Христа, — а колиб засували собі знову, які страшні були установи, звичаї та закони нехристіянського світу, — тоді серцем і любовю просто прилипли до І. Христа.

Бо добре зрозумілиб вони, що направду поза Христом нема ніякого життя, — що святою правдою Є Його висказ, що **Він є життям людей!**

О, тоді не легко булоб вирвати віру зі серця таких христіян! Тоді всі христіяне, як оден муж, признавалися тільки до науки І. Христа!

Розважання перед виставленими св. Тайнами.

6. а) В цій молитві перед виставленим І. Христом можете собі ще, М. Милі Браття, **роздирати своє життя і всякі гріхи**, якими Ви І. Христа образили. Можете собі пригадати й страшні кари, від яких Він нас вибавив; — можете проливати горячі слізози жалю та любови, — можете й пригадати собі вічні добра, які вам Спаситель обіцяв.

б) А тоді уявіть собі тую величезну радість, яка наповнить христіянську душу у хвилі, коли Г. Бог прийме її за дитину до вічності свого царства.

Уявіть собі, яке то блаженне життя там, у небі з Богом, з Преч. Дівою Марією і Святыми! Нема там журби, нема терпіння; — там вічне й вічне життя, — безконечне й безмежне щастя!

в) Згадайте у цій молитві й про нашу Батьківщину! Просіть І. Христа, щоби відвернув від нас всякую Божу кару, а щодня зливав на нас святе благословення. Згадайте про потреби нашого народу: Про те, що його болить і чого собі бажає.

Просіть І. Христа, щоб утверджив нас усіх у вірі і не дав нам ніколи затратити її.

Просіть Його, щоб стерг нас від братньої незгоди; щоб зєдинив нас з любовю в одно і дав нам спільними силами стреміти до ліпшої майбутності.

Помоліться за свою родину, — за родичів і рідню, за своїків і чужих, — за своє село і за сусідне.

Помоліться й за ворогів! Така молитва дуже мила Христові.

Згадайте й за померших, що не діждались цього святого дня!

Просіть теж Христа про навернення грішників і про всі потреби християнського світу.

Г) А перш усього, коли так молитись будете до І. Христа, представте собі **Його любов** до нас.

Бо чи найдете нині на світі чоловіка, який схотів би вмирати за другого, — і то не за своєго, — а чужого? Такого ніде не найдете! Оден однісінський Христос так дуже полюбив кожну душу зокрема, що за кожну вмер! І Він заєдно готовий дляожної душі зокрема відновити, — повторити свою смерть!

І робить це! Бо коли саме відправляється Служба Божа, — тоді на Жертівнику відновляється Христова смерть. — Тоді свята Його Кров тайним способом проливається на Жертівнику, а хосен із тієї Жертви йде нераз для одного лишень християнина.

О, — який добрий наш Спаситель! Яка безмірна любов у Його серці! Такого серця не найдемо ні у рідної матери, ні у батька своєго! Такого серця не матиме для нас ні рідний брат, — ні найщиріший приятель!

Молитва.

7. Найдорожчий Наш Спасителю! Ти для нас усім! Ти нас створив і удержануєш при житті, — Ти нас, своїх дітей, виховав! Від Твоєого Серця йде до нас такий жар любові, що хіба малиб ми камяні серця у своїх грудях, колиб Тебе не любили! Ти нам дорожчий, ніж батько, мати й брат, — ніж наше власне життя. Тому прирікаємо, що цілим серцем будемо держатись Тебе! Тільки для Тебе одного і з Тобою самим хочемо жити й умирати, — щоб із Тобою получиться колись на віки у любові!

Так моліться! А Бог миру і любові нехай буде з Вами! Амінь.

VII.

Найбільша заповідь.

(Пастирський лист до Духовенства і Вірних Станиславівської Епархії, зачатий в Станиславові, а закінчений у Львові, в празник Собору св. сімдесяти Апостолів, дня 4. (17.) січня 1901. р.).

Зближається хвиля розлуки...

I. а) „Отече святий, заховай їх в імя Твоє, комохіх дав єси мені, щоби були одно, як і ми; щоби всі були одно, як Ти, Отече, в мені, а я в Тобі, — щоби і вони одно були в нас“. (Йо. 17. 11. 21.).

Така була остання молитва І. Христа, коли перед страстями пращався зі Своїми Апостолами та учениками.

Інакшою теж й не може бути молитва Епископа який мусить розпрацьватися зі своїми вірними!

Рідкий то випадок! Бо духовна звязь, яка лучить Епископа з вірними є з Божої установи такою сильною і тривкою, що хіба з надзвичайної якоїсь причини, і то з виразного приказу Святішого Вітця, може бути Епископ змушеним полищити свою Епархію.

Таке ж мені лучилося. Заледби проминуло півтора року моєї праці в Епархії, а вже з Божої волі та з приказу Святішого Вітця, прийшлося мені покинути Станиславівську Епархію, та обняти львівський владичий престол.

Вправді, полишаючи Вас, не стався я чужим для Вас. **Бо єсмь тепер Вашим Митрополитом.**

Але перестав я бути Вашим **безпосереднім душпастирем**. І цей нинішній лист є моїм останнім пастирським посланням до Вас.

Б) Відчуваю потребу попрацювати з Вами.

Вельми сумна й тяжка то для мене хвиля! А то по перше тому, що для Вас зробив я досі мало, а по друге: що цілім серцем приляг до Вас.

Я так багато укладав собі, як і що, за Божою помічю, маю для Вас зробити! Та досі я нє тільки нічого не вдіяв, але в багатьох ділянках навіть й не почав іще наміrenoї праці.

Тому з острахом питую себе нині: Чи сповнив я свої обовязки?

Бачу багато справ зачатих, а недокінчених, пригадую собі багато обітниць даних, а не сповнених, — тай чимало нових і конечних порядків постановлених, — а не виконаних! Не стало на те все ні часу, ні сил...

Маю таку вдачу, що поміж людьми, з якими живу бодай короткий час, лишаю ціле серце. І кожне прощання — то для мене справді річ болюча!

В тій то тяжкій хвилі шукаю потіхи в молитві. А молитвою своєю рад би я зближитися до останньої молитви Христа...

Нею просив І. Христос для Апостолів і учеників благодаті, — ауважав її річю найважнішою! Бо вона була ціллю Його життя.

Тож і я днесь виaproшу у Бога цього, чого Вам бажаю з цілого серця й що рад би бачити між Вами. Тому й хсчу, щоб ця остання моя nauка до Вас була виразом цик моїх побажань.

Останнім словом — слово любови.

2. Півтора року тому витав я Вас словом любови. І серце мое до нині сповнене горячою любовю, — любовю, якої не мав я нагоди ні висказати, ні ввести в діло.

**Нехайже і останнє слово у хвилі розлуки,
буде словом любови!**

Не пусте то слово! Бож і ціла праця душпастиря має бути пронизана любовою.

Своїм останнім поздоровленням і благословенням, що його на прашання уділяю Вам, як Епископ, хотівб я з неба стягнути для Вас проміння того Сонця любові, — **того Сонця, що ним є Бог.**

„*Бо Бог — се любовь!*” (І. Йоан 4. 8.).

Знаю, що тепло цього Сонця є одиноким ліком на всі Ваші болі. І колиб я міг цим теплом загріти Вас, — то напевно найшов би я той орудник, яким напевно злекшив би усі Ваші злидні та терпіння! Бо здається мені, що саме брак любови є джерелом всякої біди та нужди.

Право і обовязок до любови.

3. Кожна людина має право до любові; має право від усіх людей дізнатися її.

І кривда діється людині, коли замало дізнає її.

Людина має теж обовязок і других любити!

І кривду їм діє, якщо тієї любові не дає їм.

Порівнання: Уявляю собі, що кожна людина, яка зазнала у своєму житті досить любові, — то наче тая бідна, хора дитинка, якій діється кривда.

Так! Здається мені, що кожна людина важко покривджені з приводу недостачі тієї любові від інших!

І на вид тієї кривди, яку так живо відчуває мое серце, хотів би я кожному з Вас винагородити її. Хотів би я розлити на Вас обильний потік горячої своєї крові, — потік горячої любові, яка вспокоїла плач Вашого горя, огріла і розважила Ваші біdnі, занепокоєні та скривджені серця!

По прикладу св. Ап. Павла рад би я перебувати ще поміж Вами, — як тая мати, що кормить і теплом своєго серця грє своїх дітей. (І Сол. 2. 7).

По прикладу св. Ап. Йоана хотів я заєдно повторяти тільки то одно: „Дітоньки любіться!“.

Більшої науки не навчився він від своєго Учителя! Тай і я не бачу у Христовій Євангелії більшої науки, — над науку про любов.

Знаю, що „се є звіщення, котре ви чули від початку, щоби ви любили один одного“. (І. Йо. 3. 11).

Знаю, що „любов є від Бога. І кожний, хто любить, — від Бога родився!“ (І. Йо. 4. 7).

Знаю, що „хто любить свого брата, перебуває в світлі і нема в ньому соблазни!“ (І. Йо. 2. 10).

Знаю, що „по сім спізнають всі, що ви мої (= Христові) ученики, коли любов матимете між собою“. (Йо. 13. 35).

Знаю, що до тих, які мають в собі любов, відносяться слова Христа-Спасителя: „Нагорода ваша буде велика і дудете сина ми Вишнього!“ (Л. 6. 35).

Знаю, що св. Дух каже: „Не будьте нікому нічого винні, — хіба, щоби любити один одного. Бо хто любить другого, сповнив закон“. — Отже любов — се завершення закону“. (Рим. 13. 8. 10).

Отже, щоб цю любов помножити поміж Вами, а через те й хоч у часті причинитись до сповнення Христового бажання, аби всі люди через любов були

немов одним тілом, представлю Вам у цьому останньому своїому посланні:

А) Яка то велика тая Божа любов, що її так горячо поручає Христос і Апостол. А з цього зрозумієто теж:

Б) Яку велику силу найти можете у любови...

А) Велич Божої любові.

Дві сили людської душі.

I. а) Щоби Вам добре вияснити, що то є любов, мушу передовсім пригадати Вам, що в душі маємо дві сили, без яких людина не булаб людиною й нічим не ріжнилася б від звіряти.

Одною силою: — то **розум**, — а другою: **воля**.

Порівнання. То щось подібного, як у тілі маємо: очі та руки. Очі маємо на те, щоб ними перед себе глядіти, а руки, щоб сповнити роботу, яку бачимо очима.

Подібне діється й в душі;

Розумом, наче очима, бачимо. Т. зн: пізнаємо, застановляємося, думаємо...

А волею виконуємо працю душі так, начеб руками. Праця ця полягає у цьому, що хочемо й бажаємо чогось, що розумом ми пізнали.

а) **Розум** має всюди, в кожній речі, продумувати, що і як є. Тому кажемо, що розум є для правди. Бо ціллю його: пізнавати правду, — так, як ціллю очей: по-правді бачити речі.

б) Зновуж **воля** тягне нас до всього того, що розум пізнає, як справедливу та добру роботу душі. І тому кажуть, що **воля є для добра**. Т. зн. воля є на те, щоб хотіти та бажати добра, — так, як руки маємо на всяку справедливу та добру роботу.

У кожній праці, яку сповняє християнин, можете найти те, про що я Вам говорив.

Приклад: З весною усвідомлює собі газда, що час уже зорати рілю і засіяти її. І каже до жінки: „Завтра піду в поле орати“.

Розумом зміркував, що добре буде зачати роботу. А коли це вже пізнав, — тоді вже **його воля** береться до того, що йому добрим являється; хоче вже **виконати** цю роботу.

Таке саме діється у кожній речі.

Насамперед йде розум, а відтак воля. А коли розум у якісь справі **помиляється** та не добре розбирає, що і як, — тоді вводить у блуд й волю.

Приклад: Таке буває напр. у піяка, або розпустика. Хватається такий бідний чоловік гріха, як чогось доброго.

А чому?

Бо дурний розум помішав у його голові порядок! Представив погане піянство, чи мерзенну розпусту, як **річ добра!**

Колиб так розум ніколи не помилявся, то й волі лекше булоб вибрати саме добро!

Але розум наш дуже слабонький! Не має сил на те, щоб піznати усю правду і недалеко бачить перед себе. А дотого він ще й зіпсований через гріх людської природи, — через гріх, що увійшов у нашу кров і кість уже від хвилі, як наш прародич, перший чоловік, Адам, не хотів сповнити Божої волі і стратив через те ласку у Бога. Від тієїто хвилі зіпсувався у нашій душі порядок. Розум не уміє і не може вже добре провадити волю; — не всілі він заєдно поправді показувати її, що добре, а що зло. А воля не вміє добре слідкувати за розумом.

А навіть тоді, коли розум й не помиляється, — навіть тоді ще зуміє нераз воля викрутитися від того,

що розум показує її, як добро, — а береться за те, що собі злюбила, хоч воно добром й не є.

Опіріч того мало є річей на світі, у яких розум докладно й всесторонньо бачив би саме добро, так, щоб уже **конечно** тягнула до цього добра й воля.

Нераз те, що є добрим для душі, — є **прикрим** для тіла, а знову те, що дододжує тілові, — те шкодить душі.

Інша знову річ доброю є **нині**, — але вже вкоротці стається шкідливою. Або здалека виглядає, що добра, а зблизька показується, що зла.¶

Іще інша річ доброю є **у малій кількості**, а як її за много, — тоді стається страшно шкідливою!

Приклад: Добрим є **вогонь**, коли огриває піч та варить страву, — а який він страшний, коли лютує пожаром!

Доброю є вода до пиття, — доброю теж, коли у ній купатися, — але яке велике нещастя наносить та сама вода, коли повінню заливає поля, села та міста!

Добром є **багацтво**, здоровля й сила, — якщо тих дібр уживається вміло. Але коли хто уживає їх на Божу образу, а тим самим й свою вічну погубу, — тоді, очевидно, приносять вони людині не добро, а страшне нещастя!

І так у всіх речах! **Бо нема й не може бути на цьому світі такого добра, яке всесторонньо та безоглядно заспокоювалоб усі бажання людини.**

Людина наділена свободною волею.

2. Томуго й заєдно користується людина **свобідною волею**; як сама собі хоче, так й по своїй вподобі жися. Примусу на людей Бог не накладає!

А коли накладає свій св. Закон, — то лишає лю-

дині повну свободу, — так, що може вона держатися дороги, яку показує її Божий Закон, — або й... відступити від неї тай грішти!

Може очима своєого розуму глядіти на Божу правду і своєю волею хотіти Божого добра, — але може й... відвернути свій розум від Божої правди, тай дивитись лише на те, що догоджує тілові і цього одного хотіти та бажати... Кожної днини та в кожному ділі своєго життя вибирає собі людина те, що хоче, — те, що її найбільше подобається.

Коли є вона совісною і боїться Бога, — тоді подобається її більше Божий Закон і радше волить виповняти його, (— хоч нераз із трудом і прикрістю, —) ніж напр. упиватися, красти, чужоложити, — хоч це все догоджує його тілові:..

А навпаки: Якщо християнин зовсім не дбає про свою душу та Божий Закон, — тоді більше до вподоби йому догоджувати собі самому, ніж держатися Божого порядку, — хоч й знає, що вслід за гріхом йде й страшна кара.

Приклад: Якто може людина користуватися при кожній нагоді своєю свободною волею та робити, що хоче, це найліпше зрозумієте з повищого прикладу про рільника, що то з весною йде до своєї роботи. Він зміркував, що треба би тепер зорати та засіяти, — зрозумів, що це є добре. Але то робота важка для нього! Лекше тай може й миліше булоб йому поїхати до міста на ярмарок, або й піти до коршми і там упиватися горівкою, — хоч знає, що тим чином стягнувб на себе Божу кару...

Отже має свободну волю, або чесно працювати та сповнити свій обовязок супроти жінки й дітей, або догоджувати своєму тілові піянством та розпустою.

І якщо це людина совісна, — то більше полюбити свій обовязок і свою працю, ніж піянство — тай з місця прожене всяку думку, що спокушувалаб догоджувати собі своїм пристрастям.

Але легкодушний чоловік, що зовсім не дбає про душу та Бога, волітиме коршму, ніж сумлінну, чесну, христіянську працю.

Як бачимо: оден і другий тут свободний; — оден і другий може зробити, що схоче. Але оден вибере собі сповнення своїх обовязків, — **вибере Боже добро душі**, а другий вибере догоджування собі самому, — **вибере пусте та хвилеве добро тіла**.

У чому полягає ціла мудрість життя?

3. Одначе заєдно так є, що чим ліпше пізнає розум справжнє добро, тим більше й воля тягне до цього добра. І колиб існувала на світі якась річ всесторонньої безоглядної добра, а розум її такою пізнав, — тоді не могла воля не рватися до неї. Бо воля заєдно душкується всюди добра, — навіть там, де його й зовсім нема.

Коли воля тягне людину до чогось, то кажеться, що людина це любить.

А кожний христіянин заєдно любить це все, що йому являється добром, а не любить цього, що йому видається недобром. А як до чогось злого береться, — напр. до піянства, людської кривди, сварні, чи проклонів, — то тільки тому, що дурний розум добром уважає те, що є злом.

Ціла мудрість життя полягає в цьому одному, щоб любити те, що направду є добром. І хто зумівби так любити лише справжнє добро, — той був би наймудрішим і святым чоловіком.

А тим справжнім добром, — то те все, що веде до Бога!

А найбільшим, найсовершенішим і безоглядним добром — то сам Г. Бог.

Й така людина, що шукалаб тільки справжнього добра, любилаб Бога надівсе. — Бо Бог є добром понад усе.

З цього бачите, що ця найважніша Божа Заповідь: „Люби Бога з цілого своєго серця“! — не є нам чужою. Бо вже з природи має людина таку силу, що її тягне до всього доброго.

А що Всевишній Бог є найліпшим добром, — тому вже зі самої природи тягне ця сила людину до Бога.

І людина живе тай існує на світі якраз на те, щоб Бога надівсе любити! Тому не вспокоїться серце чоловіка, аж доки не спічне у Бозі!

Й чим ліпше буде людина знати, яким то добром є Бог, — тим більше Його любитиме!

Як доходимо до пізнання Бога?

4. Але знати Г. Бога, — то річ трудна. Бо Господь Бог, — хоч й всюди присутній та дуже близький нам, — є таким безконечно великим, що наш людський розум за слабий, щоб Бога добре піznати. До Його пізнання прийти можемо тільки через ті речі, які походять від Бога.

Коли людина погляне здоровим розумом на цей світ, — то всюди бачить гарні й добрі речі, які служать йому і потрібні до життя.

Ростуть на світі всілякі зела, що служать як корм, або ліки людині, дерева, що з них виробляють потрібні до життя речі й що служить на опал людських

помешкань, — трава, що нею худібку кормимо... І вода, і вогонь і камінь, — все те на услугах людини.

Потрібне і те сонечко, що нам гріє, і та землиця, що нам хліб дає, і той місяць, і ті зорі, що світять у ночі.

І як би так хотіти вичислити всі ті речі, що чоловікові потрібні і для нього є добре — то, думаю, не легко це прийшлося б зробити. Бо скрізь по цілісному світі, вони є! Всюди панує мудрий, Божий лад, без якого не могли б ми навіть й жити!

Ба, — а звідки ж ці всі добре речі та цей мудрий лад походить?

А вже, що не зі себе самого!

Бо нема на світі такої речі, що існувалаб сама від себе. А все, що є, опирається на чомусь іншому і від чогось іншого бере свій початок.

Ось візьмім під увагу **напр. найдоскональніше сутворіння**: — людей. Кожного з нас зродили родичі, — а до життя потрібно нам всього. Й тому залежне наше життя від землі, від звірят, від ростин і т. п.

А знову земля, на якій живемо, залежна від сонця, а сонце від зір, а тій зорі від інших зір... І т. д.

А цілий всесвіт мусить мати **Творця**, що покликав його життя.

Отже мусить бути Господь Бог, що рядить цілим світом. Сам від нікого не походить, від нікого не залежить, — а від Нього все залежить, й походить. І на Ньому все опирається...

А пізнавши Бога, мусимо Його полюбити!

5. Бог джерелом всього, що гарне і добре.

а) Від Нього каміння має тулю силу, якою нам служить, а зілля та все, чим може нам і звірятам слу-

жити: — кормом і ліками. Від Нього силу має і вогонь і вода, — від Нього сонце одержало тепло... А сонце і зорі Ним сотворені і на Ньому опираються.

Він й нам дав життя. — Він сотворив наші душі і з дня на день удержане наше життя. Він на кожному кроці окружає нас батьківською любовю.

І якже не любити Його?!

Порівнання: Коли побачиш, Братья, на небі велику заграву, то знаєш напевно, що це знак великої поїзди; хіба нерозумний, або дитина цього не знають! — А як бачиш, як з комина виходить дим, — то Ти готовий присягнути, що в хаті палиться у печі.

Отже так само, коли споглянеш на цей широкий світ і побачиш в ньому стільки добра, й стільки краси, — чи ж не ясно тоді Тобі, як на долоні, що добрий Бог нами опікується, — що Він всім рядить і про все продумує?!

А коли вже сам розум переконує Тебе, що Бог такий добрий, — що сто разів ліпший від усього, що є доброго на світі, — тоді й мусиш сто разів більше Його любити, ніж усі ті добра, що їх Він Тобі дав...

Мусиш Його любити, бо Він перший Тебе полюбив. І без числа доказів дав Тобі, що Тебе направду любить! Все, що біля Тебе і все, що служить Тобі, — все те є доказом тієї любові.

Б) Вправді гірким є життя людини, і неодно болить його! — Але причиною того всього є найчастіше таки лукаве серце її самої! Оден другому кривду за подіває і псує Божий лад любовий...

А й сам Бог нераз допускає терпіння. **Бо і терпіння можуть чоловікові вийти на добро!** Нераз остереже терпіння від гріху, нераз приведе до опа-

мятання, — нераз станеться навіть нагодою до великої заслуги!...

Тож і батько вдарить часом дитину, — розуміється, не зі злости, а зі щирої любови.

Так само і Г. Бог: **Навіть тоді, коли зісилає терпіння і карає, — робить це з любови.**

Бо Він безконечно добрий.

І цілісінський світ, — усі соторіння свідчать про цю Його доброту.

Але те все, що я вам тут розказав про доброту Г. Бога, іще нічим не є в порівненні з тим, що зділав для нас Г. Бог через Своого Єдинородного Сина, що Його зіслав до нас в особі І. Христа.

Найбільший вираз Божої любови.

6. Коли перші родичі згрішили і відпали від Г. Бога, — тоді і вони самі, і всі їх потомки нашлися в небезпеці найстрашнішого нещастя: **вічної погибелі.** Й тоді то, Г. Бог, не могучи у своїй безконечній любові, знесті виду погибаючого людського роду, заразже постановляє спасті його чудодійним промислом своєї Премудрости.

Насамперед приготовляє людей на це діло спасення, а накінець сповняє його.

Сам Бог сходить тоді з неба на світ поміж людей, щоб їх рятувати. Став чоловіком, — приходить служити людям, — ділить з ними їх життя, їх працю, їх труди...

Жив з людьми, як оден із людей. Як ремісник, тяжко працює враз із тими, що рівно ж тяжко заробляють на кусник хліба; терпить спрагу, голод і холод, безсонність та убожество. Не дбає про свій спочинок і йду, наражається на всякі кривди та несправедливості, — а шукає тільки одного: **добра і спасення**

людей. В серці Його жевріє любов, що не дає Йому спочати...

Всіх любить, — й за всіх терпить.

Не потребують вже люде далеко шукати Бога, — вже наочно можуть про Його любов переконатися...

Не потребують вже з великим зусиллям здійматися своїм розумуванням від створіння до Сотверителя! Бо Предвічного і Безконечного бачуть вже між собою! Бачуть Його в подобі чоловіка і з Ним розмовляють... Від Нього самого вже чують, чого бажає, і що для них готовий Він учинити. Дивляться на Його працю й на Його труди; можуть щодня Безконечного і Предвічного запитувати...

Любов Бога супроти них являється для них уже не річю високою й далекою, — але почуванням брата до брата. Й любов супроти Бога, Найвищої Істоти, приирає вид любови людини до людини, брата до брата...

А Христос-Бог, „*полюбивши своїх, ищо в світі (=людей), — до кінця їх полюбив!*“ (Йо. 12. 1.) І життя Своє за них віддає!

Підносить голос проти зловживань, а фарисеям явно витикає їхню облуду. А коли ж вони, розярені за це на Нього, приивають Його до хреста, приймає добровільно смерть — і її, як жертву, приносить Небесному Вітцеві за спасення людей.

А щоб усі люде, — люде всіх часів, і всіх народів, — мали незбитий доказ, що Його любов відноситься до кожного зокрема, — установляє перед Своїми Страстями **Св. Тайну Евхаристії**, безкровну Жертву Служби Божої, щоб у ній стільки разів відновляти Свою смерть, — скільки разів самі люде схочуть цього...

Так! „Більшої від сеї любови ніхто не має, щоби хто свою душу положив за своїх другів!” (Йо. 15. 13.).

Велика й рідка то любов: — віддати життя за приятеля!

А безмірна й справда Божа то любов: — всіх людей, і кожного зокрема уважати таким своїм приятелем, щоб за нього, т. зн. за кожного чоловіка зокрема, — бажати пролити кожної хвилі і всяким можливим способом свою кров...

Два рази природною смертю вмирати людина не може. Але Бог, що всилі й чуда творити, може найти якийсь спосіб, — спосіб таємний і такий високий, що перевищує людський розум, — яким жертва смерти повторилася. А вчинити це — то **непомильний знак найбільшої любові**, — любови готової й на жертву життя, — любови, стільки разів піднесеної до вищого ступня, скільки разів ця готовість на смерть повтаряється!

Такою саме любовю полюбив Христос людство! — Такою є Божа любов супроти нас!

По всіх церквах, — у всіх селах і містах відновляється щодня, в часі Служби Божої, **Безкровна Жертва Христової смерті**. І тут мають всі християне, — всі ті, що признаються до Воплощеного Бога Христа та приймають Його науку, новий доказ безмірної Божої любові для людства.

Нашим обовязком: віддати серце за серце!

7. Тож й не диво, що своїм першим і найважнішим обовязком уважають християне: **любити Бога понад усе**, — цілим своїм серцем і душою. Бо Бог перший їх полюбив. І хіба людина **о камінному серці**

не відплачувалася б Богові любовю за любов, одержуючи від Нього такі дари!

а) Але хочаб й не давав Христос людям стільки доказів любови, — хочаб й чужим був для них, — то всетаки кожний безсторонній чоловік мусів би полюбити того ідеального чоловіка, понад якого не видало людство ні більшого, ні лішого. Навіть не християне, — люди, що не признають Христа Богом, — навіть і вони мусять признати, що Його життя та любов супроти людей заслуговує на подив. І признають, що це був чоловік ідеальний, — чоловік, що о цілі небо перевищав всіх інших людей, яких тільки видав світ, — чоловік, що в порівнанні з найбільшими фільософами, законодавцями, організаторами та реформаторами світу, є справжнім великаном.

б) Але ми, християне, знаємо, що Христос не був звичайним чоловіком, — а Богом, — як це сам Він про себе багато разів свідчив, — як це про Нього, на тисячу літ іще перед Його Різдвом, писали Пророки, — яким проголошували Його Апостоли, — яким визнавали Мученики, — яким проповідали Його церковні Вітці всіх віків, — яким накінець визнає Його й цілий християнський світ, повторюючи з Апостолом Йоаном: „Кожний дух, котрий визнає, що Ісус Христос прийшов в тілі, є від Бога, а кожний дух, що не визнає Ісуся (що прийшов в тілі), не є від Бога. І се є антихрист, про котрого ви чули, що йде, і тепер є вже в світі“. (І. Йо. 4. 3.).

Безконечно добрий Бог є гідний найбільшої любови.

8. Але Бог, уже через саму Свою безконечну природу, такий добрий і так дуже заслугує на нашу

любов, що хочби й не був вчинив нам того всього, що вчинив, — то гідний, щоб Його заєдно любити понад усе, — гідний через те саме, чим Він є сам в собі.

а) Ніхто зі смертельних людей не бачив іще Бога таким, яким Він є сам у собі. „Бога ніхто не бачив ніде!“ (Йо. 1. 18).

Г. Бог, у Своїму найвищому житті, — житті, де на Престолі Своїї слави перебуває в Трійці та „*мешкає в неприступному світлі*“, (І. Тимот. 6. 16), є так безконечно добрим, — такою, просто, **самою доброю**, — що колиб зперед наших очей впала заслона, яка закриває перед нами Його лице, — то душа сама на вид Його краси та доброти запалала такою любовю до Нього, що зараз злетіла в небо! Не хотіла б уже жити на цьому світі; покинула смертельне тіло, щоб раз на завсіди отриматись із Богом.

Святі Богоугодники, хоч й не бачили Божого лиця, а лиш у молитві зближалися до Нього, — коли так часто і глибоко застиковлялися над тим, що знали вже про Божі прикмети та досконалості, — тоді так дуже серцем цілим рвалися до Бога, що одиноким їх бажанням на світі було як найбільше й як найдовше молитись до Бога.

А навіть смерти собі вони бажали! Бо вона мала їх увільнити від усякого небезпеченства гріху та злучити на віки з Богом.

Так наприклад: великий Апостол Павло каже, що бажає розлучитися від тіла, щоб перебувати з Христом. — „*Маю бажання розвязатись (від тіла) — мовить, — „і бути з Христом, бо се далеко ліпше*“ (Філіп. 1. 23).

А оден пустиножитель, як почав у вечір молитву від слова: „*Боже безконечної доброти!*“, — так і ли-

шився на цьому слові... Через цілу ніч розважав над цими словами і щойно рано ясне сонце перервало йому це довге та солодке розважання над Божою добротою.

б) Тієї то доброти Божої ні Святі, ні Ангели не можуть навіть зобразити словами.

І хоч би нам усе розказали, що лишень зумілиб про цю Божу доброту сказати, то це ще нічого не виявлялоб із того, що вони бачуть, оглядаючи Бога „лице в лиці“. (Так само, як і ми не потрапилиб засувати сліпому, щото таке сонце, коли він ніколи не бачив його!..)

Святі та Ангели в небі бачуть саму Божу природу, — бачуть Бога таким, яким Він сам в собі. Бачуть Бога-Отця, Бога-Сина і Бога-Духа Святого, але величі Божої своїм розумом і серцем обняти не можуть.

Вона перевищає їх поняття.

Перед їх очима заєдно щось укрите з безконечної глибини Його природи.

Оглядаючи Бога лице в лиці та дивлячись на Нього, як безконечне Добро, вони немов посідають Його. А це сповнює їх таким щастям, що нічого більше не бажають.

Безконечним Добром тішаться заєдно; — й ніколи не можуть Ним натішитись.

Й ніколи не можуть навеличатись Бога. Бо вони не всилі обняти Того, що є Безконечним.

Божої доброти не всилі висказати, ні зобразити.

9. А коли хто зі смертельних людей на цьому світі скоче представити собі Божу доброту, або про неї розказати іншим, то, очевидно, без порівнання ще

тяжче, — сто разів тяжче йому найти таких слів і порівнань, які змалювалиб цю безконечну Божу доброту. І все те, що скаже й що подумає про Бога, — все те більше ще неподібне до Нього, ніж напр. якийсь образ сонця, — до справжнього Сонця.

Порівнання: а) Нехайно який мальляр зобразить нам сонце, таким, яким воно є!

Не потрапить цього!

Бо все, що вималює, не буде подібне до сонця,

В цій картині не буде ні світла, ні тепла. А справжнє сонце — то саме світло, — само тепло!

Тож і я, — хочби й як оповідав Вам про Божу доброту, — то все, що розкажу, — таким далеким буде від того, чим є поправді Бог, що навіть подібнішим до сонця буде це чорне колісце, яке на папері, чи полотні, зображує сонце, ніж моє представлення Бога!

б) Бог є так безконечно добрым і гарним, що вся краса і все добро цілого туземного світу та неба є лишенъ далеким відблеском Його святої природи. Все те сто разів нужденніше супроти Бога, ніж якенебудь найслабше та найменше світло супроти самого сонця!

Погляньте на Божий світ у темну ніч, коли на небі нема ні зір, ні місяця. Коли заледви — що якусь яснішу хмарку можна доглянути на небозводі...

Звідки взялося це маленьке світло в хмарі?

Від сонця!

Але цього світла так маленько! — Ледви — ледви замітне воно!

А тепер порівняйте те світло темної ночі з ясним світлом соняшного дня, — коли сонце стоїть над нами в саме полуночі.

А ще, якби так можна дістатися на саме сонце, у саму середину того величеського світила, — тоді напевно усе світло на землі являлося просто нічим, у порівнанні з тим світлом, яким є воно там, у самому своєму джерелі, — на сонці.

Те саме подумайте тепер про доброту Г. Бога.

Якби там хто міг зібрати з цілого світу все, що добре і гарне та порівняв його з тим, чи є Бог сам в собі, — то переконався, що у всьому дочасному сотворенні, разом зібраниому, менше ще відблеску Божої краси, ніж відблеску сонця у тій хмаринці, що й ледви замічаєте на небі у темну ніч.

Все, що тільки існує на світі, — все те вийшло з Божих рук; — все те покликав Г. Бог одним тільки всемогучим словом.

А стільки добра має все те у собі, скільки одержало від Бога. Але, хоча Бог дав це все наче зі себе самого, — то одначе ні на волос не зменшилось те, що Він має.

Бог міг би щохилі творити нові сонця, нові зорі і нові землі, — так, що і кожному чоловікові міг би віддавати для його ужитку таку землю, як та, на якій живемо і таке сонце, яке нам світить. А таки ще не видав би нічого з того, що сам має.

I так заєдно: хочби як багато помножувати думкою всього того, що гарне та добре, — то ніколи не осягнулося чогось такого великого й світлого, що могло б зрівнатися з Богом. Завсіди позістане Бог без кінця й міри кращим і ліпшим, ніж все те, що Ним сотворене.

Таким уже з роду те людське серце, що тягне до всього, що гарне й добре, — хоч нераз цього

добра і дуже маленько, — хоч часом те добро й неправдиве, — позірне лишень...

А коли так, то чому не малоб серце рватися до того Бога, що є джерелом всього добра, а сам безкочечно добрим і гарним? Й якже, знаючи Його, як такого, можнаб Його не любити?

Так, Браття! Людина, що здає собі справу, як дуже Бог полюбив її і скільки вчинив для неї, — а дотого, людина яка хоч трохи зрозуміла, яким добрим є Бог сам у собі, — не може не любити Його!

А коли вже Бога полюбить, тоді милим йому являється все, що до Бога належить, що до Бога веде й що Богові миле.

Тоді дорогим та милим йому і **Боже Слово**, через яке ліпше пізнає Бога, — і **Божий Закон**, у якому виражена Божа воля, — і **молитва**, якою з Богом розмовляє...

Миливий йому і **кожний** чоловік, бо в ньому пізнає Богу дитину.

Такто любов Божа просвічує ціле життя чоловіка.

А головно просвічує вона взаємовідносини людей до людей.

Веде людей до взаємної любови, до якої вже з природи мають вони наклін.

Б) У любові — найбільша сила людини.

Почування любові вроджене людині.

I. а) Люде так уже зі своєї природи звязані зі собою, що без товариства інших людей не можуть обійтися. Життя кожної людини так звязане зі життям других, що само собою ніяк не всилі існувати.

Порівнання: Так, як ростина черпає життя з коріння, зі землі, — так й людина серед людства: — доти живе, доки держиться (своого кореня): — суспільства. І так, як ростина, відірвана від коріння, сохне, — так само гине й людина, відірвана від (своєго середовища): — людей.

А тією силою, що вяже і споє людей зі собою, — то саме природна, несвідома любов.

б) Спільне добро чинить з людей одно тіло, а якраз те спільне добро є основою всякої лісбови.

Почуття й свідомість цього спільногодобра, яке лучить людей, веде чоловіка до зрозуміння, що загальне добро — то його власне добро, а біжні його — то наче він сам! І тому тією самою любовю, якою сам себе любить, мусить любити й ціле людство.

в) Дотого всі люди на цьому світі становлять одну родину. І чоловік до чоловіка так подібний зі всіми добрими та лихими чертами людської природи, що в кожному чоловіці бачимо образ нашої власної істоти.

Тому булиб ми самим собі ворогами, колиб не любили людської природи, — учасниками якої ми саме й є.

Г) А додаймо ще, що з природи ми вражливі на все те, що інші відчувають. Людські серця так тісно зі собою повязані, що кожне ворушення одного серця вправляє в рух усі інші; відгомоном відбивається об другі серця, наче той гомін дзвонів, що мчиться по філях повітря...

Тому людина, свідома своєї людської пророди, не може не бути приятелем людей!

Отже нема між людьми більш елементарної сили, ніж любов; — вона загально людська!

Самолюбство — джерелом ненависті.

2. Й ця загально людська любов не булаб рідкістю поміж людьми, колиб не ділила їх від себе пересадна і зле понята самолюбов, — любов себе самого; — колиб люде не вважали часто своїм добром того, що противиться добру інших людей.

Ось із цього то повстають роздори, ненависті та війни... — А вони стаються тим загальнішим явищем, чим менше поміж людьми загальної свідомості того, що є для людей правдивим, єдиним добром.

І чим більше люде відвертаються від вищих, загальніших, моральних дібр, — а звертаються до дібр матеріальних, — тим більше розходяться; — тим менше поміж ними любови.

Люде, ідеалом яких є догоджувати собі та дізнавати приємностей одної хвилі, — люде, що шукають своєго щастя в похотях, багацтвах й славі, — люде, „котрим Бог — чєрево“, — як каже св. Павло, — (Філ. 3. 19). — тії люде перестають почуватися до

солідарності з іншими людьми. Вони стаються для них чужими та перестають їх любити.

Ось до якого низького, матеріального та пристрасного поняття про світ і людей склонюється зіпсована через гріх людська природа!

А що таке понимання світу та людей чоловікові звичайно подобається, — то людство чимраз частіше ним кермується. І замісць стреміти до чимраз більшого з'єдинення, — воно поспішно чимраз більше котиться по похилій площі до чимраз більшого упадку та розкладу. Розбивається на самолюбні атоми й чимраз більше затрачує свідомість єдності та любові.

Христос — рятунком від загибелі!

3. На тійто похилій площі до загибелі задержує людей від упадку I. Христос, Спаситель світу. Розєднаних дюдей зєднує і вяже зі собою своїм законом, — законом любові.

Опираючись на цьому всьому, що в людській природі здорове та правдиве, поправляє і усуває все те, що хоре і ложне. Людей відводить від матеріального поняття добра, а натомісць звертає їх увагу на добра вищого ряду, — на добра спільні цілому людству.

Учить людей не цінити й не уважати своїм добром того, що розділює, — що переминає і нетривале, — а показує ім ідеали вищого, тривалішого щастя.

Словом: Ціла наука Христа звернена в цьому одному напрямі, щоб поконати у людстві безправство самолюбства, а зате довести його до любові, — і у ній його закріпити.

Уважаючись справжнім братом і приятелем кожної людини зокрема, — так тісно лучить Христос своє добро з доброможної людини, — так тісно зєдиню-

ється з нею, що в Його думці людина — то друге „Я“
Його, — другий Христос.

І щонебудь хто чинить для Христового брата, —
той це самому Христові чинить!

**Хто кривдить людину, — той Христа самого
кривдить! А хто любить людину, — той і Його
любить...**

„Істинно кажу вам, о скільки ви се вчинили одному,
зі сих моїх найменших братів, — мені вчинили“!
(Мт. 25.48).

Христос радіє радістю кожної людини. а сумує
смутками її. Сам носить навіть тягар! її та приймає
на себе заслужену нею кару! А тільки й про те одно
дбає, щоб людина жила й перебувала у Його любові.

„Я вас полюбив; (тож і ви) перебувайте в моїй лю-
бові!... (І ви) перебуваєте в моїй любові“. (Йо. 15. 9-10).

„Перебувайте в мені, а я в вас“! (Йо. 15.14) — мовить.

Таким чином є Він для людей життям, дорогою і прав-
дою. — „Я є дорога, правда і життя!“ (Йо. 14. 6.)

Він їхнім світлом, Він їхнім воскресенням! „Я є
воскресення і життя“! (Йо. 11. 25)

Християнська самолюбов опирається на любовь ближнього.

4. І тим почуванням та успосібленням Христа пе-
ренимається кожний, хто лише є ширим серцем прий-
має Його святу науку. А вона вже сама зі себе, без
огляду на приклад Христового життя, усуває з поміж
людів те все, що їх ділить та ворожо до себе настроює...

Приймаючи науку І. Христа, уважає людина своїм
справжнім, єдиним і найбільшим добром: **вічне спа-
сення і все те що веде до нього.**

А дочасні добра, за які саме зводягь люде таку

завзяту боротьбу, тратять в очах справжнього християнина цілу свою вартість. Вартоють вони для нього лишень остатілки, оскільки помагають йому досягнення найвищої ціли.

Християне, що йдуть слідами обявлених правд, є більше склонні давати, між брати. Вони не тільки далекі від цього, щоб чинити другим кривду, — а ще зі своєго добра дають іншим. Бо знають, що тим способом зєднують собі вічну нагороду.

Іхня самолюбов полягає лише на цьому, що бажають собі вічного щастя, а на цьому світі Божої ласки, потрібної саме до досягнення цього щастя. А така самолюбов не тільки, що не противиться любови близнього, а ще на ній опирається.

Бо любов близнього — то саме та дорога, якою християне йдуть, щоб досягнути вічне спасення.

Христос — понукою до любови близнього.

5. а) Наука І. Христа, відвертаючи людей від всякого гріху, привертає їм первісне природне здоров'я і тим способом розвиває у них вроджене їм почування, що всі люди є собі братами, — членами одного тіла, одної родини.

б) Та ще сильнішою понукою до любові для християнина, — то сам приклад Христа, що заєдно стоїть перед його очима.

Хто привик глядіти на Бога-Чоловіка, розпятого на хресті за людей, — хто щодня немов оглядає, як Кров Його ллєється з хреста, той мимоволі переймається любовлю близнього. А розмовляючи в молитві з Христом та розважаючи його науку й приклад його

життя, засвоює собі християнин Його спосіб бачення речей. Тим чином стається до Нього подібним, — а тим самим й вчиться від Нього любити людей.

Учиться з любовю глядіти на світ, бо на першому місці бачить в житті Христа та Його науці: **чоловіко-любе.**

в) А опріч того всього спонукує християнина до любови ближнього ще **й вдячність та любов**, які мусить відчути супроти Христа.

Так! Хто з християн хоч у часті усвідомить собі велич любови, якою Христос особисто його полюбив, — той мусить Його, свого Спасителя, цілим серцем полюбити, як свого найбільшого приятеля і брата, — той мусить вдячністю та любовю відплачуватися Йому за все, що від Нього одержав. (Хіба, що вже **камінне серце** буlob у цього чоловіка!...)

А хто вже раз дійшов до любови Христа, тому дорогим стає все те, що й Христові дороже, — той любить те все, що й Христос любить.

Такою мусить бути кожна любов. Вона вяже серця в одно, переливаючи зі серця до серця кожне почування й кожне бажання.

Отже з якоїнебудь сторони глядітимемо на Христа Спасителя та Його науку, то побачимо, що вона в першій мірі веде людей до любові.

Любов, — як мірило християнства.

6. І по ційто чесноті пізнається християнина: „*По сім спізнають всі, що ви мої ученики, коли любов мати неете між собою*“ (Йо. 13. 35).

а) Отже чеснота любові є мірилом християнства у кожній людині. Так! Остільки саме хри-

стіяний направду перенятій наукою Христа, оскільки любить ближнього.

А хто ближнього не любить, той, хочби був й охрещений, не є справжнім християнином.

Бо хто не любить брата-ближнього, — тому чужою й наука Христа. Той і Бога не любить, і Христа не любить! „Колиби хто сказав: „Люблю Бога, а своєго брата ненавидівби, — той лгун!..“ А сю заповідь (любові) маємо від Нього, щоби, хто любить Бога, любив і своєго брата“. (І Йо. 4. 20—21).

Такий то у нас, християн, закон! Хто любить Бога, — той любить теж і своєго брата!

б) Ця любов обнимає усіх людей, — навіть й ворогів! „Любіть ворогів ваших і добре робіть (їм) і позичайте, нічого за те не сподіючись“. (Л. 6. 35). Отже лишень така любов є направду християнською любовю, — лишень така любов єднає, а не розділює, — лишень така любов веде до того зєдинення людства, якого так дуже бажав собі Христос, коли просив Бога-Отця: „щоб (усі) були одно“! (Йо. 17. 11.)

в) Не такою є, очевидно любов самолюба, получена зі змисловістю. У такій „любові“ люди шукають тільки себе самих і тільки самим собі дододжують.

Тому несправедливо й „любовю“ називається таке почування, яким чоловік шукає у своєму ближньому тільки своєго добра, — коли каже ближньому лишень собі самому служити!

В такій „любові“, а властиво в такому самолюбстві, близній не є братом! — Не є навіть й чоловіком! Він є радше тут мертвим предметом, що має лишень служити до самолюбних цілей.

Така любов не веде до пожертвування, бо вона захланна на власну користь!

Вонаж не має на оці добра свого брата, а тільки своє власне добро!

А християнська любов ближнього бачить у ньому не свій хосен й не прикмети собі милі. **Хто по християнськи любить**, — той не для себе любить, але для ближнього, — для спільногого нам усім Спасителя-Христа, — для спільногого нам усім Вітця Небесного, що на небі...

Приклад: Поставлю Вам, Браття, перед очі першого-ліпшого християнина і спитаю: „Що, хто з Вас у ньому замічує“?

Оден завважає (може) в першій мірі, що він багатий та письменний. — Або противне.

Другому кинеться у вічі може перш усього згіст, краса, лице, очи...

Третий подумає зараз про якусь може кривду, якої дізнат від нього...

Іще інший знову бачитиме лишень кожух, чи сірак, у який одягнений він... Отже всіляко судитимете про нього, а мало хто з Вас, — а може й ніхто не зверне уваги на те, що найважніше...

Бо людину творить властиво не те, що очима на неї бачиш! Це лишень зовнішна її частина.

Є в людині ще щось важнішого, — а саме **безсмертна душа**, — душа, за яку Христос пролив свою Кров.

А на цій душі є незатерта печать св. Хрестення, — слід тієї саме Христової Крові!

А може є іще й **Божа ласка**, через яку ця душа стається дитиною Божою...

Чи чужинців, інновірців і ворогів теж любити?

7. а) А чи чоловік цей, якого я представив Вам, чужий для Вас? — спитаю.

„А, так!“ — скаже дехто з Вас: „Чужий!...“

Та ні, Брате, — не чужий він! То-ж ріднісінький Твій брат! — То теж син убогих батьків, — то теж людина одної з Тобою крові!

А дотого то брат Твій в Христі! І тому маєш його любити, як брата...

б) А хочаб цей чоловік й не був християнином, — то таки він Тобі братом!

в) Хочаб навіть й ворогом був, — то всетаки Христос його любить і хоче його спасення.

Поглянь тільки на нього християнським оком, — оком віри, — а зрозумієш, як маєш його любити! І тоді по християнськи бажатимеш для нього справжнього добра.

Кажеш, що він скривдив Тебе?

То можеш упімнутися за свою кривду, — навіть й перед судом, як що цього конечно требаб було...

Кажеш, — що настає на Твоє добро?

Можеш своєго боронити, — одначе так, щоб заховати супроти нього любов. Тому не смієш йому бажати зла, — не смієш живити в серці злости та завзятості, — не смієш клясти, — проклинати!

Братя, — Браття! Заклинаю Вас Богом живим: закиньте всякі проклони та всякую злобу!

Не кленіть, а благословіть!

Дітоньки, любітесь, — так, як Христос Вас любить!

Та чи всіх однаково любити?

8. Певна річ: Святим обовязком християнина більше любити близьких собі, — своїх рідних, — ніж чужих. Тому більшою, ширішою має бути любов супроти родини та батьківщини.

Однаке ця близька, тепліша й більша любов не може противитись меншій любові, — любові дальшій, загальній.

Бо одна і друга любов випливає з одного джерела, — від Бога.

Порівнання: Засвіти собі, Брате, в хаті два світла: малу свічку та велику, нафтову лямпу.

Одно світло другого не загасить; оба світитимуть своїм світлом. Тільки, що одно буде ясніше, а друге темніше.

Ось таке саме діється і в Твоєму серці. Нехай горять всякі світла любові, які промінюють від Бога у Твою душу, — а які випливають від любові, якою маєш любити Бога!

а) Бога самого в собі, — св. Трійцю, маєш любити понад усе. А то передовсім тому, що Він Тебе безмірно полюбив. — Далі тому, що є Твоїм Найвищим Добром, — а накінець, як найвища і найліпша Істота, заслугує на Твою любов.

б) А коли Бога любитимеш, — то вже любитимеш і тих усіх, з якими Бог Тебе звязав. І чим тісніше звязав Тебе Бог з кимсь, тим більшою й сильнішою має бути ця твоя любов супроти нього.

Божа любов нехай горить у Твоєму серці так, як найбільше та найясніше світло, про яке я щойно згадав. Але при цьому світлі нехай світяться у Твоїй душі її всякі інші світла любові близнього.

Отже найяснішим світлом тієї любови буде любов супроти **родини**: — супроти дружини, чи чоловіка, — супроти родичів і дітей. Бо з ними звязав Тебе Бог більшими й сильнішими нитками любови, ніж з усіми іншими людьми. Вони для Тебе, — наче проповіді тими всіми світлами любови.

З ними Ти звязаний; звязаний і тією ниткою, що вяже Тебе зі всіми християнами, — і тією, що вяже людей одної народності в одно, — і тією, що має лучити всіх людей в одну громаду та в одну домівку.

А дотого вяже Тебе з ними і ця найсильніша на світі звязь: **родинна любов**.

Чоловіка й жінку вяже і св. Присяга, і св. Тайна супружества і Божа ласка, що пливе з тієї Тайни, і спільнота цілого життя.

А **дітей з родичами** вяже четверта Заповідь Божа і та звязь, що діти мають життя від родичів.

Зновуж браття й сестри, або свояки, звязані зі собою спільною кровлю, яку одержали від одних родичів.

в) Черговою любовю Твоєго серця — то любов супроти своєго українського Народу та Батьківщини.

Зі своїм Народом і Батьківщиною звязаний Ти не лише спільною вірою, яку уважаємо найбільшим добром, і св. обрядом, яким дорожимо, — але ще й спільною мовою, звичаями та обычаями. І тією землицею святою, на якій разом проживаємо... — і цілою ми-нувшиною віковою, — і спільною українською кровлю, — і спільним добром, і спільною майбутністю... І спільними бажаннями та потребами, — і спільними терпіннями та зліднями...

г) А всі знову **християне**, що належать до св. катол. Церкви, розсіяної по' цілому світі, — всі вони

входять у те світло любови, яке сіяє від Христового хреста.

Всі вони до одного звязані зі собою одним нашим Вітцем, Богом на небі, — і вірою в Ісуса Христа, — і св. Хрещенням, — і Тілом тай Кровю Христа, яку всі споживаємо... А найбільше тією спільнотою надією, що там, на небі, оглядатимемо колись Бога у безконечній радості.

д) Але і християне, що не належать до нашої Церкви, не є нам чужі! Бо хоча й не мають правдивої віри, або мають неповну, — то всетаки через Хрещення сталися вони Божими дітьми і признаються до Христа. Бо Христос і за них умер! — Бо і їхнього спасення Він бажає! — А вони, як тільки живуть у добрій вірі та держаться своєго закону, мають теж надію дістатися до Божого Царства...

е) Ба й нехристияне, люде цілковито чужі, яких зовсім не знаємо і не знатимемо, (— хіба колись, на Божому Суді, —) — і вони є братами нашими! І вони всі покликані до приняття Христової науки.

Такато має бути любов поміж усіми людьми! Й такої бажав собі саме І. Христос, коли перед своєю мукою молився, щоб усі люде були одним у Бозі.

Але як любити?

9. Та легко було бы так людей любити, колиби вистарчали тут самі тільки слова!... Але самі слова не вистарчають!

Тут треба ще й діл любови!

„Дітоночки, не любіть словом, ані язиком, а ділом і правдою! — мовить св Йоан (І. 3. 18).

Свою християнську любов треба ділами доказувати! Всяке тут говорення є пусте, — коли за

ним не йдуть діла! — А ще пустішим є запевнювання про любов, коли противляться йому діла.

Любов полягає у цьому, щоб другим бажати добра і, — оскільки це можливе, — причинятися до нього. Хто правдиво любить, — той дбає про других; їх добро лежить йому на серці.

Приклад: Щоб представити нам справжню любов, оповідає нам І. Христос таку притчу (Л. 10. 30): Оден чоловік, ідучи з Єрусалиму до Ерихону, впав по дорозі у руки розбійників. Важко побили його, обдерли, ограбили та на-пів-живого полишили на дорозі.

Переходив тією дорогою фарисей; — поглянув на нещасного тай пішов далі. Так само зробив жидівський священик і левіт.

Третим надійшов цим шляхом Самарянин. (А треба Вам знати, що у цьому часі Самаряне Жидів, — а Жиди Самарян страшно не любили; просто не могли себе стерпіти).

Але, як тільки поглянув Самарянин на пораненого Жида, то зовсім не зважав на те, що то Жид! Мершій підніс раненого, змів його рани, намастив та обвязав їх, всадив на свій скот і відвіз до найближчої гостинниці. Тут віддав його господареві гостинниці в опіку, заплатив за нього і прохав старанно занятися ним, аж доки ранений не вилікується цілковито. Та ще й обіцяв цьому господареві звернути все, що видасть на нього.

Ось діло милосердя! Ось діло любови!

Скільки то довкруги нас всякої біди й терпіння; — скільки нагоди до такої любові!

А хто живить у серці християнську любов, той можности старається зарадити тій нужді і втерти зльози тих, щоплачут...

Якщо не може дати більшої милостині, (— бо сам напр. малошо має, —) то хай принайменше дасть кусник хліба, чи шклянку води, — принайменше добрим, теплим словом хай потішить, — своє співчуття викаже, — та радою, а то й ділом хай поможе!

Характеристика самолюба.

10. А хто такої любови не має, той глядить на людську біду зі сухим і зимним серцем. Той не вміє ані доглянути, ані відчути зліднів своєго близнього. Замикається сам у собі, наче той слімак у своїй шкаралупі! Лишень самого себе любить, — лишень про себе самого дбає...

Жиє галапасом і дармоїдом, не маючи любячого серця, — тому до людей не може навіть й зачислятися.

А при такому самолюбстві, нераз і других кривдитиме... Не розуміючи добра інших тай дбаючи тільки про себе, думає часто такий чоловік, що найважніша річ: — аби йому було добре, — байдуже про те, чи це кому шкодить, чи ні!

Порівнання: Є на світі такі опукі зеркала, що як глянути в них, то ніс виглядає надто великим, а вуха надто малими...

Таке якраз діється і зі самолюбом: Коли він глядить на світ, то все, що відноситься до нього, являється йому дуже великим, а все, що торкається близніх, дуже малим...

Щоб не наразитись на якунебудь малу страту, готовий він кожної хвилі зіпхнути на других страту. А нарушисть хто його „славу“ у якій дрібниці, — тоді не вагається він кинути на противника обмову, або й клевету!

Вкраде йому хто яку дрібну, хочби й найменшу річ, — то він радби зараз бачити його у вязниці...

Ба, — у своїй безсердечності посунеться такий чоловік ще й далі: Він просто ділатиме людям кривду: — чи то при купні, чи продажі, — чи при роботі та заплаті, — всюди бачитиме лише свій власний інтерес.

А не дай Боже, щоб такий чоловік став яким старшиною, що має дбати про інших!

Тоді заєдно здаватись йому буде, що всі люди тай всі речі на світі, існують єдино для нього і єдино йому мають служити...

Характеристика справжнього християнина.

ІІ. А як зовсім противно поступає чоловік, що має почуття християнської любові!

Попри своє добро зуміє він подбати й про других. А коли цього треба, — то потрапить й своє добро пожертвувати...

Та ніколи ні найменшої кривди не допуститься супроти близького.

Від такого чоловіка просто аж промінюю тепла, щира любов! — І цими проміннями огортає вона всіх людей, які до цього чоловіка зближаються.

Коли хто попросить чогось у такого чоловіка, — то хоча й нераз не може він вволити його волі і мусить відмовити, — то одначе робить це чесно, без гордості та зарозумілости. — так, що кожний бачить це і розуміє, що він рад би помогти, тільки не всилі. — А коли бачить близького у біді, — тоді й на себе забуває, — коби лише помогти...

А поміч ця, яку дає така людина, зовсім не хвалиться й не надувавається. Вона так мило і супокійно, —

такою любовю огортає потребуючого, що хоча нераз й невелика, — хоча нераз й дуже мала, — то однака є приємнішою для того, що її бере, ніж неодна велика поміч, — та подана без любови.

Бо любов близького ділає чоловіка чесним і покірним, — милосердним і терпеливим, — повним чуття і благородності.

Істота християнської любові.

12. Любов є жертволюбива, солодка, згідлива, довго терпить і милосердиться.

„Любов.., не завидує й не чваниться;... не є користлюбна,... не задумує зла, не тішиться неправдою, а тішиться правдою. Все знаєте (i) всему віритъ;“ все любить й не підозріває; „всого надіється (ii) все перетрпить“. (I. Кор. 13 4—7).

Така любов ділає з людини справжнього християнина. Вона зближає її до Бога та ділає подібною до Нього.

Вона просвічує всі діла чоловіка, сягає аж до неба та звідтіля зливає Божу ласку на нього...

Бо нема речі, яка більше подобалася Богові, — й нема чесноти важнішої та вищої, ніж любов.

Ось як висказується про неї св. Ап. Павло:

„Колиб я госторив язиками людськими і ангельськими, а любови не мав, ставби я мов мідь звеняча, або кимвал бренячий. І хочби я мав дар пророцтва і знав усі тайни і все знання, — і хочби я мав усю віру, так, щоби (й) гори переносити, а любови не мав, — то я ніщо. І хочби я роздав увесь свій маєток,

*і хочби віддав мое тіло на спалення, а любови не мав,
ніщо мені не поможет!* (І. Кор. 13. 1—4).

Тій любови приписує св. Павло все. Без неї ніякі, хочаб й найбільші діла, не мають перед Богом ніякої заслуги.

Ця одна чеснота дає християнинові вступ до неба,— і вона одна лишається в небі на віки.

Минеться наша віра і стане непотрібною, коли дістанемося там, до Бога і оглядатимемо Його віч-на-віч.

Минеться й надія, коли осягнемо добра, яких надіємося.

А одна тільки любов, (із цих трьох чеснот, що ведуть до Бога і вяжуть з Ним нашу душу,) — тільки вона одна має полишитися на віки, як чеснота Ангелів і Святих.

Приклад сильної християнської любови.

13. Щоб Вам наглядно показати, яка велика сила міститься у любові Бога та в любові близнього для Бога, (— ці обі любові, — то одна і та сама чеснота, — і одна за ню заслуга), — то подам Вам ось який приклад:

Приклад: З міста, з ярмарку, вертався додому чоловік, що віддавна не памятив на Бога, проживаючи у тяжких гріхах. А ніколи, в цілому житті, добре не висповідався! Бозавсіди зі страху, або фальшивого стиду, затаював гріхи перед сповідником.

Також й до церкви не ходив! — А коли й прийшов тут, то тільки „для людського ока“, — а ніколи для Бога. А і тоді, замісць слухати Божого Слова, волів сидіти за церквою та розмовляти з іншими, такими, як він. Жінку бив, про діти не дбав і часто упивався. Ли-

шень про одно на світі дбав: Щоб тільки йому самому було добре...

Святу подружу вірність часто ломив, а перед людьми виговорював дурні речі, що противились св. Вірі та Церкві.

Й ціле життя його, від малої дитини, було таке пусте. Ані разу не спокутував своїх гріхів щиро, ніколи не мав Божої ласки, а перед Г. Богом був гіршим і на більшу кару заслугував, ніж перший - ліпший поганин-невіра. Бо мав такі гріхи, яких й поганин не може допуститися: **святотатські Сповіди та такіж й Причастя..**

Цейто чоловік вертався сам оден, у ночі, з міста, додому. А був п'яний...

Нараз коні зійшли з рівної дороги на бік, а віз перевернувся до рова. — І то так нещасливо, що цей чоловік, падаючи з возом до рова, розбив собі голову об камінь.

Залила його кров... А страшний біль, який відчув, отверезив його відразу.

Хоче встати, — та не може, бо віз придушив його. Кричить, — але довкруги ні живої душі... Хтож почусє його у полі!?

А кров ллється з голови струєю!.. Раненому ввижається вже смерть...

„Треба буде тут вмирати! — подумав. І на цю згадку, чорною примарою стають йому перед очима всі гріхи давнішого життя. Тяжкий біль стиснув його серце на згадку про Божий **Страшний Суд**, на якому має ось за хвилю станути... Згадав у цій хвилі й про цю **страшну кару** Божу, яка його жде...

А звісно: „Як тривога — то до Бога!“ — Отже починає молитися... Уперше від давного часу...

„Боже, прости мені, — даруй! Я знаю, що я важко обидив Тебе, — знаю, що заслужив собі на вічну кару... О, — як рад би я оминути тієї кари! Бо пекла боюся!“

„І цілим серцем жалую, що я так важко згрішив, — що стратив небо, а заслужив на пекло!“

„Прости мені Боже! Ти такий добрий, — такий милосерний! Не відкинь же мене від себе! — Бо я хочу бути Твоїм сином! — Хочу Тебе любити і Тобі вірно служити!

„А якщо продовжиш іще мені життя, — то вже широ висповідаєш зі всіх своїх гріхів і поправлюєш! Але вже тепер жалую із цілого серця, що так важко обидив Тебе, найліпшого свого Отця, — і що заслужив собі на вічну кару“...

Довше не міг молитися... Ослаб і зімлів. А в день нашли його люде уже мертвим...

Якжеж Ви думаєте, Браття? Чи дістався той чоловік до Божого Царства? Чи осягнув спасення? Умерже без св. Сповіди, без священика, — без „Маслосвяття“ (Єлеопомазання), — а гріхів мав без числа Й міри! А коли християнин умре в одному лишені тяжкому грісі, — то вже спасенним не може бути! Бо вже й одея тяжкий гріх зриває золотий ланцюх любові, що вяже людську душу з Богом!

А цей християнин мав стільки несповіданих гріхів, — і стільки сповідей недобрих!

Отже я Вам скажу, що з ласки та милосердя Г. Бога, цей грішник таки осягнув спасення своєї душі! Бо перед самою його смертю, Г. Бог відпустив йому гріхи та звернув йому Свою ласку. І золотий ланцюх Божої любові, зірваний його гріхами, наново звязався через його покуту.

А про цю покуту вирішив його жаль. В ньому

бачимо подвійний мотив: Він жалував за гріхи передовсім тому, що образив і засмутив Бога, свого найліпшого Вітця, — а далі тому, що заслужив собі на кару, якої боявся.

Цей другий мотив жалю, — жалю зі страху перед карою, — був вправді за слабий, щоб осягнути відпущення гріхів; тільки, коли до цього жалю долучена була ще щира сповідь і розрішення священика, — тоді був би Бог відпустив гріхи.

Але цей перший мотив жалю, — жалю з любови до Г. Бога, осягнув прощення його гріхів. Цей жаль очистив його душу, зєднав йому Божу ласку та злучив його любовю з Богом.

І цей жаль з любови, до якого долучилося ще й бажання св. Сповіди, хоча й коротко тривав, — то однаке був такий сильний, що в одній хвилі очистив душу.

З цього прикладу бачите, Браття, яка велітенська сила криється у любови Бога, — коли тільки одна хвилина її може прикрити ціле множество гріхів!

За одну хвилю такої любови, Всевишній Господь приймає за Своєго сина й найбільшого грішника та дає йому вічну нагороду! А яка нагорода жде тих людей, що з любови до того найліпшого нашого Вітця на небі, по християнськи живуть і своїми щоденними ділами любови супроти Бога заслуговують собі на щораз більшу нагороду в небі?!

Перша й найважніша заповідь.

14. Якжеж інакше виглядало життя людей на цьому світі, колиби зуміли заховувати, як слід, цю першу і найважнішу Заповідь Божого Закону: «Люби Бога цілим серцем, а ближнього, як себе самого!»

О, — колиби так удалося усунути зпоміж людей

всякі кривди, що їх заподіває оден другому, — колиб так зашепти у кожне серце справжню любов, — тоді через одну хвилину відпалаб більша частина людських терпінь!

А й ті, які полишилисяб, не осталисяб без великої потіхи.

Полишилисяб, щоправда, недуги, смерть і всі ті прикости, що від них походять. Але зате находилиб тій терпіння щоденний лік у любови та християнському милосердю.

Християне самі нераз не здають собі справи, яку величезну силу дає їм у житті ця коротенька, а така глибока та премудра Заповідь Божа про любов!

Розгляньтесь тільки довкруги себе та пошукайте за щастям поміж льдьми.

А чи знаєте, де зможете найти це щастя, і цю силу?

Отже лишенъ тамъ, где царюетъ любовъ!

а) Кожний знає, (— бо щодня це досвідчає у своєму житті, —) що **родинне щастя**, — те щоденне вдоволення, що украшує життя і є найпотрібнішою підставою праці людини, існує тільки в такій родині, де цвите любов. Там, де чоловік з жінкою любиться, де родичі люблять дітей, а діти родичів, — там напевно буде бодай частина щастя, — хоч життя саме собою буде нераз важке й не солодке!..

б) А там, де справжня любов в родині, — там і діти будуть добре виховані тай виростуть на хвалу Божу й добра народу.

А вже це одно є великою силою для народу!

Бо й звідки ж черпає силу весь народ, як не з патріотизму? — А патріотизм є якраз тим ви-

щим і благороднішим, — чим більше опирається на Божому Законі.

Бо і щож вяже усіх громадян в одно, як не любов Батьківщини? І що рішає про більшу силу суспільства, як не саме згода та єдність його членів? А де ліпшу тую згоду та єдність найдете, як не в християнській любові?

Колиб Ви, Любі Браття, зуміли добре, по Божому, жити у єдності і взаємно собі помагати в своїх громадах, — то така лучність заступила Вам велике — велике майно!

А без неї — важко здобутись на згоду, силу та належити господарку громадським добром...

І ця лучність є теж й найліпшим сторожем Вашого села...

Закладаємо „брацтва любови“!..

15. Віддавна заміряв я написати Вам ось таке, як нинішне письмо, про громадські порядки та церковне брацтво. У цьому то письмі хотів я подати теж і правила такого брацтва, яке у всьому відповідалоб потребам громади.

По наших селах чимало є вже ріжних брацтв. Є й „брацтво тверезості“, — є й „брацтво Найсв. Тайн“. Оба вони гарні й корисні.

Але ціль їх, — чито нею є тверезість, чи віддавання чести І. Христові, — не обіймає ще цілого громадського життя.

При кожній церкві є щей брацтво, яке звичайно зоветься „свічковим“. — (Бо ціллю його є часто нішо інше, як держати свічку).

Та я хотів би заложити Вам іще „брацтво любови“,

яке допомоглоб Вам завести в громаді всякі христіянські порядки.

Я вже й зачав над цим працювати, — але праця ця недокінчена ще, — бо вона довга...

(Бо у мене стільки праці, що хіба треба мені просто з дому втікати, щоб написати такий лист... — Ось напр. цей нинішній лист: — Майже все те, що я доселі написав, то нині написав,—а до вечора мушу його закінчити, бо вже завтра жде на мене інша праця; — й не знаю навіть, чи матиму змогу прочитати те, що оце написав !

Тому й вибачте теж, Браття, коли в якому слові найдете яку-ошибку!).

Може дозволить мені Г. Бог написати ще опісля дещо про це брацтво любови...

Христ. любов, — умовиною ладу і сили в громаді.

16. А нині скажу Вам лише що, що лише що в такій громаді буде лад і сила, де буде христіянська любов.

При христіянській любові легко подбаєте в себе і про свою крамницю, і про шпихлір, і про читальню. Тоді, при пошанівку громадського майна, не буде тяжко й касу собі заложити, а як цього треба буде, то й церкву легко собі збудуєте та прикрасите... Тоді й лихви позбудетьесь, тоді й двигнетесь з піянства! А коршму замінете на якусь пожиточну громадську установу...

І люде скоро просвіченими стануть в такій громаді. Вже й певно у такому селі не буде ніяких процесів, — тай сусід сусіда кривдити не буде!

Тоді кожний дбатиме про добро всіх, — так, як усі дбатимуть про його добро, — по засаді „оден за всіх, а всі за одного“.

Така громада — то направду оден „великий чоловік“!

Ось так у всьому зможете дійти до ліпшого ладу, — але тільки через християнську любов.

Коли ж не буде між Вами тієї любови, — тоді не поможетъ й найкращі установи; на ніщо все те не придастъся.

Але чей дастъ мені Бог діждати ще таких часів, коли то розвинеться поміж Вами справжня християнська любов і дозволить увести між Вами справжній християнський лад!

Тож поширюйте любов між собою!

17. Тож дбайте, Братя, про заведеня цього ладу, опертого на любови! Поширюйте цю любов між собою!

а) Ви багатші, — чи проживаєте по селах, чи містах, — виказуйте свою любов супроти убожчих милостинями й всякими іншими способами допомоги. Ви повинні зробити початок у цьому ділі. І від вас головно залежить порядок у громаді; — у всякому разі більше, ніж від кого іншого...

Бо кому Бог дав більше, — від того більше й вимагатиме!

Окуплюйте свої гріхи милосердям для вдів, сиріт та убогих! А передовсім вистерігайтесь, як вогню, всякої втрати та матеріальної кривди, яку мав би потерпіти вбогий з Вашої причини!.. Памятайте, що задержання робітників і належної заплати, — то гріх, що кличе до неба о пімсту!

Важко карає Г. Бог за таку кривду! Бо він є Опікуном і Вітцем убогих.

Марно пропаде майно, на якому затяжить хоч одна слізка вбогого, — слізка з приводу покривдження зарібника, або сироти!

Прокляте таке майно і проклятий той, хто його посідає з кривдою для убогих!!

6) А Ви, що виконуєте якунебудь владу в родині, чи громаді, — Ви, що займаєте якенебуть становище, — памятайте, що **страшною язвою всякої власти — то самолюбство!**

Любов — основою всякої власти.

18. Лишень така влада сильна і тривка, що опирається на любові!

І тільки таку власть уважають звичайно люде тією, що походить від Бога!

Тільки таку власть, що являється опікою над підчиненими та, по прикладу Христа, службою, а не пануванням!

Сам же Христос, що мав прецінну найвищу владу на небі й на землі, понимав завсіди Свою власть єдино як службу. І не інакше про себе говорив, як тільки так, що Він прийшов на цей світ, щоб служити другим, а не, щоб Йому люде служили. (Пор. Мр. 10. 45.)

Отже підвальною всякої власти, — малої, чи великої, — є любов.

А хто уживає своєї влади виключно для своєго добра, — той своїм **самолюбством** підкопує свою повагу та нищить свій вплив, який може і повинен мати. І більше цій владі шкодить тай більше понижает її всяке зловживання і безправство, — ніж навіть непослух підчинених.

Тож, коли домагаєшся, Брате, (в справах, щодо яких справуєш владу над людьми) послуху та пошанівку, — то в першій мірі сам шануй святість Божого порядку, над яким стоїш, й не понижай його безправством та **самолюбством!**

До Вас пишу це, Батьки родин, — до Вас, господарі, що маєте челядь і робітників!. До Вас усіх, що справуєте якунебудь владу!

Якщо хочете, щоб підчинені Ваші повинувалися Вам і Вас любили, — то Ви перші виказуйте любов!

Чому і як повинуватись треба владі?

19. А Ви, що під властю, чито родичів, чи господарів-хліборобів, — чи під загальною владою духовників і світських у суспільстві, — памятайте, що своїй владі маєте повинуватися не з огляду на людей, а з огляду на Бога. Памятайте, що такий вже лад на світі! — „Слухайте ваших наставників і коріться!” (Євр. 13. 17). пише Й Святе Письмо.

Так уже мусить й бути, що одні люди мають розказувати, а другі слухати. Не можуть-жеж усі розказувати!

І не можуть усі, під кожним оглядом, рівними собі бути!

a) Якщо має бути лад і порядок, — чито в родині чи в громаді, чи й в державі, — то всюди мусять бути люди, що мають право розказувати другим і домагатись від них послуху. Без цього не можна й подумати про якийнебудь лад, — про здержання та покарання безправства.

Самже закон, що є основою та мірилом всякого ладу, неможливий в народі, який не признавав би ніякої влади.

Томуто й каже св. Ап. Павло: „Нема власти тільки від Бога, а ті, що є, є установлені від Бога”! (Рим. 13. 1.).

б) А владі відповідає у підчинених: обовязок

слухати та піддаватися її. Бо в цьому й полягає сила і лад у кожному народі, що цей обовязок послуху для справедливих розказів влади, виповнюють горожане не з примусу, чи страху перед карою, але зі **совісного почуття** тогож обовязку.

**Де совісти нема, там послух чисто зовнішній.
І не є він там вистарчаючим сторожем закону.**

в) Християне, виповнюючи свої обовязки, є зовсім слушно переконані, що роблять це не для людей, а для Бога.

Визнаючи владу установовою від Бога, повинуються її „зі страхом і трепетом, у простоті серця, як Христа, не про око (лишень) служачи, щоби подобатися людям, але як слуги Христові, сповняючи волю Божу від серця, служачи з доброю волею, як Господу, а не людям!“ (Єфес. 6. 5 — 7).

Так, Мої Сердечні Браття! Кожному розказові влади повинуйтесь і піддавайтесь її! Та не з огляду на людей, що розказують, а з огляду на Бога який наложив на Вас обовязок слухати „не тільки ізза гніву, а й ізза совісти!“ (Рим. 13. 5).

І так, як по совісти сповняєте кожний обовязок, що не є з приказу, а доброї волі, — так й сповняйте кожний горожанський обовязок, що його накладає влада, установлена Богом!

Правда, — тії обовязки нераз тяжкі і прикрі. Прикро платити податки, прикро служити і у війську,—але і ці обовязки виповняйте! — Виповнюйте їх з огляду на Бога!

Тоді обовязок цей стане лекшим до виконання, — тоді й заслужите собі на нагороду від Бога. І таким, чином послух Ваш стане благороднішим. Бо опиратись буде на тій найвищій чесноті християнській, якою є **Божа любов!**

Хто при сповнюванні кожного обовязку зумів би мати завсіди на оці єдино волю Всевишнього Бога, — найліпшого Небесного Вітця, що для нашого добра дає нам Свій святий Закон, — тому кожний день приносив би нові заслуги і нову Божу благодать.

А їхочби ті, що Вам з якогонебудь титулу розказують; не були добрими людьми, — то всетаки повинуйтеся їм!

Так! Повинуйтеся „не тільки добрии і лагідні, але й прикрай!“! — *Бо се є ласка, коли хто ізза свідомості Бога, переносить смуток, терплячи несправедливо.* (І. Петр. 2. 18—19).

Памятайте, що Христос наказував Жидам слухати фарисеїв і книжників, — хоч й не казав наслідувати їх діл: „*На Мойсеєвім сідалищі засіли книжники й фарисеї. Все отже, що тільки скажуть вам, робіть і заховуйте; та по їх ділам робіть!*“ (Мт. 23. 2—3).

Тільки тоді, колиб Вам хтонебудь розказував щось, що є противне Божому Законові, — тоді цього не слухайте! *Бо більше треба Бога слухати, ніж чоловіка.* А в кожному іншому випадку не оглядайтесь на людей, які розказують, а на Бога!

І ми, священики, що домагаємося від Вас послуху, робимо це в імені Бога Ісуса Христа; передаємо і пояснююмо **Божу волю**.

Не малиб ми ніякої влади над Вами і не моглиб ніколи нічого розказувати Вам, колиб Г. Бог не був вручив нам влади над Вами. А перед Страшним Судом здаватимемо рахунок зі способу, яким ми тієї влади вживали. Виж, Браття, здаватимете теж колись рахунок з того, як нам повинувалися.

Повинуйтесь своїй Духовній Владі!

20. А тепер: послідна моя рада й послідне прохання до Вас:

Держіться своїх Духовних Отців! — Слухайте і любіть їх! І ніколи не дайтесь звести людям, які схотіли Вас від св. Церкви відрвати!

Памятайте, що Бог не є вітцем того чоловіка, якого матірю не є св. Церква. Тому будьте вірними дітьми св. кат. Церкви!

До своєї смерті заховайтے вірність Святішому Вітцеві Папі Римському! Будьте вірними та повинуйтесь у всьому теж й епископові, якого Вам дам!

Хтонебудь ним зістане, — то будьте певні, що даний він Вам буде за пастиря лишень з огляду на Ваше добро. Прийміть же його з любовю та довіряем, — так, як коли приймалиб Ви самого Христа—Спасителя. Бож він Його слугою і заступником...

Пращайтє!...

21. Час уже попрощатися з Вами! За хвилю виїзжу зі Станиславова...

Вже в останнє уділяю Вам своєго благословення.

Незвичайно важко приходить це мені! Роблю це з болем серця і великим жалем.

Але мушу повинуватися, коли Святіший Отець казав мені взяти на себе важкий провід Галицької Митрополії.

А щоб доповнити хоч у часті працю, яку я зачав для Вас, а якої не міг закінчити, обіцюю Вам усім, що кожної днини молитись буду за Вас, і як Ваш Митрополит, завсіди про Вас памятатиму та, по своїй спроможності, дбатиму про Ваше добро.

А Ви, Мої Браття, помагайте мені знову своїми молитвами у моїх важких обовязках.

„Прошу Вас, Брати, Господом нашим Ісусом Христом і любовю Духа, помагайте мені молитвами за мене до Бога“! (Рим. 15. 30).

Пращайтеж, Любі Братя!

Бажаю і желаю Вам того самого, що й Христос: щоби всі Ви, зединені зі собою в одно і любовю злучені з Христом і Богом Отцем нашим, зазнали тут, на цьому світі, обильно цього щастя!

І щоб цим царським шляхом любови ступали Ви до заєдно ліпшої майбутності, аж до хвилі, коли перед Вашими очима розкриється безконачний маєстат і безконечна любов Бога, який так дуже полюбив людей, „що (аж) Своєго Сина єдинородного післав у світ“, щоб ми через Нього жили. (І. Йо. 4. 9.)

З цілого серця уділяю Вам Архієрейське благословення.

Молитва.

22. Господи, Господи! Поглянь з неба, — подивись і посіти виноград, який насадила Твоя десница!

Нехай всемогуча рука Твоя буде заєдно над цим Народом, який Ти полюбив.

Давай йому, Предвічний Боже, у кожному поколінні, аж по кінець світу, епископів і священиків святих, повних Твого Духа. — пастирів і учителів Твого Закону, які умілиб незмінно зберігати правду Твого святого Обєднання та з любови навчати й судити цей великий Народ.

Духовенству Станиславівської Епархії подай ласку

не лякатися ніколи ніякого пожертвування, де лише йде про Твою славу і добро цього Народу.

Розпали у їхніх серцях духа ревности про спасення душ! Відікрий перед їхніми очима Премудрість Твоего Обявлення і дай їм високе почуття святости того діла, до якого Ти їх покликав. Благослови їх працю і їх наміри! Хорони їх від усякого лиха, а передовсім від смертельного гріху!

В уста проповідників і катехитів вкладай слова Своєї Премудрості! В серця сповідників зішли духа милосердя, духа кротості і дай їм знання, потрібне до сповнення цього важкого уряду.

Благослови, Всевишній, кожне місто, кожне село, кожну хату і всіх, що мешкають у них!

Благослови кожну родину, й кожну христіянську душу! Пригорни всіх любовю до себе і не допусти ніколи до відступства від Тебе.

Словниуючи їхні серця вірою, просвіти їх розум Правдою Твоего непомильного Обявлення! Хай їх любов до Тебе, Отче, і до Твоого Сина, якого Ти зіслав до нас, — хай любов їх до біжніх „*більш і більш зростає в пізнанні і у всякому досвіді!*“ (Фил. 1.9.) Благослови їх дітей і внуків!

Господи, возьми в опіку й молодь цього краю! Дай її ласку зростати в карності та Божому страху на Твою славу й на пожиток, — а не на погибіль Народу. Стережи її від усякого згіршення, — а в серця тих, що є її провідниками, влій духа батьківської опіки!

Благослови всіх тих, що трудяться та умножи плоди їхньої праці!

Потіш тих всіх, що в горю та журбі! Просвіти тих, що не знають слова Твоєї Істини, і на всіх їх зішли

обильне благословення! І злучи їх Твоєю благодаттю,
щоб любовю були одно; так, як Ти, Отче зі Сином
Своїм і Син з Тобою, — так і вони нехай будуть
з Вами одно!

Благодать Вам, Браття, і мир від Бога Отця На-
шого і Господа Ісуса Христа. Амінь.

VIII.

У тісній лучності з Христом...

(Пастирський лист до Вірних Станиславівської Епархії, писаний в Крехові, даний д. 18. травня 1904. р. в навечеря Празн. Христового Вознесення, — з приводу поставлення Високопреподобного о. Д-ра Григорія Хомишина Станиславівським епископом).

Звідомлення про консекрацію нового Станиславівського єпископа.

I. Пращаючись з Вами перед трьома роками, надіявся я, Дорогі в Христі Браття, що в короткому часі матиму спромогу звістити Вам про вибір і поставлення нового Владики на Станиславівський Престол.

Та Бог зарядив інакше. Непередбачені труднощі були причиною, що можу це зробити щойно нині...

а) **Отже всім, яким це знати треба,** — а перш усього Вам, Вірним — християнам Станиславівської Епархії, звіщуємо, що, — коли монах наш, цісар Австрії Франц Йосиф I. якому (з привілею, даного Христовим Намісником,) прислугує право представлення та іменування Станиславівських єпископів, — письмом з дня 16. квітня ц. р. (1904.) заіменував на опорожнене єпископство Високопреподобного о. Дра Григорія Хомишина, Ректора Львівської Духовної Семінарії, — ми

в імені Апостольської Столиці, пересвідчившись в канонічному процесі про Його науку, віру та прикмети, на основі влади, даної Римським Престолом галицьким Митрополитам, (про що свідчить Львівський Собор: I. VII. 3.) — тогож Всечеснішого і Преподобного Отця Дра Хомишина в дні 6. травня ц. р. (1904.). т. зн. в дні св. Юрія, поставили Епископом і Владикою Богом спасаємої Станиславівської Епархії, надаючи Йому епископську владу в духовних і дочасних справах та віддали Його зверхній духовній владі всіх Вірних тієї Епархії.

б) Тому й приказуємо Вам оцим своїм письмом, щоб Ви новопоставленого епископа Кир Григорія приняли як Пастиря своїх душ із такою почестю та послухом, яка належиться Епископові та Архипастореві.

Тож слухайте Його приказів, принимайте Його науку та у всьому підчиняйтесь Йому, — по словам св. Ап. Павла: „Слухайте ваших наставників і коріться. Бо вони сторожать яко такі, що мають відповідати за ваші душі, щоби вони робили з радістю, а не зітхуючи!“ (Євр. 13. 17).

Отже поступайте, так, як каже св. Апостол, а тоді праця нового епископа принесе і Вам і Йому обильні духовні потіхи та велику нагороду в небі.

Конечна потреба тісної личності з І. Христом

2. У ниніших важких часах, — в часах, коли то у багатьох людей віра слабне, а зі всіх сторін загрожують людським душам великі небезпеки, треба нам куди більше, ніж будьколи, щоб усі ми, так душпастирі, як і вірні, злучені в одну Божу родину, скупчилися біля Христа, Спасителя нашого.

У цьому саме ціле наше спасення, — у цьому
й сила наша...

А якраз та хвиля, у якій новий епископ обіймає
заряд своєї Епархії, — то хвиля, в якій ця єдність може
і повинна скріпитись.

Треба тільки, щоб усі вірні Христа ліпше зрозуміли
у цю хвилю, у чому ця єдність саме полягає.
I треба теж щоб більше про неї дбали...

Томуто, проголошуючи Вам нині поставлення нового
епископа Кир Григорія, відзываюся до Вас оцим
посланням, щоб Вас утвердити у цій духовій лу-
чності з Христом.

Мігби я щоправда нинішню науку та заохоту зовсім
й залишити. Бо моєю річю є з уряду лишень про-
голосити Вам зазначення нового епископа та зобовя-
зати Вас до послуху та підчинення його влади.

А від тієї хвилі, — то вже Його річ вчити та вести
Вас до Христа й Бога, — як знову Вашою річю:
у всьому відноситись до Нього, як до свого Владики
та Архипастыря. Та всетаки не хочу полишити Вас
нині без науки та заохоти. Бо думаю, що не буде це
без хісна для Вас, (а може й деякою помічю й для
Вашого Епископа), коли днесь подам Вам, бодай в ко-
ротці, ту науку Божого Обявлення, яка скріпить Вашу
єдність з Вашим Епископом, а через Нього і з Хри-
стом...

Що лу чить нас із Христом?

3. Вічне спасення полягає в цьому, щоб ми
були злучені з Христом. Бо Він нашою дорогою,
нашою правою й нашим життям.

„Я є дорога і правда і життя“! — мовить сам Спаситель. (Йо. 14. 6.).

З Христом лучить нас: **віра, виконання Божого Закону і Божа благодать**, яку одержуємо у св. Тайнах.

а) Віра лучить нас із Христом, — бо через неї приймаємо як непомильну правду все те, що міститься у Його Пресвятій Науці. А „*без віри неможливо подобатися Богу*“. (Євр. 11. 6.).

б) Виконання закону лучить нас теж із Христом. Бо хто любить Христа тай держиться Його, — той заховує і Його заповіди. „*Ви мої други, коли робитимете, що я вам заповідаю*“... (Йо. 15-14) — сказав Христос до Апостолів.

А Апостол Йоан мовить: „*Бо се є любов Божа, щоби ми заховували Його заповіди*“. (І Йо. 5. 4.).

в) і Божа благодать лучить нас із Христом. Бо якраз ласка Божа є тим надприродним життям душі, що його Христос, наш Спаситель, уділяє своїм вірним. „*Перебувайте в мені, а я в вас! Як вітка не може приносити плоду сама зі себе, коли не позістане на виноградині, — так і ви, коли не будете перебувати в мені*“. (Йо. 15. 4.).

Ось так сказав Христос про Свою ласку, **без якої не можемо нічого доброго вчинити**.

Так, як галузка зломана, відірвала від пня, не видасть овочу, — так і людина, яка не звязана з Христом.

Кожна людська душа, що вірить в Христа, — що заховує Його Заповіди та користується Його ласкою, є звязана та злучена з Христом, бо є членом того тіла, котрого Христос є головою...

Христос-же „*є головою тіла*, — Церкви (Кол. 1. 18.), — а ми — Його членами: „*Ми члени Його тіла, (з Його тіла і його костей)*“. (Ефес. 5. 30).

Отже так, як рука, звязана з головою одним життям, так і справжній християнин, звязаний з Христом

надприродним життям; по будові є він тілом із Його тіла, (— як каже св. Павло, —) кістю з Його кости...

І хто так звязаний з Христом умирає, — той певний своєго спасення! Той має „повну надію в день Суду“... (Іо. 4. 17).

Томуто в цілому нашему християнському житті йде тільки про те одно, щоб ми жили у тісній звязі з Христом.

„Перебувайте в мені, а я в вас!“ — (Йо. 15. 4) мовить Спаситель. Бо „коли хто не буде перебувати в мені, — буде відкинений геть!“ (Йо. 15. 6).

До злуки з Христом, — через Його св. Церкву!

4. Про це й саме треба нам завжди знати, що ми з Христом звязані — та заєдно в житті памятати: — як звязані...

Бо коли цього не знатимемо, — тоді й не зможемо дбати про цю звязь. І тоді легко може нам загрожувати загибель на віки вічні.

Правда, — людям, що жили з Ісусом Христом і безпосередно з Його уст приймали Його науку, легко було держатися Христа-Спасителя.

Хоч теж й нам, що живемо у двадцятому столітті, не тяжче бути злученими з Христом! Бо ця звязь й тепер не менше сильна та свята, як була у тих людей, що жили з Христом...

Тільки труднішою для нас річю: піznати тії святі звязи Христа.

Отже про це лишень і йде, щоб ми могли ясно зрозуміти, яким то шляхом стреміти нам треба до злуки з Христом.

Із Христом вяже нас Його св. Церква.

Вона то є саме тим духовим тілом, головою якого є Христос, — а членами — ми. Через св. Церкву переходить Боже життя від Христа до нас. Й томуто, хто знає добре св. Церкву і знає, як ця св. Церква лучиться з Христом, — той знає й тії святівязи.

Христова Церква — одна.

5. Але є лише одна Христова Церква. І тільки Вона одна лучить нас із Христом живими вязами.

Отже треба добре піznати цю одну Церкву! — Треба так докладно знати її, щоб бути в змозі, легко відріжнити її від всіх прочих, неправдивих... А це річ вельми важна для християнина!

Бо кожний з Вас, М. Браття, може найтися у такому положенні, що треба буде йому **своїм власним розумом** розсудити, котра Церква правдива, а котра неправдива, — котра лучить з Христом, а котра ні.

А недалеко й шукати за таким положенням! Ось не дальше, як поміж нашими людьми, що виemiгрували до Америки: Там до наших кольоніstів заходять всілякі проповідники ріжних церков і сект.

Кожний з них проповідує іншу науку, — а кожний впевняє, що **тільки його** добра...

Приходять проповідники, що належать до англіканської церкви, і до лютеранської, — інші знову до кальвінської, — а ще інші до російської... Приходять й такі, що належать до ріжних „самостійних“, „незалежних“, чи „народніх“ церков...

По чому тут зможете піznати, котра наука правдива, а котра ні?

Очевидно, — **не по бороді тай не по одежі** тих провідників! Бо так з бородою, як і без бороди можна голосити правдиву, або й ложну науку.

Й не по мові їх! — Бо в кожній мові можна говорити і правду і лож!

Й не по обряді їх! Бо що іншого обряд, а що іншого Христова наука, яку голосять священики. Тому при кожному обряді може бути і правдива і фальшива наука.

Отже у такому трудному положенні не легко буде християнинові пізнати, де правда, а де лож, — коли не знатиме добре, по чому саме розпізнати можна правдиву Христову Церкву, що лучить вірних із Христом.

Тож передовсім треба Вам знати, що Г. Бог відзначив Христову Церкву такими **знаками**, що по них докладно можна її відріжнити від не-Христових церков.

Нині розкажу Вам про один такий знак, що його саме ось бачите при назначенні нового єпископа.

А Ви добре уважайте на цю науку, яку оце подам! Запамятайте собі її так добре, щоб не тільки Ви самі її знали та памятали, але щоб її Ви і дітям своїм переказали...

Христова Церква — апостольська.

6. Правдива Христова Церква є апостольською Церквою. Бо від Апостолів походить, через Апостолів саме звязана з Христом і через Апостолів нас лучить з Христом...

Христос сам коротко учив і св. Тайн зовсім не уділяв. Сказав лише до Апостолів: „Ідіть (в світ і) навчайте всі народи“! (Мт. 28, 19). Так, „як мене післав Отець, — (так) і я посилаю вас“! (Йо. 20, 21).

А до св.] Петра, Голови Апостолів, сказав: „І дам тобі ключі Царства Небесного: і що звязеш на землі, буде звязане на небесах, а що розвязреш на землі, буде розвязане на небесах“. (Мт. 16, 19). Ось тими словами

передав Христос Апостолам Свою науку і Свою власті. Поручив і наказав їм голосити св. Віру, справувати св. Тайни та допильновувати виконування Його Заповідей.

А до такого важного діла дав їм всяку **поміч**: Зіслав на них Своїго св. Духа та обіцяв лишитися з ними аж по кінець світу. Т. зн. обіцяв помічю — ласкою і Своїм Духом заєдно стояти біля них...

а) Та всетаки **Апостоли самі**, хоч й за Божою помічю, мали справувати діло людського спасення. І люде не могли інакше дійти до спасення, як лише тим способом, що з уст Апостолів приняли **науку**, а з рук їх — Христові **Тайни**, повинуючись у всьому їхній **власти**...

Вправді від Христа переняли це все, — але через **Апостолів**.

Ось таким способом прибуло тут, сказатиб, однокільце **духового ланцюха** більше, — кільце, що лучило людей з Апостолами, — Апостолів з Христом, — а через Христа, — з Богом...

б) Зновуж Апостоли не могли самі проповідати всім народам, — тим менше у всіх часах. Тому дав Христос Апостолам до помочи **сімдесят учеників**.

А пізніше Апостоли вже самі прибиравали собі помічників. Їх висилали вони в світ, — так, як Христос висилав їх, — Апостолів: Т. зн. Передавали їм науку, св. Тайни і святу духовну власті над людськими душами...

І люде, що приймали науку та св. Тайни від апостольських післанців, лучилися теж (через них) з Апостолами, а через Апостолів із Христом.

Тільки, що тут прибувало ще **одно огниво цього**

духового ланцюха більше. Ланцюх цей йшов до Апостолів через тих, що їх Апостоли були вислани...

в) А знову апостольські висланці **висилали ще інших своїх помічників**, — так, як їх Апостоли висилали, — а тії знову ще інших, — і так, аж до наших часів...

Ось таким **переданням** переходила з рук до рук і **наука Апостолів**, — і **власть** справування **св. Тайн**, — і **власть** духовна, — з покоління на покоління.

І кожного з нас вяже з Ісусом Христом та Г. Богом такий духовий ланцюх. А в ньому стільки огнив, скільки було посередників між Апостолами, а нами, — посередників, що одні другим передавали науку й силу і власть...

Звязь між нами, а Христом — безпереривна.

7. Але щоб напевно дізнатися, що звязь між нами, а Христом і Богом є **безпереривна**, — то треба знати, як ми цим ланцюхом апостольського передення злучені з Апостолами.

Треба йти кільце за кільцем цього духового ланцюха, вишукуючи в минулому тих людей, що нас, одного-в-одного лучать з Апостолами.

Є це річ дуже трудна! Бо пам'ять, після тих, що давніше жили, скоро затрачується. А щож говорити про часи, чи людей, що жили вісімнадцять соток літ назад?! З цих часів маємо немного памятників, — ба, й про деяких Апостолів малошо знаємо!..

а) То ще велике щастя для нас, що Апостоли так всі разом держалися, що, — хоч й про деяких з них лишень дуже малошо памятає історія, — то всетаки всі разом і ті, що відтак після них наступали, (одні за другими), лишили стільки важних памятників,

що на їх основі зі століття до століття **можемо бачити**, як **наука І. Христа**, — заєдно та сама, але чим-раз ясніше викладана, — сягає від апостольських часів аж до наших...

б) Подібно й св. Тайни, заєдно ті самі, хоч із деякими додатками з обрядів і молитов, перейшли таким способом, через передання з рук до рук, від Апостолів до наших часів.

г) Також і **власть духовна**, яку Христос передав Апостолам, а Апостоли своїм наслідникам, полишили в історії стільки слідів і памятників, що знаємо цілий ряд людей між Апостолами, а нами, — людей, через яких власть ця переходила з рук до рук...

А знаємо це з ряду тих усіх наслідників Апостолів, що засідали на одному і тому самому престолі, від Апостолів, аж до нині.

Безпереривне наслідство зберіглось тільки при Римському Престолі.

8. Таке безпереривне наслідство заховав тільки оден престол, — а саме Римський Престол, на якому першим епископом був св. Петро.

Тепер (у 1904. р.) на цьому престолі засідає Папа Римський Пій X.¹⁾.

А якраз ціле апостольське передання заховалося лише при цьому Престолі, на якому засідав Петро, зверхник Апостолів і наслідник Христа.

а) Біля нього збиралися всі Апостоли. Він був їх Головою; найстаршим був не лише почестю, але й властю.

А біля Його наслідників збиралися та скупчував-

¹⁾ У хвилі, коли оце вдруге видаємо цей Пастирський Лист (1935. р.) на Петровому Престолі володіє Папа Пій XI.

лися всі наслідники прочих Апостолів — і так заєдно, аж до наших часів.

б) І так, як Апостоли передавали свою науку та духовну владу людям, яких посылали проповідати Євангелію до різних народів, — так й пізніше Вселенські Архіереї установляли нові єпископські престоли, назначуючи нових єпископів, котрим передавали духовну владу, передану їм св. Петром.

Тай за наших часів Папа Римський основує нові єпископства тай надає теж новим єпископам владу, яку, у цілій повноті, над цілою Христовою Церквою, у святій спадщині, держить після Петра.

в) Були ще й інші престоли, на яких засідали Апостоли. Був престол в Єрусалимі і в Антіохії.

В Єрусалимі єпископом був св. Апостол Яків, а в Антіохії був сам св. Петро, ще заки, на Божий приказ, переніс свій престол до Риму.

(А інші Апостоли переходили з краю до краю, не маючи сталого місця побуту).

Щодо цих двох апостольських престолів, — то передання апостольське не заховалося біля них так, як у римському. Бо не знаємо, як оден єпископ наступав там після другого і як вони називалися.

А що найгірше, — то те, що оба ці престоли відірвалися згодом від Вселенської Церкви та Римського Престолу, а через це й стратили духову владу тай перервали апостольське передання!...

Тепер уже ясно Вам, М. Браття, як то апостольське передання, яке лучить нас із Апостолами та Христом, йде до нас через Рим.

Тепер теж й розумієте, що тільки католицька Церква є апостольською. Бо лише Вона одна переховала ціле передання Апостолів.

Бо в Ній одній переховується і справжня наука Апостолів і св. Тайни, передані нам Апостолами і властъ духовна від Апостолів.

А в інших церквах?

9. Є ще й інші церкви, — але ні одна з них не є поправді апостольською, — не є такою апостольською, як Римська Церква.

а) Протестантська церква не має ані науки, ані Тайн, ані власти від Апостолів. Те саме є і в англіканській та кальвінській Церкві.

Такою самою буде й кожна інша церква, кожна секта, чи взагалі кожна нова віра, основана якимсь чоловіком, що сам від себе голосить якусь нову науку. Хоч й голосить він дещо з Христової науки, — то все-таки не має він лучності з Апостолами через Рим.

б) Знову у східних церквах, — відірваних від Риму, зберіглися вправді всі св. Тайни, але не зберіглась духовна власть апостольська.

Зберіглась у них вправді й наука апостольська, — але від цього часу, як відірвались від Риму, нема вже між ними кому апостольською повагою боронити віри та спиняти єресі...

Отже незєдинені заховали лишень одну половину передання Апостолів, — а другу половину затратили й її зовсім уже не мають...

Духовну власть у них надає тепер світська власть пануючого. Але кожному ясно, що така власть пуста. Бож прецінь світська власть не має ніякої духовної власти; вона навіть й не сміє мішатися до Божих речей!..

Цю апостольську ціху найдете лишень в католицькій Церкві, — в тій Церкві, що Її головою є Христовий Намісник.

Цю ціху найдете і в нашій Церкві. І якраз у цьому назначенні нового епископа маєте наглядний доказ цього апостольського характеру її.

Кожний епископ мусить мати науку, як теж власті справування св. Тайн і духовну власті з Христових рук. А якщо її не має з Христових рук, — то зовсім її не має! А з Христових рук має цю власті тоді, коли має її з передання Апостолів. А це передання йде через власті Святішого Вітця, Папи Римського.

Роля цісаря при іменуванні епископа у нас.

10. Епископів у нас іменує і представляє наш монарх і цісар. Але через таке іменування та представлення не дістає іменованій епископ від цісаря **ніякої духовної власті**. І ніяк не вільnobуло йому навіть такої духовної власті брати, — на основі такої номінації!

А й право, що прислугує цісареві, — право іменувати епископа, — воно теж не випливає зі **світської** власті!

Бо не кожний пануючий має це право; має його лише той, що йому Христовий Намісник це право дав.

Нашому цісареві дав цей привілей Папа Римський і лише тому може він користуватися ним; інакше не мав би цього права, — і знівідки не міг би його дістати.

Як так, — то яке значіння має це право іменування? — спитаєте.

Отже значіння його таке, — що монарх **висказує своє бажання й свою волю**, щоб якийсь священик був **духовною владою** поставлений на епископа.

а) Звичайно відбувається це так, що цісар, іме-

нуючи когось епископом, шле до Святішого Вітця прочання, щоб Він, як Христовий Намісник, **своєю апостольською властю** іменував і назначив такого-а-такого священика епископом даної епархії. І тоді Папа поставляє його в епископи та надає йому епископську власті.

А треба Вам іще знати, що заки цісар іменує кого епископом, — то наперід іще запитує Папу, чи Він хотів б мати даного священика епископом...

б) У нас це все відбувається майже так само; з тією лишею ріжницею, що Апостольська Столиця дала галицьким Митрополитам власті і право поставляти епископів у своєму імені.

Але якщо Митрополит, не дай Боже, стався б непослушним Папі Римському та відірвався від Нього, то сейчас стратив би цю власті і право...

Що за радісна певність та безпека!

ІІ. З цього всього бачите тепер, М. Браття, якото Ви маєте певність та безпеку, що направду находитесь у Христовій Церкві, — що через своїх епископів Ви звязані з Намісником Христовим, а через Нього з Апостолами та з Богом.

З цього всього бачите теж, чомуто, слухаючи своїх епископів, слухаєте самого Христа, — і як то до них відносяться слова, які сказав Христос до Апостолів: „Хто вас слухає, — мене слухає, а хто вами погорджує, — мною погорджує!“ (Л. 10. 16).

а) За католицьким епископом стоїть апостольська власті Папи і власті самого Христа-Спасителя, — а в руках епископа духовна власті, що її має він від Христа через Апостолів.

б) Таку саму безпеку маєте і щодо науки, яку голосять Вам Ваші епископи та душпастири.

Бо наука католицького Архиєрея — то наука Христа.

Кожний з нас, душпастирів, голосить тільки Христову науку. Ні на волос не смімо відступити від неї і ні слова додати до неї...

Відступити від неї, чи змінити її, — то булоб те саме, що зрадити І. Христа та Його Церкву!

І як довго держимося Христової Церкви, — як довго узнаємо над собою зверхню владу Христового Намісника Папи Римського, — так довго й **голосимо не свою науку, а науку Христа.**

I не в своєму імені проповідуємо, — а в імені Христа — Богочоловіка, що умер за нас на хресті і що для нас оснував свою Катол. Церкву.

в) Вінто нам полишив, як Своого Намісника й Заступника, — а супроти нас: **Найвищого Пастиря та Непомильного Учителя:—Вселенського Архиєрея...**

І колиб (— що не дай Боже! —) хто з нас, Ваших душпастирів - священиків або епископів, зірвав звязь послуху, що лучить його з Христовою Церквою та Її Головою, Папою Римським, — то тим самим перестав би він бути й душпастирем! Не міг би вже в імені Христа проповідати, — стратив б право голосити Христову Науку!... І тоді кожний вірний християнин міг би, а навіть й повинен би, відірватися від нього та відмовити йому послуху.

Ось бачите, М. Браття, яку маєте сильну безпеку та певність, що наука та провід Ваших душпастирів є Христовою науковою і Христовим проводом, — коли тільки є вона науковою та проводом св. Катол. Церкви та Христового Намісника!

Як дуже безпечними можете Ви бути, що ми голосимо Вам справжню Божу науку, коли навіть самі кажемо Вам, щоб Ви перестали нас слухати та приймати нашу науку, колиб ми (— що не дай Боже! —) перестали бути вірними Церкви І. Христа!!

А якраз та духовна зв'язь, що лучить вірних зі священиками, епископами та Христовим Намісником, є для нас й запевненням, що скарби Церкви, передані нам направду самими Апостолами, — а тим самим, що й наша віра є правдива й свята, та що походить від самого Христа-Спасителя.

Що за цінна безпека та певність!

12. Трудно й сказати, якою то цінною для нас є ця певність, що маємо святу віру та правдиву науку І. Христа, — що належимо до Вселенської Церкви!

Бо де наука Ісуса Христа, — там правда, — там й світло! І хто її держиться, — той устережеться від ложі, що веде на бездоріжжя.

Бо де царствує Христова наука, — там Царство Справедливости й Любови!

А правдиву Христову науку мають вірні через те, що через своїх священиків і епископів є звязані з переданням Апостолів, з Папою Римським.

Хто добре розуміє цю правду, — той не затратить своєї віри, хочаб й не знати які бурі, труднощі та замішання настали!...

Слідкуйте за магнетичною голкою своого життя!

13. Порівнання: Моряки, вибираючись на кораблі у далеку подорож, беруть завжди зі собою приряд, що йм показує, де північ, а де півднє. Є це магнетична

голка, — т. зв. **бусоля**, — що сама зі себе звертається (одним кінцем) ід півночи, — вказуючи тим самим, (противною своєю стороною) й полудне...

По цьому то магнетичному приряді знають моряки, як треба їм керувати кораблем, щоб не зблудити на морі та певно доплисти до пристані...

Зірветься нараз на морі буря, розбурхані хвилі кидають кораблем на всі сторони, — небо затягнеться густими хмарами, — а моряки заєдно по вказівці тієї голки пізнають напрям своєї дороги...

а) Подібно і в нашому житті є така голка, що непомильно вказує нам шлях до правди та добра, — до неба. А тією голкою — **свята католицька Віра**, що дійшла до нас від І. Христа, через Апостолів і Папів Римських.

І хто має цю магнетичну голку св. Катол. Віри, — той ніколи не зайде на бездоріжжя!

А без неї знову ніколи на зайдемо до пристані спасення!

б) Правда існує тільки там, де апостольське передання, — а з цим переданням Апостолів ми звязані Римською Столицею.

Тож держись, Брате, цього апостольського передання та йди враз із тими, що держаться Римського Папи! — А тоді напевно найдеш правду і йтимеш до тогою, що веде до спасення!

Як мудрий моряк — гляди заєдно на магнетичну голку св. Віри, — а ніколи не зблудиш з дороги!

Молитовне зітхнення.

14. Тож даючи Вам, М. Браття, нового епископа в особі Преосвященного Отця Кир Григорія, молю Бога, щоб Ви під управою Його Архипастирського жезла

чимраз більше й більше поступали в пізнаванні та ці-
ненні св. Віри, як теж і тієї звязи, яка з Божої волі,
навязалась оце між Вами, а Вашим Владикою, а через
Нього і з Католицькою Церквою, Папою Римським,
Апостолами та Г. Богом...

Хай ця св. Катол. Віра та лучність з Христом пе-
рейде в кров і кістку Твою, Мій Милій Народе; — хай
станеться для Тебе провідним світлом життя!...

„Ласка Господа нашого Ісуса Христа і любов Бога
i Вітця i спільність святого Духа з усими Вами!
Амінь“. (Іл. Кор. 13, 13).

Зміст першого тому.

I. Перше слово Пастиря. — 1.—28. стор.

Сердечна звязь епископа з народом (1). — Привіт вірним (2). — Про дочасне добро і щастя народу (3). — Здоровля тіла (5). — Старання про дочасні добра — та Христова Наука (7). — До організації! (9). — Сила народу — через Христа (10). — Не ставте дочасного добра вище Бога! (12). — Слово до багатих (13). — Слово до убогих (14). — До науки й просвіти! (16). — Слово до учителів (19). — Слово до родичів (20). — Слово до інтелігенції (21). — Про патріотизм (24). — Слово до Буковинських Українців (26). — Слово до всіх (27). — Благословення Народові (27).

II. Наша програма. — 29.—41. стор.

Через що уряд епископа такий тяжкий? (29). — Особливі побоювання (31). — Привіт духовенству (31). — Наші домагання та обовязки (32). — Народ очікує від нас помочи та проводу (34). — Чим радикалізм грізний (35). — Тактика супроти противників і заблуджених (36). — Праця над інтелігенцією (38). — Праця над молодію (39). — Більше взаємної солідарності! (39). — Про довіру і щирість для епископа. (40). — Молитва епископа (40).

III. Християнська Родина. — 42.—71. стор.

Шукаймо нових іще скарбів! (42). — Христос — Реорганізатор цілого людства (42). — Він запевнює вічне, а й дочасне щастя (43). — Впорядковує теж життя в родині (44). — Родина, як підставка всякої ладу (44). — Родина — то теж основа нашої майбутності (46). — До праці над родиною! (47). — Подружжя — як моральне зобовязання (48). — Тільки нерозривне подружжя дає щастя (49). — Подружжя має бути чисте і святе (50). — Християнське подружжя є св. Тайною (51). — Христ. подружжя — як основа ладу та добробуту в хаті (52). — Св. Родина — як приклад для подруг: а) Св. Йосиф — зразок для батьків родини (55); а) Пречиста Діва — прикладом для матерей (56); в) І. Христос — прикладом для дітей (56). — Родичі, старанно виховуйте своїх дітей! (56). — Щастя й нещастя дитини залежить від виховання (58). — Подружжя мусить бути заключене в Церкві (60). — Не силувати дітей до подружжя! (61). — Слово до розєднаних подруг (62). — Слово до тих, що живуть на віру (64). — Спільні молитви, як орудник обнови життя (65). — Брацтво спільноти молитви (69). — Молитва про українські християнські родини (70).

IV. Правдива віра. — 72.—113. стор.

Радість тай журба Пастиря (72). — Заклик до Апостольської праці (74). — Віра — то Божий провідник до Божого Царства (76).

А) Наша віра — то правдива віра І. Христа: Де шукати правдивої віри? (78). — Оснування та організація Церкви (79). — Сила Церкви (80). — Скала Церкви (80). — Скала, на якій збудована Церква (81). — Христос дає найвищу владу Петрові і усім Його наслідникам (82). — Голова Церкви — як конечна умови святої і сили Її. (85). — Христова Церква — непомильна (86).

Б) Знання правдивої віри: Дві особливі прикмети св. Церкви (93). — Христова Церква — як міжнародна інституція (95). — Христова Церква — як народна інституція (98). — Христова Церква — свята й до святої веде (100). — Чи інновірець може бути спасеним? (102). — А безбожник? (103).

В) Як визнавати св. Віру? Треба знати, чого учить св. Віра (104). — Треба жити по правилам віри (106). — Цінності живої віри (107). — Приклад сильної віри (108). — Згадка про геройських мучеників хр. старовини (111).

V. До моїх любих Гуцулів! — 114.—155. стор.

Паметка з каноничної візитації (114). — Подека за файну гостину (115). — Добрий Пастир шукає загубленої овечки (116). Блудство — найниbezпешніший гріх (116). — Що віходить з блудства? (118). — Блудство габучить христенцю родину (119). — З блудства віходять тежкі слабости на кілі (125). — Єк ослободити села вид блудства (127). — Зносіт ничемні та пусті забави! (129). — Тікайте вид коршими тай вид горівки! (131). — Через пісніцтво чоловік стаєнический і нисумлінний (132). — Бідні ті гіти, що їх дедя, або нея пені! (134). — Добри ради (137). — Сокотиси лифи! (139). — Ни марнуйте маєтку! (140). — Дбайте за порєдок тай за чистоту! (144). — Ни вірте у бубони та у ворожбітів! Гріхи проти І. Заповіди Божої. (147). — Світкуйте негілі та свєта і схухайте Слова Божого! (152). — Приучайтесь май бирше віри! (154).

VI. На граничі двох століть. — 156.—177. стор.

Велика памятка (156). — Зворотна точка у житті людства (157). Вияви вдячності для Спасителя (158). — Значіння річниці у житті людини та народів (159). — Ювілейний Рік і торжество Іого (159). — Порядок Ювілейного Богослужіння в Епархії (161). —

А) Шо треба знати про відпусту: Спаситель сплачує за нас довг вічної кары (164). — Дочасні кары мусимо самі сплатити покутою (165). — Покутники у христ. давнині (167) — Установлення відпустів (167) — Умовина одержання совершенного відпусту з приводу Ювіл. Року (169).

Б) Значіння адорації Найсв. Тайн: Чому подано таку умову? (170). — Найсвятіше місце в церкві (171). — Що може находитись на престолі? (172). — Яка ціль виставлення Найсв. Тайн? (172). — Дуже важне питання! (174). — Розważання перед виставленими, св. Тайнами (175). — Молитва (177).

VII. Найбільша заповідь. — 178. — 231. стор.

Зближається хвиля розлуки... (178). Останнім словом — ово любови. (180). — Право й обовязок до любоси (180). —

А) Велич Божої любові: Дві сили людської душі (183). — Людина наділена свободною волею (185). У чому полягає ціла мудрість життя? (187). — Як доходимо до пізнання Бога? (188). — А пізнавши Бога, мусимо Його полюбити (189). — Найбільший вираз Божої любові (191). — Нашим обовязком: віддати серце за серце (193). — Безконечно добрий Бог є гідний найбільшої любові (194).

Б) У любові — найбільша сила душі. Почування любові вроджене людині (200). — Самолюбство — джерелом ненависті (201). — Христос рятунком від загибелі! (202). — Християнська самолюбів опирається на любові близнього (203). — Христос — понукою до любові близнього (204). — Любов, — як мірило християнства (205). — Чи чужинці, іновірці і ворогів теж любити? (208). — Та чи всіх однаково любити? (209). — Але як любити? (211). — Характеристика самолюба (213). — Характеристика справжнього християнина (214). — Істота християнської любові (215). Приклад сильної християнської любові (216). — Перша і найважніша заповідь (219). — Закладаємо „брацтва любові“! (221). — Христ. любов — умовиною ладу і сили в громаді (222). — Тож поширяйте любов між собою! (223). — Любов — основою всякої влади (224). — Чому і як повинуватись треба владі? (225). — Повинуйтесь своїй Духовній Владі! (228). — Пращайте! (228). — Молитва (229). —

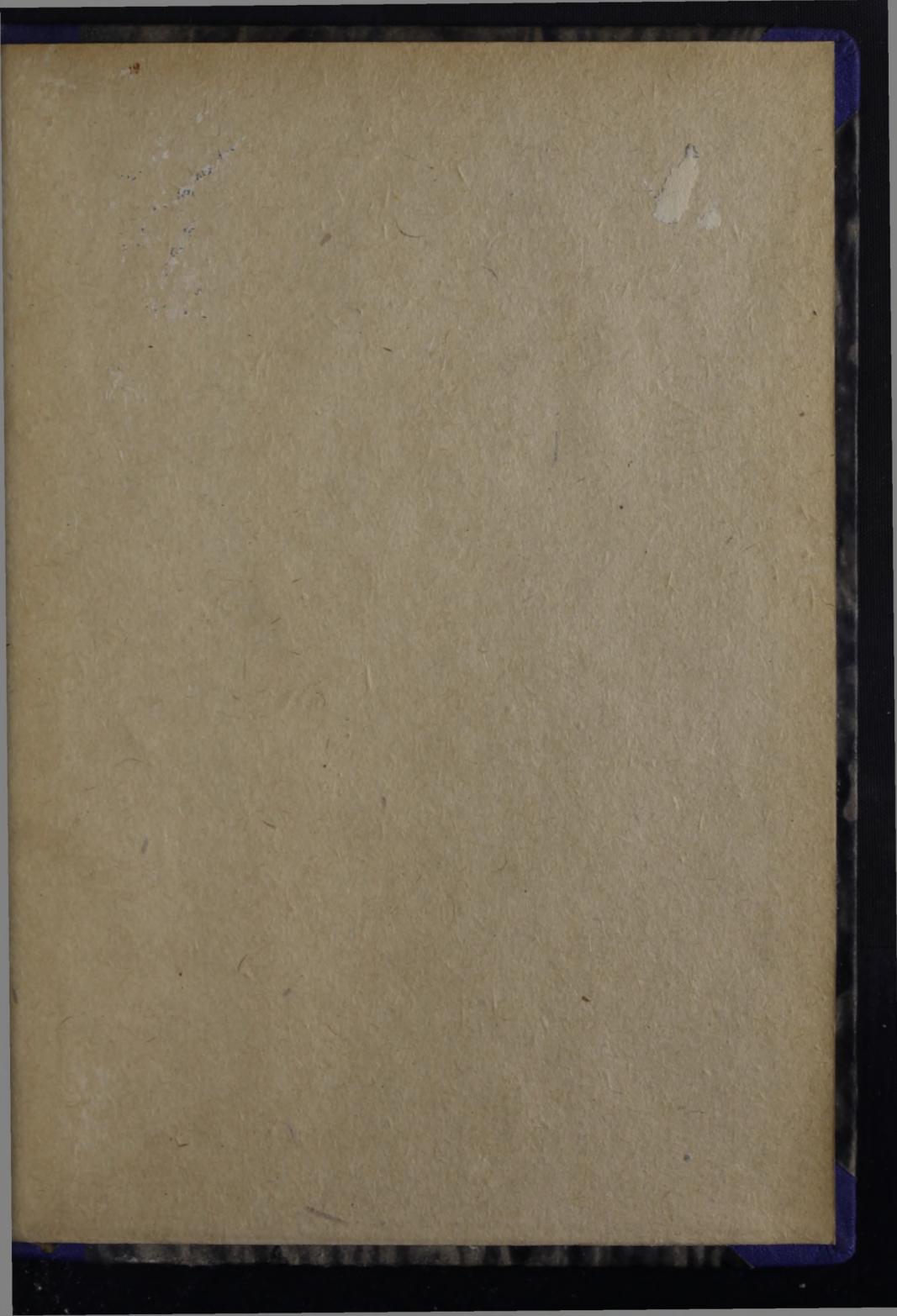
VIII. У тісній лучності з Христом... 233 — 249. стор.

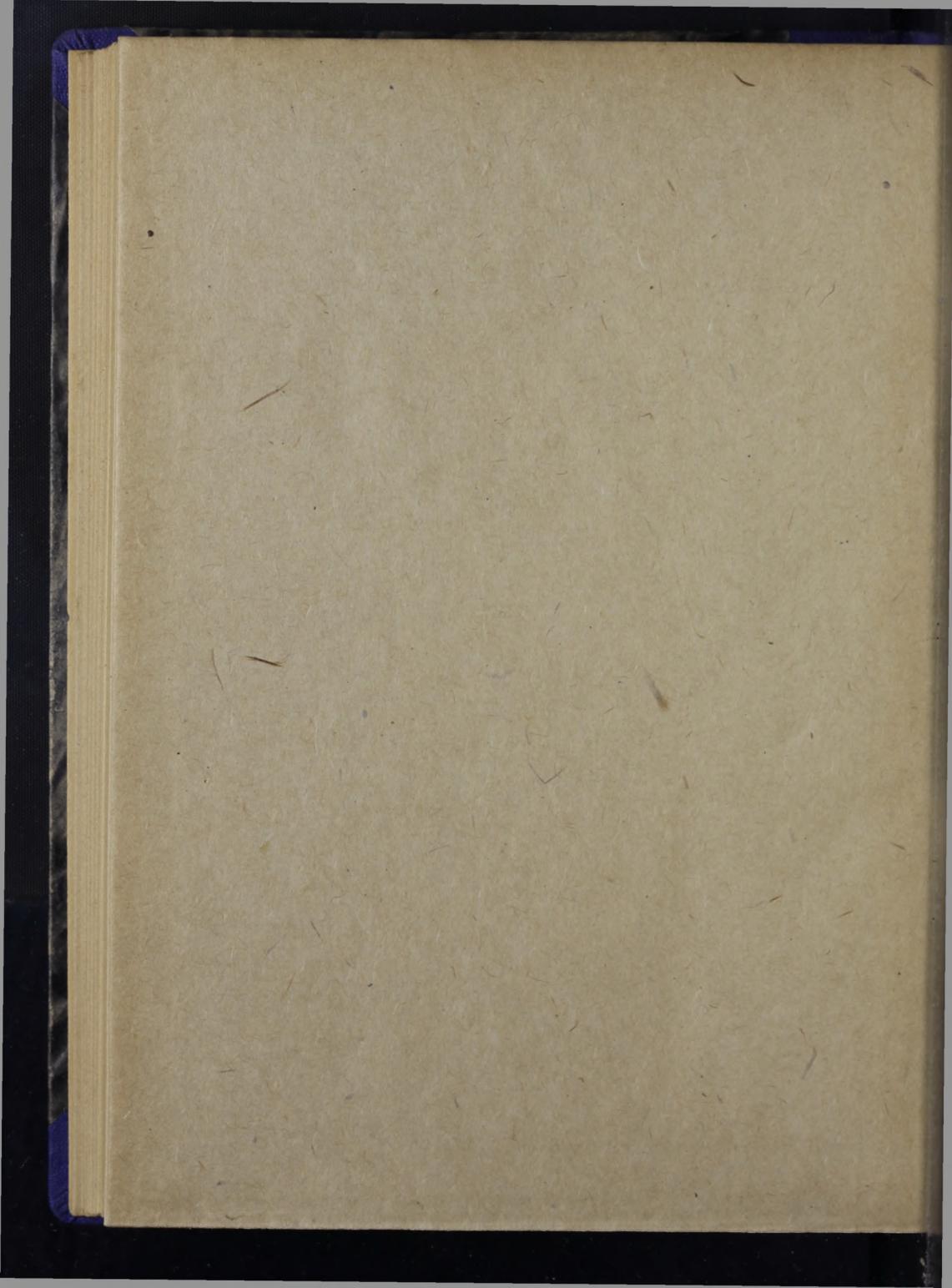
Звідомлення про консекрацію нового Станиславівського єпископа (232). — Конечна потреба тісної лучності з І. Христом (233). — Що лучить нас із Христом? (234). — До злуків з Христом, — через Його св. Церкву! (236). — Христова Церква — одна (237). — Христова Церква — апостольська (238). — Звязь між нами, а Христом — безпереривна (240). — Безпереривне наслідство зберіглось тільки при Римському Престолі (241). — А в інших церквах? (243). — Роля цісаря при іменуванні єпископа у нас (244). — Що за радісна певність та безпека! (245). — Що за цінна безпека та певність! (247). — Слідкуйте за магнетичною голкою свого життя! (247) Молитовне зітхнення (248).

ДРУКЛЯРСЬКІ ПОМИЛКИ.

Стор.	36.	1 з долу	— замісць пращати	— має бути: прощати
"	37.	2 з гори	" клавету	— " " клевету
"	61.	6 "	" поружжя	— " " подружжя
"	105.	11 "	" пе	— " " не

Biblioteka Narodowa
Warszawa

30001017868578

588735

1.